

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1942.

Första kammaren.

Nr 27.

Onsdagen den 8 juli.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Justerades protokollen för den 26, 27, 29 och 30 nästlidne juni.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 423, till Konungen i anledning av riksdagens år 1941 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1940—30 juni 1941.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 475, till Konungen i anledning av konstitutionsutskottets memorial med förslag till utredning av frågan om ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeeringsformen.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 476, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående offentliga insamlingar, dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets memorial nr 1, angående ersättning till dess tjänstemän;

konstitutionsutskottets memorial nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppgifternas fullgörande;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisering av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 4, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; samt

nr 5, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen;

nr 68, angående ersättning till viss hos 1942 års riksdag anställd personal vid inkallelse till militärtjänstgöring;

nr 69, i anledning av väckt motion om pension åt vaktmästaren hos riksdagens andra kammare E. E. Anderssons änka;

nr 70, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om fyllnadspension åt faktorn vid riksbankens sedeltryckeri C. H. Kullberg; samt

nr 71, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om ytterligare medel för ombyggnad av riksbankens fastighet i Göteborg;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.; samt

nr 61, i anledning av väckta motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 50, i anledning av väckt motion angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; samt

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddsympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten; ävensom

budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.07 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Torsdagen den 9 juli.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet **Gjöres**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara friherre De Geers interpellation angående åtgärder mot obefogad varufördyring, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har friherre De Geer frågat mig om jag anser att av regeringen eller exempelvis priskontrollnämnden vidtagna åtgärder i erforderlig grad medverkat till den reducering av varornas fördyrande under deras överförande från producent till konsument, som av 1941 års riksdag i skrivelse nr 318 förordats, samt, om denna fråga icke kan besvaras jakande, vilka åtgärder jag i så fall avser att vidtaga.

*Ang. åtgärder
mot obefogad
varufördyring.*

Med anledning härav vill jag till en början lämna några uppgifter om vad från folkhushållningsdepartementets sida åtgjorts i anledning av den av interpellanten omnämnda riksdagsskrivelsen.

I de utskottsutlåtanden som lägo till grund för den av riksdagen föregående år framställda begäran om undersökning rörande sådana missförhållanden som onödigtvis fördyra varorna under deras överförande från producent till konsument uttalades bland annat att någon särskild sakkunnigutredning icke torde vara erforderlig utan att redan existerande statliga organ syntes i stor utsträckning kunna verkställa den begärda undersökningen. Då även jag har den uppfattningen att de problem, som härvid äro i fråga, under nuvarande kristid i första hand bör anförtrös de organ, som äro fortlöpande sysselsatta med dem, har någon dylik sakkunnigutredning ej heller igångsatts. De synpunkter som framhöllas i utskottsutlåtandena rörande undersökningens bedrivande talade för att statens priskontrollnämnd vore det organ som närmast borde anlitas för att verkställa undersökningen. Priskontrollnämnden anmodades därför under hand att angiva sina synpunkter på uppläggningen av en undersökning på området.

Nämnden avgav i första hälften av januari 1942 en promemoria i ämnet, däri nämnden bland annat underströk, att nämnden oavlåtligen haft anledning att behandla konkreta prissättningsproblem berörande handeln, medan den däremot icke varit i tillfälle att göra mera allmänna undersökningar som icke stått i direkt samband med sådana problem. Nämnden angav vidare sina synpunkter på de i utskottsutlåtandena berörda frågorna om detaljhandelsstatistik, upplysningsverksamhet och kvalitetskontroll. Nämnden uttalade i anslutning härtill att nämnden i fortsättningen torde få företaga erforderliga undersökningar i varje särskilt sammanhang. Nämnden erinrade slutligen om ett av nämnden framlagt förslag om ökade befogenheter för nämnden att komma till rätta med prisfördyrande mellanhandel.

Redan vid den tidpunkt då denna promemoria avgavs hade nämnden i betydande omfattning ingripit reglerande i fråga om prissättningen inom olika stadier av varuförmedlingen, vilket steg för steg och i olika former ägt rum alltsedan den offentliga priskontrollens första tid. Sedan den äsyftade promemorian avgivits har utvecklingen lett därhän att priskontrollnämnden under sin verksamhet undan för undan fått en allt större del av handelns omsättning under sin kontroll. Därigenom aktualiseras ständigt sådana frågor som interpellanten äsyftar.

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

En mera allmän undersökning av varudistributionens problem är givetvis i och för sig mycket önskvärd. Det är icke till bättnad vare sig för samhället eller för varudistributionens utöware att ett så viktigt område av det ekonomiska livet, som det här är fråga om, skall vara så litet känt som fallet är. Emellertid torde det med fog kunna ifrågasättas om en dylik undersökning, verkställd under nuvarande förhållanden, skulle giva sådana resultat, att en reglering inom detta område, vilken kunde stå sig även under normala tider, skulle kunna genomföras. Snarare har man anledning vänta att en nu utförd undersökning i berörda hänseende skulle med hänsyn till de säregna ekonomiska förhållandena under krisen giva en mindre rättvisande för att icke säga skev bild av de problem en dylik undersökning avser att belysa. Jag är därför böjd att anse att man, så länge krisen varar, i huvudsak får nöja sig med det system som nu tillämpas för att komma till rätta med de av interpellanten åsyftade problemen även om det naturligtvis kan visa sig nödvändigt att jämväl i andra former upptaga med varudistributionen sammanhängande problem till behandling. En allmän utredning av dessa spörsmål synes dock böra uppskjutas till dess att mera stabila förhållanden på varumarknaden äro att påräkna.

Friherre De Geer: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet för det nu lämnade svaret. Jag tror dock att jag kan ta för givet att herr statsrådet icke väntar, att jag skall känna mig särskilt tillfredsställd med detta svar. Ehuru herr statsrådet ju tydligt betonat sitt intresse för saken och sin uppfattning, vilken också överensstämmer med undertecknads, att detta är en mycket stor fråga, som man behövde gripa sig an med, måste jag ändå säga, att innehållet i svaret är ganska obetydligt och mindre än man kunde väntat.

Jag framställde denna interpellation den 28 februari i år, och det har nu dröjt mer än 4½ månader, innan den blir besvarad vid ett bordläggningssammanträde i riksdagens sista stund. Det må förlåtas mig att jag har undrat litet över varför ett så långt uppskov med svaret skulle behöva förekomma. Jag hade som orsak därtill tänkt mig, att det möjligen pågick någon större utredning, vars resultat herr statsrådet ämnade framlägga vid svarets avgivande, eller också, tänkte jag mig, att interpellationen möjligen krävde ett svar, vars utarbetande fordrade betydande tid. Nu måste jag emellertid tyvärr konstatera att intetdera varit fallet. Om interpellationer i allmänhet skola ha något större värde, är det önskvärt — och detta önskemål kanske jag får lov att framkasta — att interpellationssvar kommer någorlunda snart efter interpellationens framställande, ty annars kan man befara, att de riksdagsmän, som äro intresserade av interpellantens frågor, under den långa väntetiden kanske rent av helt och hållet glömma bort dem. Och i synnerhet om svaret kommer som i dag vid ett bordläggningssammanträde i sista stund, är det sannolikt, att många, som intresserat sig därför, inte då kunna vara närvarande. Om interpellationer framställas beträffande mycket små och obetydliga frågor, är det ju naturligt att dessa icke röna något vidare intresse från vederbörande statsråds sida, men beträffande denna interpellation tror jag man kan vara på det klara med att den gäller en verkligt stor fråga, en fråga i vilken riksdagen, när den förra året behandlade densamma, enhälligt uttalade sig för att någonting borde göras. För min del tror jag att om svenska folket i allmänhet så småningom finge klart för sig hur oerhört varor av alla möjliga slag fördyras på vägen från konsumenten till producenten, skulle en så stark opinion bildas att den verkligen måste framtinga åtgärder emot en sådan prisfördyring utan för långt dröjsmål. Jag är av alldeles samma mening som herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet,

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

att någon särskild ny utredning, någon ny kommitté eller något sådant icke därför är behöfvlig eller påkallad. Men en undersökning, som göres från statens sida med anlitande av nu befintliga organ eller som utföres direkt från departementet, måste, om den bedrives energiskt och riktigt, kunna ge mycket stora upplysningar om hurudana förhållandena för närvarande äro och länge ha varit på detta område. Varför kunde man inte även under nu rådande kristid göra en undersökning i fråga om mera påtagliga exempel på onödig fördyring av varor, som äro av utomordentlig vikt för folkhushållet? En sådan undersökning av olika detaljer skulle ju icke hindra en senare företagen generellare undersökning. Av det svar, som herr statsrådet i dag lämnat, förstår jag, att herr statsrådet i mycket hög grad sätter sin lit till vissa av priskontrollnämnden framlagda förslag, som jag för min del hoppas så småningom skola bli kända och kunna medföra någonting verkligt positivt.

Herr statsrådet har emellertid nu gått in för den uppfattningen, att det riktigaste är att till efter krigets slut uppskjuta en mera allmän undersökning. För min del kan jag inte förstå det riktiga däri, ty jag anser det särskilt under nu rådande svåra tider och starka påkänningar på alla människors hushållning vara av alldeles speciell vikt att man tar extraordinära krafttag emot en onödig fördyring. Priskontrollnämnden har icke, efter vad jag kunnat förstå, hittills gått in på själva kärnfrågan så som jag tänker mig den, det vill säga frågan om att kunna dra ihop avståndet mellan producent- och konsumentpriser, utan priskontrollnämnden har, så vitt jag kan förstå, i hudsak endast ägnat sig åt att föreslå vissa fastställda priser dels för producenterna och dels i detaljhandeln, vilket vad producentpriset beträffar ofta kanske verkat skadligt för företagsamheten. Jordbrukets organisationer liksom många andra ha ju under de senare åren gjort mycket stora ansträngningar på det område, som jag med min interpellation har velat vidröra, och de ha också lyckats åstadkomma mycket stora framsteg. Uppenbart är nog i alla fall att man icke enbart genom dessa organisationers ansträngningar kan nå målet inom en någorlunda snar framtid. Det hela syntes mig gå väl långsamt och behöva ett stöd och en pådrivande kraft från statens sida.

Att handelns män, detaljhandelns och andra, anstränga sig till det yttersta särskilt under nu rådande kristider, äro alla på det klara med, liksom med att icke minst detaljhandeln är synnerligen betungad av den mängd pålagor, som de olika krissystemen medfört. Men handelns män kunna kanske icke direkt rå för att hela det nuvarande systemet är, enligt min och mångas uppfattning, felaktigt och i behov av omläggning. Det är ju uppenbart att så kallade mellanhänder behövas och alltid komma att behövas i mycket stor utsträckning, men lika uppenbart är väl att ett onödigt stort antal sådana icke kan vara nödvändigt eller gagneligt vare sig för handeln själv, för konsumenterna eller för producenterna.

Det är modernt och har varit mycket modernt att tala om en planhushållning här i landet. Knappast på något område synes det mig emellertid tacksummare att ordna en sådan verklig planhushållning än just i fråga om att se till att icke varorna onödigtvis fördyras.

På sina håll har framkastats en förmodan att en av svårigheterna vid ett ingripande på detta område, som man ju nu i dag konstaterat att även folkhushållningsministern är intresserad av, skulle vara, att man fruktade att ett ingrepp emot vissa grupper skulle medföra, att dessa skulle få sin existens hotad eller kunna få sina inkomster minskade. Ja, det förefaller mig ganska uppenbart, att resultatet, om man skall söka gå till botten med undersökningen av denna fråga, kan bli, att man finner, att vissa instanser på vägen mellan producent och konsument behöva bli avkopplade. Men vore det inte för svenska

Ang. åtgärder mot obefogad varuförädling. (Forts.)

staten och i synnerhet för konsumenterna kanske rent av en synnerligen god affär, om man, därest icke frågan kan lösas på annat sätt, nödgades tillgripa utvägen att lämna något slags understöd åt vissa såsom obehövligen befunda mellanhänder?

Jag skall inte nu trötta med att dra många exempel på hur varorna förändras, ty jag är övertygad om att var och en skall, utan att jag nu tar några exempel, förstå, att man med en verkligt grundlig, i detalj gående undersökning överallt på varumarknaden kan finna sådana exempel som jag syftar på.

Jag skall tillåta mig att dra fram bara några få exempel på prisfrågor, beträffande vilka hela svenska folket, tycker jag, borde känna sig hågat att vilja försöka få en ändring. Jag skall då först och främst som exempel ta frågan om mjöl- och brödpiserna. Denna fråga har icke minst på senare tid diskuterats mycket i tidningspressen. Det har talats om och man har hört att priskontrollnämnden vill ha till stånd bland annat en frivillig överenskommelse mellan bagerier och andra liknande företagare. För min del förstår jag inte riktigt, varför det skall tryckas så mycket på en frivillig överenskommelse, när man exempelvis då det gäller att fastställa priserna för producent-jordbrukaren i allmänhet inte ägnar sig åt frivilligheten från statens sida utan tillgriper tvångsåtgärder. Det förefaller därför mig och många egendomligt att det nu skall tas så stor hänsyn, när det gäller frågan om en rimligare prissättning beträffande bröd och mjöl. Brödspannmålen har på senaste tiden kostat cirka 27 öre. Om man utgår från detta pris och jämför det med vad till exempel finare vetebröd kostar — ända upp till 127 öre per kilogram vid viss tidpunkt, fastän priset varierat vid olika tider — måste man säga, att det är ett oerhört stort avstånd mellan producentpriset och det slutliga konsumentpriset. En egendomlighet bland många, som man kan finna exempel på å detta område, är att just för samma slags bröd, som levereras till sjukhusen, priset endast varit 52 öre, då det samtidigt varit 127 öre vid försäljning i butik till konsumenter. Det förefaller vid en granskning av alla på olika sätt tillgängliga siffror som om detaljhandels- och distributionskostnaden exempelvis i Stockholm skulle uppgå till cirka 3 gånger spannmålspriset. Det är ju ganska underligt att det skall vara så illa ordnat, att konsumenterna skola behöva betala ett så högt pris för detaljhandelsdistributionen. Vid en jämförelse med brödpiserna i andra länder finner man till exempel i fråga om Danmark — jag tar endast det exemplet, eftersom jag lovade att hålla mig till ett fåtal exempel — att priset på grovbröd i Danmark vid en viss tidpunkt var 33 öre lägre per kilogram än hos oss. Jag kan naturligtvis inte garantera, att siffrorna beträffande priserna i Danmark äro de nu angivna just i dag, utan man får ta de siffror man kunnat få fram vid stickprov under en viss tidpunkt, men vid en sådan tidpunkt för icke så länge sedan var prisskillnaden den jag nyss nämnde. Den 4 mars i år konstaterades, att i en stad i Sverige priset på vetebröd var 120 öre per kilogram, i en annan 85 öre per kilogram etc. Man kan förstå, att en dylik prisskillnad kan bero på vissa lokala förhållanden, vissa särskilda arbetsförhållanden m. m., men överhuvud taget verkar det som om det rådde ett fullständigt kaos på detta område. Att mjölpriset mångenstädes har uppfattats såsom orimligt högt, är riktigt, och det anser jag också. Enligt kalkyler, som varit synliga bland annat i tidningspressen förefaller det som om kvarnarna, därest förmalningssättningen, som ju sammanlagt uppgår till ett stort antal miljoner kronor om året, helt hade borttagits, det oaktat hade kunnat få en rätt avsevärd vinst. Jag skulle vilja uttrycka den förhoppningen, att herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet måtte inlägga största möjliga kraft för att få bröd- och mjölpriserna tillrättalagda. Det kan egentligen

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

inte finnas någon anledning — så förefaller det åtminstone mig och andra, som inte äro inne i kommissionsväsendet — att vänta längre med att rätta till sådana påtagliga orimligheter.

Det har förekommit endast liten opposition i den allmänna diskussionen mot de påståenden, som gjorts, att bröd- och mjölpriserna äro ganska orimliga. Jag har bland annat observerat, att man i tidningen Social-Demokraten, som väl får anses vara alldeles speciellt ett konsumenternas organ, har uttalat sig för att en rättelse ovillkorligen borde komma till stånd.

Bland de få exempel på sådana orimliga priser, jag hade tänkt anföra, och jag håller mig då fortfarande till matvarupriserna, vill jag nämna potatispriset. Jag konstaterade till exempel den 4 mars, att vagnslastpriset för potatis i Skåne var cirka 15 öre och frakten till Stockholm $2\frac{1}{2}$ öre per kilogram. Efter vad jag kunde utforska, var priset på potatis samtidigt i Stockholm — jag gick själv och inköpte potatis i butikerna, så att jag vet att det är riktigt — 34 öre per kilogram. Just då var som bekant potatisen här uppe i Stockholm en mycket begärlig vara, som gick åt mycket hastigt. Man kunde därför inte skylla på att man behövde fördubbla priset, innan denna vara kom till konsumenterna, på grund av att den inte kunde hålla sig och inte kunde bevaras för framtida behov, ty något behov av att bevara den för framtiden kunde man då knappast tala om. Jag konstaterade därför, som sagt, att kostnaden för potatisens framskaffande från järnvägsstation i Stockholm och till konsumenterna här gick till lika mycket som potatisen kostade hos producenten i Skåne plus fraktkostnaden till Stockholm.

Beträffande andra nu för tiden mycket viktiga varor, grönsaker och frukt, förhåller det sig ungefär på samma sätt, och så har det förhållit sig icke bara nu under kristiden, utan även innan denna krisperiod inträdde. Vid ett tillfälle kostade exempelvis lök, som är en artikel av ganska stor betydelse, hos producenten i Skåne 18 öre, men på Hötorget i Stockholm 62 öre, och beträffande äpplen och annan frukt ha ju fruktodlarna ofta konstaterat en oerhörd skillnad i prissättningen särskilt i de stora konsumtionscentra, till exempel Stockholm och andra, i förhållande till det pris, producenterna få ut för sina produkter.

Många av odlarnas organisationer ha ansträngt sig att själva försöka rätta till förhållandena, och så ha de även gjort i fråga om frukthandeln, men till något mera fullständigt resultat har man tyvärr ännu icke kommit. Lantbruksförbundet har, om jag minns rätt, i en skrivelse, ställt just till folkhushållningsministern, påpekat beträffande jordbruksprodukterna, att från krigsutbrottet 1939 till den 1 april i år jordbruksprodukterna ha inverkat på den allmänna indexen på följande sätt: index har beräknats stiga med 43 enheter, därav jordbruksprodukterna direkt endast med 7.4 enheter, d. v. s. med 17 procent.

Här i Stockholm och annorstädes hör man ju ofta talas om att jordbrukarna ha så utomordentligt höga priser på sina produkter. Jag tror inte att jordbrukarna i nuvarande läge särskilt göra sig påminta om att få några prishöjningar på sina varor, men jordbrukarna reagera mycket kraftigt emot att man här i huvudstaden och annorstädes skall ha den uppfattningen, att priset på jordbruksalstren ungefär motsvarar det pris, som konsumenterna här i städerna få betala. Beträffande icke jordbruksalster tror jag att om staten med sin auktoritet skulle låta verkställa en noggrann undersökning av prisen på praktiskt taget alla de förnödenheter, som konsumenterna behöva, skulle man nog därvid kunna konstatera, att nästan alla varor fördyras på ett utomordentligt onödigt sätt genom handelns bristfälliga organisation.

Ja, herr talman, min slutsats i fråga om detta problem är, i motsats till herr statsrådets, den, att det är mycket hög tid att börja en undersökning och att ingripa kraftigt på de områden, där man tydligt kan se att något behöver göras.

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

Jag tror att det vore olyckligt, om man skulle vänta alltför länge på en fulländad frivillig organisation och även på krigets avslutande, ty antingen det är kristid eller icke kristid, behöver handeln i allra högsta grad rationaliseras. En väntan på krigets avslutning förefaller mig kunna komma att kosta svenska folket allt för mycket pengar på de områden, på vilka jag här rört mig. Det synes mig vara uppenbart att det för en folkhushållningsminister knappast kan finnas något annat område, där så mycket kunde göras, än just i fråga om rationaliseringen av prissättningen och minskandet av avståndet mellan producent- och konsumentpriser, och jag är fullt övertygad om att därvidlag mycket påtagliga resultat skulle kunna vinnas.

Jag tillät mig tidigare säga, att om svenska folket i sin helhet visste vad det förlorade på grund av handelns dåliga organisation, skulle det bland folket komma att växa fram en opinion, som skulle framtvinga åtgärder på det område, som jag genom min interpellation har gått in på, och jag hoppas dessutom av den i grunden välvilliga uppfattning, som herr statsrådet har visat i sitt svar, att man skall från hans sida kunna emotse snabbare ingripanden än vad interpellationssvaret möjligen i dag gav anledning att förmoda!

Herr statsrådet **Gjöres:** Herr talman! Jag vill till en början förklara, att det långa dröjsmål med interpellationens besvarande, som dessvärre har förekommit, icke på något sätt beror därpå, att jag skulle underskatta vikten av den fråga, som interpellanten här har berört. Ej heller beror det på att man under den långa tid som förflutit, tills svaret avgivits, har förbisett de frågor, som interpellationen rör. Tvärt om förhåller det sig så, att dessa frågor äro under ständig behandling, i priskontrollnämnden och i samarbete med folkhushållningsdepartementet. Jag vågar också bekänna den uppfattningen, att priskontrollnämnden har lyckats att inom de flesta av de väsentliga varuområdena åstadkomma en sådan reglering, som i varje fall med utgångspunkt från de nuvarande förutsättningarna måste betecknas såsom tillfredsställande.

Emellertid förhåller det sig ju på det sättet, att när man lämnar de allmänna resonemangens plan och kommer in på de konkreta fallen, te sig förhållandena stundom ganska svårartade och besvärliga att komma till rätta med. Under den diskussion, som har förts om prissättningen liksom i interpellantens anförande, har frågan om priserna på bröd spelat en ganska stor roll. Det är bekant, att priskontrollnämnden har gått in till Kungl. Maj:t med ett förslag om att livsmedelskommissionen måtte bemyndigas att fastställa normalpris å mjukt matbröd, och det är min förhoppning, att det inte skall dröja många dagar, innan denna fråga skall vara löst. Jag kanske därför inte skulle ha så stor anledning att här beröra frågan om brödprisen, men jag tror att det kan vara av intresse att något vidröra de allmänna förutsättningarna för mjukbrödstillverkningen här i landet.

Vi ha i vårt land ett betydande antal bagerier. Enligt en utredning, företagen av socialstyrelsen år 1937, fanns det icke mindre än 7,436 sådana företag, som emellertid i regel voro mycket små. Endast 6.5 procent av samtliga hade mer än 10 anställda, och medeltalet anställda hos företagen var endast 4.7 personer. Undersöker man saken närmare, finner man, att i de delar av landet, där mjukbrödskonsumtionen sedan gammalt varit stor, alltså framför allt i Skåne, men över huvud taget i de södra delarna av landet, har under tidens gång en utveckling hän emot större driftsenheter ägt rum. I Skåne framställes brödet övervägande i stora företag, som, kan man säga, också äro industriellt sett ganska högt utvecklade. Inom landet i övrigt, där mjukbrödskonsumtionen icke dominerar på samma sätt som i Skåne utan där i stället det hårda brödet utgör huvuddelen av vad människor konsumera och där mjukbrödet i varje fall tidi-

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

gare betraktats som ett komplement till det hårda brödet, där ha också bageriföretagen blivit av mindre omfattning, och där domineras tillverkningen av en otalig mängd mindre företag. Detta förhållande kan också avläsas i de brödpriiser, som hållits och delvis ännu hållas på mjukt matbröd i skilda delar av vårt land. I Skåne ligga brödpriiserna lägst. Jag har här framför mig socialstyrelsens prismateriel. Jag kan inte säga när det är dagtecknat — det torde vara i mars i år — men det visar, att medan noteringen på mjukt grovbröd för samtliga orter låg vid 64 öre per kilogram, befunno sig samtliga Skåneorterna under denna prisgräns. I Malmö var priset 46 öre, i Lund 47 öre, i Landskrona 50 öre, i Hålsingborg 60 öre — men i fråga om Hålsingborg får man ta hänsyn till det ganska egendomliga prissystem, som tillämpas inom bageribranschen, och den stora rabattering, som där är traditionell — och i Ystad var priset 46 öre. Såvitt jag kan se var det endast en enda ort i landet, nämligen Tidaholm i Västergötland, som låg i nivå med Skåne. Man ser således att de driftsekonomiska förutsättningar, som föreligga för bagerihanteringen i södra delen av landet, också avspeglar sig i prisbildningen.

Saken har emellertid också många andra sidor. Det har varit ett utmärkande drag för mjukbrödstillverkningen här i landet, att man arbetat med ett otal brödtyper, i hög grad växlande i fråga om både vikt och kvalitet. Denna utveckling, som framkallats av konkurrensen mellan bagerierna, har lett till att, innan vi fingo de nuvarande viktsbestämmelserna, prisfrågan var tämligen svåröverskådlig från konsumenternas synpunkt. Denna starka splittring av brödtillverkningen på ett stort antal typer har naturligtvis lett till att olika bageriers tillverkning av vissa brödtyper blivit mycket liten, och därav har följt en mycket hög belastning av priset på sådana brödtyper eller på andra brödtyper, eftersom omkostnadsbelastningen på något sätt måste utjämnas.

När priskontrollnämnden haft att behandla dessa frågor, har den sett som en av sina elementära uppgifter att försöka få något grepp över brödtyperna, och steg för steg har man nått fram till vissa förbättringar. I augusti 1941 utfärdades bestämmelser, som innebar en reduktion av viktklasserna, och därigenom möjliggjordes vissa prisreduktioner. På ett fyrtiotal orter i landet träffades överenskommelser med bagerierna om sänkning av de tidigare priserna. Måttet på denna sänkning får man genom att se hur socialstyrelsens noteringar förändrats från mitten av januari 1941 till mitten av januari 1942. Det framgår vid ett studium av dessa noteringar, att priset på sötlimpa generellt för landet har minskats med 4 procent, på grovbröd med 3 procent, på mjukt matbröd av vete, bakat med vatten, med 2 procent och på mjukt matbröd, bakat med mjölk, med 5 procent. Dessa sänkningar inneburo också en reduktion av de mycket stora ojämnheter i priserna mellan olika orter, som tidigare voro och alltså äro ett påfallande drag i fråga om mjukbrödspriiserna.

Varpå beror för övrigt denna mycket stora splittring av priserna, dessa mycket stora olikheter de olika orterna emellan? Ja, man torde kunna säga, att de kunna förklaras på tre olika sätt. Dels spelar den betydande olikheten i bageriernas maskinella utrustning en mycket stor roll, dels spelar den redan berörda stora mängden brödtyper sin roll, och dels inverkar den i viss mån mindre rationella driften och distributionen. Men jag tror nog att man måste säga, att dessa tre faktorer icke räcka till för att helt förklara de stora olikheterna olika orter emellan utan att det också finns orsaker, som höra hemma på ett annat plan.

Jag är fullt på det klara med att det rent tekniskt sett skulle vara möjligt att åstadkomma en rätt avsevärd sänkning av prisen på mjukt matbröd, visserligen inte i de delar av landet, där brödtillverkningen redan i hög grad industrialiserats, men i sådana trakter där tillverkningen ännu är driftsnässigt

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

mycket otillfredsställande. Men detta skulle förutsätta, att man kunde genomföra en långt gående rationalisering, vilket i sin tur förutsätter tillgång till bagerimaskiner. Detta kunna vi i detta läge icke räkna med, ty för anskaffning av bagerimaskiner är man i stor utsträckning hänvisad till den utländska marknaden, och någon större maskinanskaffning för rationalisering inom bagerihanteringen kan under sådana förhållanden icke påräknas.

Vad som i detta läge återstår att göra, är naturligtvis inte att acceptera förhållandena sådana som de äro, utan det är att försöka komma ned till de pris som äro de lägsta möjliga med de rådande produktionsbetingelser, som vi icke kunna i en handvändning helt ändra. Jag tror att man kan karakterisera det förslag, som priskontrollnämnden ingivit till regeringen, såsom en strävan i denna riktning. Man har efter förhandlingar med bagerihanteringens största organisation i stort sett, dock icke fullständigt, kommit fram till en överenskommelse om de priser som nu skulle kunna vara möjliga. För min del betraktar jag dock icke detta steg som slutgiltigt, utan jag anser att man med all kraft bör eftersträva att så långt de driftstekniska och andra möjligheterna medge få till stånd en fortgående anpassning mot billigare produktions- och distributionsmetoder.

Friherre de Geer nämnde såsom exempel på de otillfredsställande förhållandena på brödmaknaden skillnaden mellan de pris, som bagerier kunna taga ut vid leveranser till större inrättningar, och de pris som tagas ut i butikerna. Jag tror nog att man, när man studerar sådana prisuppgifter, bör hålla i minnet, att det är en helt annan sak, när det gäller leveranser av sådan karaktär som till sjukhus och andra stora inrättningar och när det rör tillverkning och saluföring i övrigt. Det är nog ganska allmänt känt, att företag — jag talar nu i största allmänhet och inte speciellt om bagerihanteringen — som kunna få stora leveranser till allmänna inrättningar, äro beredda att kalkylera dessa till ett betydligt lägre pris än eljest. De kunna stundom kalkylera dessa leveranser till priser, som icke innebära fullständig täckning för företagets kostnader, och detta är möjligt därför att det innebär en fördel för dem att kunna fullt ut utnyttja sitt företag. Det är också tydligt att distribution och allt som sammanhänger med saluföringen blir helt annorlunda och enklare därvidlag än när varan skall sorteras ut och spridas till ett mycket stort antal butiker med allt det arbete som därav följer.

Till sist vill jag säga, att det måste vara och är min strävan att ge priskontrollnämnden allt det stöd den kan behöva för att genomföra sin uppgift på bästa möjliga och effektivaste sätt. Jag måste dock samtidigt säga, att det finns områden, som äro så svåra, att man i det längsta tvekar att använda den offentliga prissättningens ganska osmidiga instrument. Det synes mig bland annat vara något tivelaktigt, huruvida man kan utan risker tillämpa den offentliga prissättningen på lätt förstörbara varor, som ha karaktär av torghandelsvaror. Jag vill inte säga att detta är eller kan bli det sista ordet därvidlag — det är en fråga som har under hand diskuterats mer än en gång mellan priskontrollnämnden och mig, liksom jag under min tid i priskontrollnämnden hade anledning att rätt mycket syssla med den — jag vill bara säga, att när man kommer inför de rent praktiska förhållandena, visar det sig vara en mycket vansklig uppgift, och man får mycket noga se sig för, att man inte vidtar åtgärder som kunna visa sig skadliga. Jag måste vidhålla, att en allmän undersökning av varudistributionen under nuvarande läge är vansklig och ger ett ganska opålitligt resultat. Som förhållandena nu äro, då det pågår ständiga och ibland ganska överraskande förskjutningar i försörjningsläget, är det mycket svårt att taga upp och genomföra en kostnadsanalys, som kan vara grundläggande för förhållandena i fortsättningen.

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

Överhuvud taget är lägets överskådlighet en faktor, som i allra högsta grad försvårar varje planerande på längre sikt.

Herr von Heland: Herr talman! Redan långt före kriget har jag här i riksdagen vid åtskilliga tillfällen och synnerligen utförligt påtalat det felaktiga i att statsmakterna mycket hårt hållit nere jordbrukarnas priser på deras produkter, under det att konsumenternas livsmedelspriser i relation härtill tillåtits vara mycket höga. Det är synnerligen befogat att friherre De Geer just nu åter tar upp dessa problem, och det må tillåtas mig att ytterligare tillägga en del synpunkter. Jag ber om överseende, ifall jag för att kunna belysa problemet i hela dess vidd något vidgar ramen för diskussionen.

Jag nämnde att statsmakterna före kriget synnerligen hårt hållit nere de priser som jordbrukarna fått för sitt arbete. I det hänseendet ha konsumenterna icke kunnat klaga. Det pris konsumenterna få betala för livsmedlen är emellertid även i högsta grad beroende på de kostnader, som tillkomma sedan produkten lämnat jordbrukaren och till dess den i oförändrad eller förädlad form slutligen når konsumenten. Friherre De Geer har i dag lämnat många exempel på den orimliga fördyring, som utan verklig gensaga från statsmakternas sida pålastas produkten under dess väg till konsumenten. Herr statsrådet nämnde däremot i sitt svar på interpellationen, att priskontrollnämnden gripit in och alltjämt griper in och att man enligt statsrådets mening lyckats tillfredsställande. Det må ursäktas mig, om jag inte är av samma uppfattning. Priskontrollnämndens arbete har ju överhuvud taget icke riktat sig på rationalisering av distributionen. Man har endast gått in för att förenkla brödtypssystemet, men det är ju mera en kvalitetsfråga, efter vad jag kan förstå. Man har dessutom koncentrerat sig på att pressa ned de nuvarande mellanhändernas omkostnader och enligt dessa mellanhänders uppfattning tillerkänt dem en allt för liten marginal, men något verkligt positivt ur rationaliserings-synpunkt har jag inte sett komma ifrån vare sig regeringen eller priskontrollnämnden. Jag vill med anledning av herr statsrådet Gjöres' senaste anförande bara göra den frågan: Är verkligen de större bageriernas maskinuppsättning utnyttjad?

Kan verkligen socialministern och kan bankoutskottet, vars riktlinjer för penningpolitiken vi debatterade för en tid sedan, anse att förhållandena ur penningpolitisk synpunkt äro tillfredsställande? Vi jordbrukare ha sökt bemästra dessa problem betydligt effektivare än både regeringen och priskontrollnämnden. De jordbruksekonomiska föreningarna ha genom lämpliga åtgärder avsevärt förbilligat uppsamlings- och distributionssystemet m. m. Genom avsevärda investeringar har sålunda en omfattande rationalisering ägt rum genom centralisering av mejeri- och slakteridriften. Eftersom friherre De Geer mest sysslade med brödfrågan, kommer jag att säga något om mejerivaror och slakteriprodukter. Då de jordbruksekonomiska föreningarna ej äro uppbyggda för att skapa vinster åt företagen, utan för att kunna utbetala så högt pris som möjligt för jordbrukarnas produkter, borde jordbrukarna genom de vidtagna ekonomiskt synnerligen riktiga rationaliseringsåtgärderna erhålla prisförbättring på produkterna. Så är emellertid icke fallet. Visserligen kan den jordbruksekonomiska förening som vidtagit viss rationaliseringsåtgärd komma att få draga fördel därav, men statsmakternas prispolitik tillåter ju ej att jordbrukets samlade inkomstökning får täcka alla sedan krigsuthrottet uppkomna kostnadsstegringar.

Det må ursäktas mig, om jag anser systemet mot jordbrukarna felaktigt, ty för det första: om jordbrukarna öka sin produktion, så de mindre betalt för sin vara; och för det andra: om jordbrukarna genom sina föreningar förbilliga

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)
uppsamlingen, förädlingen och distributionen av produkterna, få de icke heller skörda frukterna härav. Jordbrukets nettoinkomst får nämligen icke ökas. Systemet kan givetvis icke stimulera jordbrukarna till att öka produktionen och ej heller stimulera jordbrukarna till omfattande investeringar för att förbilliga mellanhandskostnaden. Om jag anser principen felaktig, så borde konsumenterna i än högre grad anse detsamma, ty under nuvarande kristid är det konsumenterna, som komma att få hårt lida av en oförnuftig livsmedelspolitik.

Trots de av mig omtalade rationaliseringsåtgärderna minskas emellertid ej mellanhandskostnaden i önskvärd omfattning. Detta förhållande beror på vissa automatiska utgiftsökningar, framför allt gällande byggnads- och hyreskostnader samt lönekostnaderna. Jag anser ej att de i livsmedelsbranschen anställda ha oskäligt betalt, men man kan förstå att den utfattige småbrukaren reagerar emot när de i hans förening anställda ha en emot honom synnerligen hög levnadsstandard med kort arbetstid, semester, pension m. m. Mot de höga hyrorna, vilka uppkomma på grund av de stigande byggnadskostnaderna, är det en allmän reaktion, men därvidlag har ju den annars mycket mäktiga regeringen tydligen stått maktlös eller ointresserad, vilket man ju kan påtala ännu mera nu, sedan den senaste kommittén inom byggnadsbranschen lagt fram sitt betänkande.

De stigande byggnadskostnaderna inverka synnerligen ofördelaktigt vid försöken att genom centralisering nedbringa mellanhandskostnaderna. Som exempel kan nämnas, att Mjölkecentralen nu bygger ett nytt stort mejeri i Motala, trots att byggnadskostnaderna stigit cirka 30 procent sedan krigets början. Denna kostnadsökning medför givetvis att vi ej kunna påräkna att få den fördel av centraliseringen som vi från början hoppats. Vill man sänka mellanhandskostnaderna, har man sålunda ett gott medel genom att sänka byggnadskostnaderna, varigenom hyran för butiker, mejerier, slakterier, bagerier m. m. kunde sänkas och centralisering av driften förbilligas.

Inom våra jordbruksekonomiska föreningar ha vi nämligen klart för oss den synnerligen stora kostnadsbesparing, som kan ernås genom centralisering av driften. Genom våra mejeri- och slakteriföreningar pågår detta arbete för fullt i förhoppningen om att statsmakterna slutligen skola låta jordbrukarna skörda frukterna av detta arbete och i förvissningen om att en effektivisering av våra föreningar i framtiden stärker vår konkurrenskraft gentemot utlandet och vår ställning i samhället.

Jag skulle kunna lämna många exempel på hur de jordbruksekonomiska föreningarna genom lämpliga åtgärder åstadkommit avsevärda besparingar på mellanhandskostnaden. Exempelvis genom överförande av driften från en massa små mejerier till stora centralmejerier ha icke endast driftkostnaderna för mejeridriften trots höga byggnadskostnader och trots individuella lönestegringar kunnat avsevärt nedbringas, utan dessutom har transporten av mjölken förbilligats därigenom att lastbilarna kunnat bättre utnyttjas. Liknande är förhållandet inom slakterihanteringen, och mycket mer hade kunnat åtgöras i detta avseende, men, herr statsråd, okynnesslakterier och okynnesmejerier byggas alltjämt till så kallat skydd för den fria handeln, detta trots att mellanhandskostnaderna därigenom ökas.

Genom centralisering av slakteri- och mejeridriften åstadkommes också en avsevärd besparing av bland annat bränsle och olja för denna drift samt ett ekonomiskt utnyttjande av kommunikationsmedlen, vilket nu är synnerligen betydelsefullt med hänsyn till försörjningsläget, framför allt i fråga om förbrukningen av olja och gummi.

Trots det värdefulla arbete, som våra föreningar just nu göra för samhället, och trots att statens myndigheter på ett fördelaktigt sätt utnyttja våra för-

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

eningar, motarbetas föreningsrörelsen från håll som man inte skulle vänta sig. I mitt län ha vi exempelvis en stad, som trots många påstötningar nekat att ansluta sina gårdar till jordbrukarnas föreningsrörelse. Man borde väl kunna fordra att myndigheterna skulle föregå med gott exempel och visa vad som i nuvarande tidsläge är bäst för samhället. Även de mäktigaste organisationerna i samhället motarbeta ofta våra strävanden. Man påstår orsaken vara, att man vill förhindra jordbrukarnas monopolställning. Nu kunna jordbrukarna aldrig få en sådan ställning, ty tyvärr äro ju jordbrukarna den samhällsgrupp, som staten mest har i sitt grepp och pressar. Men orsaksangivningen visar rätta kynnet. Jordbrukarna få icke genom fullständig anslutning till sina organisationer bli så representativa och starka, att de enigt kunna hävda sin rätt i det svenska samhället, ty detta skulle kunna gå ut över andra parter! På grund härav motarbetas ofta för samhället gagnarik rationalisering av uppsamlingen, förädlingen och distributionen av jordbrukets produkter, varigenom även skulle uppnås billigare mellanhandskostnader vid varudistributionen mellan konsumenter och producenter.

Varför har man till exempel inte gått i författning om en samhällsgagnelig genomgripande slaktkoncentration? En dylik åtgärd skulle icke endast kunna hålla mellanhandskostnaden inom skäliga gränser och begränsa användningen av olja och gummi utan även komma till rätta med den smyghandel, som nu ökar i samma mån som tillgången på varor blir knappare.

Trots allt lyckas vi dock med att göra en hel del rationaliseringar till fördel för samhället. Det är kanske bäst att jag tar ett tydligt exempel.

Givetvis är det främst av sakliga skäl, som jordbrukarna genom sina föreningar ha sökt pressa ned mellanhandskostnaderna, men även om enskilda härigenom beklagligtvis få sitta emellan, måste vårt rationaliseringsarbete vara till fördel för dem som efter rationaliseringen få fortsätta sitt arbete. En förnuftig rationalisering är även samhällsnyttig. Det kan nämligen icke vara riktigt, att ett alldeles för stort antal mellanhänder sysslar med varans förmedling, ty härigenom dels får varje förmedlare för liten arbetsuppgift, dels erfordras stor kostnad per varuenhet för att upprätthålla varje förmedlares levnadsstandard. Typiskt exempel i detta hänseende har Stockholms mjölkhandel varit. Därvid höll det på att utveckla sig så att varje fastighet skulle få sitt eget mjölkmagasin. Trots att butikshandelsmarginalen var hög, fick innehavaren på grund av liten försäljning alltför liten inkomst. Slitningar och missförstånd blev följderna. I denna situation bildade köpmännen och mejeriföretagen år 1934 en samarbetskommitté med uppgift att maximera mjölkbutikernas antal, varvid nya okynnesbutiker nekades mjölk. Denna samarbetskommitté har givetvis varit till stor fördel såväl för mellanhandskostnadens nedbringande som för butiksinnehavarnas inkomstmöjligheter. Betecknande är emellertid, att Konsum nekat att delta i denna sanering av mjölkhandeln.

Detaljaffärerna, som saluföra mjölk, kunna indelas i tre kategorier: enkla mjölkbutiker, mjölkbutiker i samband med matvaruaffär, alltså dubbelbodar, och mjölkbutiker i samband med bageri-hembageri. Antalet av dessa mjölkbutiker var år 1938 i Stockholm respektive 745, 733 och 425. År 1934 var det 5 procent av butikerna, som icke nådde upp till en dagsförsäljning av mer än 25 liter. Nu strävar kommittén för mjölkhandelns ordnande efter att en affärs omsättning vid nyetablering skall bli minst 200 liter per dag.

Av omkostnaderna utgöra lönerna den största gruppen, eller 6—8 procent av omsättningen, hyran utgör 2—4 procent.

Kommittén har sedan år 1934 behandlat 876 ärenden, och man har endast gått med på 195 nyetableringar av mjölkaffärer. Totala antalet mjölkbutiker

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

inom Stockholm var den 31 december 1936 2,351 stycken, vilket representerar 280 invånare per butik. Den 31 december 1941 var antalet mjölkbutiker endast 2,230, med 332 invånare per butik, men sedan 1934 har det öppnats 79 nya Konsumbutiker.

Enligt en sedan år 1937 förd statistik ha 276 butiker med en dagsförsäljning av i medeltal 53 liter mjölk nedlagts på grund av för liten omsättning eller andra omständigheter. Med de 276 butiker, vilka enligt denna statistik nedlagts av olika orsaker, utgör antalet butiker, som genom kommitténs arbete bortfallit, 722 stycken.

Då det mestadels har varit fråga om mindre butiker med en approximativ omsättning av 30,000 kronor per år, har övrig livsmedelshandel genom kommitténs arbete tillförts en omsättningsökning av cirka 21.5 miljoner kronor per år, och mellanhandskostnaden har ej behövt ökas.

Även i Göteborg, som jag också känner till som revisor i Göteborgs mejeridelegation, har man en nyetableringskontroll, men här för såväl bageri- och konditori- som mjölkbranscherna. Inte heller här var Konsum med. Som sekreterare fungerar Göteborgs köpmannaförbunds direktör. Samarbetsnämnden började sin verksamhet den 26 mars 1936. Under de år den arbetat ha, enligt de uppgifter jag införskaffat, 208 nyetableringsärenden behandlats, varav endast 82 blivit tillstyrkta. Den 1 januari 1936 var antalet mjölkbutiker i Göteborg 798 stycken och den 31 december 1941 609 stycken, således en minskning med cirka 190 stycken. Därav har Lantbrukarnas mjölkcentral minskat sitt butiksantal med 139 stycken, eller från 424 till 285. Att märka är att denna minskning skett trots att under dessa år stora nybyggda områden tillkommit och butiker öppnats där.

Detta är rätta vägen att bringa ned mellanhandskostnaden, och kan dylikt arbete ske i gott samförstånd med handelns män, är detta givetvis synnerligen fördelaktigt och lyckligt. Jordbrukets föreningsrörelse har också hittills försökt att vidtaga rationaliseringsåtgärderna med stort hänsynstagande till privathandeln. Man kan t. o. m. från jordbrukarhåll påstå, att vi varit generösa. När vi exempelvis under tiden 1933—1941 i Stockholm genom uppköp lagt ner 25 större och mindre grossistföretag inom mjölkbranschen, har detta skett med full kompensation för de nedlagda företagen. Liknande var förhållandet vid uppköpen av mejerier i Göteborg. Den rationalisering, som härigenom kunnat verkställas, dra nu stockholmarna och göteborgarna den ekonomiska fördelen av. Jag skall endast nämna ett exempel på vinsten av denna rationalisering. Före nedläggandet av dessa grossistföretag utgjorde den forslade mjölkkvantiteten vid distributionen till detaljisterna i genomsnitt 1,000 liter per man och bil för varje tur. Nu är kvantiteten cirka 2,500 liter. Hänsyn måste härvid tagas till den omständigheten, att systemet med flaskmjölken, som alltmör vinner terräng, kräver mera både tid och plats än den gamla metoden med mjölktransport i bleckflaskor.

En ur behovssynpunkt väl ordnad handel synes mig sålunda vara riktiga vägen för mellanhandskostnadernas nedbringande. Mycket skulle enligt min uppfattning ytterligare kunna göras i detta hänseende, och icke minst inom bageribranschen vore en rationalisering önskvärd.

Jag finner det alltså anmärkningsvärt att ingenting göres vare sig från regleringshåll eller från priskontrollnämndens sida i detta hänseende, åtminstone inte mig veterligt. En omfattande rationalisering av livsmedlens förädling och förmedling till konsumenterna är icke endast ett producent- och konsumentintresse, utan ett betydelsefullt intresse för hela samhället. Härigenom nås även ett annat i dessa kristider viktigt mål, nämligen effektivare kontroll att livsmedlen gå de rätta vägarna. En centralisering skapar större säkerhet

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

att komma till rätta med den smyghandel, som givetvis försöker att arbeta sig fram i samma mån som varuknappheten blir allt kännbarare.

Jag hoppas att jag härmed har klarlagt den uppfattning jag har i de spörsmål, vilka friherre De Geer aktualiserat genom sin interpellation, och jag anser i likhet med honom att mycket skulle kunna göras för att förbättra läget. Förutom ett förändrat ställningstagande av vissa myndigheter och institutioner för underlättandet att genomföra önskade rationaliseringar skulle jag närmast vilja rekommendera statliga beslut för åstadkommande av en effektiv slakt- och mejerikoncentration.

Inom dessa områden skulle man nämligen snabbt kunna nå effektiva resultat därigenom att jordbrukarorganisationerna stå färdiga att helt klara dessa frågor åt samhället. Härigenom skulle mellanhandskostnaden avsevärt kunna bringas ned. Jordbrukarna skulle kunna ernå det nu av alla önskade bättre prisläget för jordbruksprodukterna, utan att detta behövde belasta konsumenterna. Statsmakterna skulle vidare erhålla bättre kontroll över den allt knappare varutillgången, så att livsmedlens fördelning blev så rättvis som möjligt, och smyghandeln kunde effektivt hållas efter. Att vissa enskilda, som nu i onödan och fördyrande sysselsättas i mellanhandeln, härvid skulle rationaliseras bort är givetvis beklagligt, men nog borde särskilt i kristider den enskilde individens intressen vika för hela folkets bästa.

Herr Ohlin: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av en passus i herr De Geers yttrande, vari han hänvisade till att enligt en av lantbruksförbundet utförd undersökning skulle endast en sjättedel av levnadskostnadernas förhöjning under kriget vara beroende på prishöjning på lantbruksprodukter. Då jag har den uppfattningen att denna siffra icke är rättvisande och det kan befaras att den under sommaren och hösten kommer att cirkulera runt i landet i press och från talarstolar, skall jag be att få peka på en sak. Om jag inte är felaktigt underrättad har denna siffra tillkommit på det en smula anmärkningsvärda sättet, att man för livsmedelshandelns vidkommande räknar med de priser, som kommit till stånd *efter* det att staten bidragit med mycket stora subventioner för att sänka priserna. Först höjas priserna för lantbrukarna ganska kraftigt, men sedan sänker staten priserna genom subventioner, som i år sammanlagt uppgått till 400 miljoner kronor. Och det är efter denna prissänkning som man kommit till det resultatet, att livsmedlen icke ha en större andel än den nämnda i levnadskostnadsstegringen!

Jag får ju lov att säga, att endast om jordbruket åtar sig att betala en extra-skatt, som är lika stor som de miljonbelopp som gå åt för prissänkningen, skulle en sådan beräkning vara naturlig. Men då det nu är samhällets skattebetalare i största allmänhet, som betala dessa prissänkande subventioner, framstår det såsom mycket egendomligt att man beträffande den andel, som jordbrukets inkomsthöjning har i levnadskostnadernas fördyring, inte tar någon hänsyn till att det är staten, d. v. s. indirekt skattebetalarna, som träder emellan och sänker priserna. Det är på detta sätt man får fram en relativt blygsam levnadskostnadsstegring beroende på prishöjning för jordbrukets produkter. När man vet att livsmedelskostnaderna utgör ungefär hälften av levnadskostnaderna, sedan man fråndragit den konstanta hyreskostnaden, och när man vet hur pass mycket livsmedelspriserna i partihandeln ha stigit, så är det ju uppenbart för envar att den andel, som jordbruksprisernas stegring utgör, är väsentligt större än 17 procent.

Jag skall, herr talman, be att få göra några ytterligare reflexioner beträffande det stora problem, som här behandlas, churuväl det är omöjligt att på grund av dess stora räckvidd låta det bli föremål för någon mera ingående be-

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

handling. Jag har haft tillfälle att under åtskilliga år såsom ordförande i en statlig kommitté utreda problemen om näringslivets organisation och skulle gärna vilja anknyta några reflexioner till herr De Geers och herr von Helands uttalanden. När herr De Geer säger att det behövs en rationalisering inom detaljhandeln, tror jag visst att detta är alldeles riktigt. Men jag vill understryka att detsamma gäller även om andra näringar. Det kan knappast vara lyckligt eller rättvist att försöka framkalla det intrycket, att en viss näring här i landet därvidlag skulle stå i någon särklass. Säkerligen skulle även inom jordbruket mycket kunna utföras på rationaliseringens område. Men när det gäller prissättningen på jordbrukets produkter, framkommer veterligen från jordbrukarhåll icke något förslag om att man skulle sätta priserna ej med utgångspunkt från de faktiska genomsnittliga kostnaderna, utan genom att välja ut endast de effektiva jordbruket och se efter vad de ha för kostnader och sätta priserna därefter. Sedan skulle de mindre effektiva jordbruket få klara sig själva med mycket dålig ekonomi till följd. Nej, ett sådant förslag kommer man icke med från jordbrukarhåll, och efter min mening på mycket goda skäl.

Man får lov att utgå ifrån att alla näringar — liksom allting annat — äro ofullkomliga i denna värld. Tills vidare får man ta produktionen och distributionen sådan den är, vilket ju inte innebär att man skulle underlåta att söka förbättra den. Skulle vi i dag, herr talman, sätta priserna på jordbruksprodukter med utgångspunkt från kostnaderna inom de *effektiva* driftsenheterna, så skulle vi få en prissättning på jordbrukets produkter, som ligger högst väsentligt under den nuvarande.

Jag är också alldeles säker på att om vi satte mellanhandsmarginalerna med utgångspunkt från de mest effektiva distributionsorganen skulle vi kunna sänka också mellanhandsmarginalerna. På dessa punkter tror jag man kan säga att det föreligger analoga förhållanden.

Emellertid är det givetvis riktigt att det återstår mycket att göra till förbilligande av distributionen. När nu herr De Geer nämnde ett sådant exempel som att potatisen blir fördyrad under transporten från Skåne till Stockholm, dock utan att nämna att det ju är någon skillnad om man köper en vagnslast potatis eller om man köper fem kilo, vill jag framställa det förslaget, att jordbruksorganisationerna försöka att själva ordna en billigare distribution för åtminstone en del av potatishandeln. Ty det är ju ingenting som hindrar dem att göra detta. Jag är säker på att alla konsumenter skulle vara tacksamma för att få se, om jordbruksorganisationerna kunna ordna en billigare och effektivare sådan distribution. Det verkar, om man utgår från herr De Geers siffror, som om han vore övertygad om att det på något håll måste finnas några mycket stora och överdrivna förtjänster. Nåväl, låt då jordbrukarnas organisationer i fullt fri konkurrens med andra organisationer starta en sådan distribution, så kunde eventuellt vinsten delas — de kunde själva ta en del av den stora vinsten och låta konsumenterna få den andra delen. Jag understryker emellertid att det bör vara i konkurrens med andra distributionsformer. Det är dock en uppfattning, som man understundom tyckt sig kunna observera, att jordbruksorganisationerna inte alltid äro så hågade att utföra sitt distributionsarbete i konkurrens med andra organisationsformer. De äro mera hågade att skaffa sig en monopolställning i fråga om distributionsarbetet. Men gör man så, framträder ju inte skillnaden i effektivitet genom en direkt jämförelse — en sådan kan man göra endast när man har de olika formerna vid sidan av varandra. Jag vill alltså rekommendera herr De Geer såsom den bästa metoden att få till stånd ett fullkomligt rättvisande undersökningsmaterial, ett praktiskt och pålitligt material, att verkligen visa upp att distributionen av den ena eller den andra varan kan göras väsentligt mycket billigare än vad för närvarande är fallet.

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

Herr von Heland höll en ren lovsång över jordbruksorganisationernas rationaliseringsverksamhet — de ha varit mycket effektivare än både staten och priskontrollnämnden och alla möjliga andra organisationer. Herr von Heland nämnde såsom ett särskilt exempel på denna utomordentligt effektiva verksamhet den mejeriorganisation som jordbrukarna åstadkommit under senare år. Jag skall tillåta mig att nämna att vid en undersökning av mejeriorganisationernas kostnader, vilken måste göras för att få ett begrepp om de nettopriser på mjölk som jordbrukarna erhålla — man får ju dra ifrån mejerikostnaderna och andra kostnader från konsumentpriserna för att få fram jordbrukarnas priser — finner man att indextalet för mejerikostnaderna för vissa grupper av mejerier vid årsskiftet låg vid 157 och för andra grupper vid 162, d. v. s. att mejerikostnaderna ha under kriget stigit med i genomsnitt 60 procent. Man finner vidare att indextalet för partihandelskostnaderna beträffande mjölk och mjölkprodukter, vilken handel också i huvudsak skötes av dessa organisationer, ha stigit från 100 till 169, d. v. s. med 69 procent. Jag vill betyga för herr von Heland, att dessa stegringssiffror äro väsentligt större än de stegringar, som föreligga för den privata handeln i allmänhet, vare sig man nu tar partihandeln eller detaljhandeln.

Härmed har jag inte, herr talman, på något sätt velat antyda att mejeriorganisationerna inte skulle vara effektiva. Jag har ingen anledning att tro något sådant. Jag har endast velat peka på att det är ganska farligt att slå omkring sig alltför mycket med siffror och påstå att handelsmarginalerna på vissa områden ha stigit i en alltför orimlig grad. Här ser man att just för de organisationer, som herr von Heland berömde för deras underbara effektivitet, ha kostnaderna stegrats mellan 60 och 70 procent, säkerligen mer än som är typiskt för den privata handeln i allmänhet, vilken herr De Geer så starkt kritiserade.

Nu har emellertid herr von Heland funnit lösningen på hela detaljhandelns distributionsproblem. Lösningen är mycket enkel — den heter *nyetableringskontroll*. Låt oss bara genomföra en konsekvent sådan kontroll av de svenska affärernas antal, så blir allting billigt och bra både för producenter och konsumenter!

Herr talman! Det skulle vara mycket frestande att verkligen ta upp en diskussion om den invecklade frågan om nyetableringskontrollens fördelar och nackdelar. Jag skall emellertid avstå därifrån. Jag vill bara tillägga att den nyetableringskontroll, som jordbruksorganisationerna utföra inom mejeribranschen, ingalunda som man skulle kunna tro av herr von Helands framställning är någon uppfinning som lantbruksorganisationerna gjort. Den är en direkt kopia av den nyetableringskontroll, som många av den privata handelns branscher i samarbete med industrien bedrivit i många år. Men det har visat sig att nyetableringskontroll är en sak på både gott och ont. Det är inte alldeles utan grund som man inom konsumentkooperationen anser sig icke kunna blunda för de negativa sidorna i en nyetableringskontroll, som mycket lätt kan komma att gå ut över effektiviteten i den tjänst, varmed varorna distribueras, och som också kan gå ut över konsumenterna på annat sätt.

Jag tror därför inte alls att herr von Heland har funnit de vises sten när det gäller att rationalisera distributionen, om han endast vill tillgripa en nyetableringskontroll.

Man har både i denna debatt i dag och tidigare i pressen uppehållit sig mycket vid brödpiserna. Nu har herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet i sitt andra anförande lämnat sådana upplysningar,

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

att jag inte närmare skall ingå på denna sak. Jag vill bara göra det enda tillägget, att jämförelserna mellan brödpriserna i Sverige och Danmark nog äro missvisande, emedan man inte tar hänsyn till att det standardiserade 4 kilos rågbrödet i Danmark spelar en rätt dominerande roll. När man har tre brödfabriker i Köpenhamn, som såvitt jag vet tillverka allt detta standardiserade rågbröd, är det uppenbart att man kan räkna med helt andra kostnader än när man skall göra en mångfald olika typer, som de svenska konsumenterna — tyvärr, kan man nog säga — synas föredraga och som gör att de också få betala ett högre pris.

Jag vill emellertid för min del livligt understryka, att det är önskvärt att priskontrollnämnden går vidare i den verksamhet, som den redan bedrivit med gott resultat, i syfte att sänka priserna på de viktigaste av våra brödsorter. — Det är iögonenfallande, att när man nu på jordbrukarhåll så intensivt gör jämförelser med Danmark, så är detta en relativt nypåkommen vana. Tidigare hörde vi aldrig talas om att jordbrukarna pekade på att man i Danmark kunde klara sig med väsentligt lägre priser på lantbrukets produkter än i Sverige. Det skulle många gånger ha intresserat att få detta förhållande undersökt. Tydligt ligger det något av ensidighet i metoden att när man finner en siffra i Danmark, som förefaller att kunna användas, hugga tag i denna och utan att kvalificera den med hänsyn till brödtyper och sådant helt enkelt påstå, att i Sverige äro förhållandena orimliga.

Herr De Geer och även herr von Heland har frågat, varför inte staten ingriper och sänker mellanhandskostnaderna; staten ingriper ju vid fastställandet av jordbruksprodukternas priser. Jag skulle därvidlag för min del vilja hänvisa till att vi ha en priskontroll för praktiskt taget hela detaljhandeln och en stor del av handeln i övrigt. Denna handel, om jag nu särskilt uppehåller mig vid livsmedelshandeln, har icke fått en sådan kompensation för kostnadsstegringarna som jordbruket har fått. I själva verket förhåller det sig så att livsmedelshandeln i många fall själv fått bära en stor del av kostnadsstegringen, så att de människor, som bedriva livsmedelshandel, fått en minskning i inkomsterna i kronor och ören räknat jämfört med tiden före kriget — de ha således inte endast fått avstå från varje personligt dyrtidstillägg, utan även fått en direkt minskad inkomst.

Jag vill beklaga att inte herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet ansett tiden mogen att lägga fram resultaten av de undersökningar rörande livsmedelshandelns kostnader och räntabilitet, som äro utförda och som efter vad det säges bekräfta intrycket av privata undersökningar, som man tidigare har företagit. Det förefaller dock som om det vore klart att man inom priskontrollnämnden delar den uppfattningen, att livsmedelshandeln kommit något i efterhand i fråga om kompensation för kostnadsstegringarna. Man kan ställa den sålunda till stor del uteblivna kompensationen inom livsmedelshandeln vid sidan av att de svenska jordbrukarna redan under skördeåret 1940—1941 hade fått en inkomststegring på ungefär 32 procent i kronor räknat! Denna siffra framkommer genom att man tar den inkomststegring, som jordbrukarna få tillgodoräkna sig såsom arbetskraft, och därtill lägger de ungefär 100 miljoner kronor i överskott över kostnaderna, som uppkom, trots att statsmakterna icke avsett detta. Man finner då att inkomststegringen för jordbruket redan året 1940—1941 uppgick till ungefär 32 procent. Vid denna tidpunkt hade livsmedelshandeln praktiskt tagit inte fått någon kompensation alls för kostnadsstegringarna, såvitt jag har mig bekant.

Under sådana omständigheter, herr talman, är det inte med det faktiska förhållandet överensstämmande, om man vill ge svenska folket det intrycket, att livsmedelsfördyringen ingenting har att göra med stegringen i de priser,

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

som jordbrukarna få, utan att livsmedelsfördyringen i huvudsak beror på livsmedelshandeln. Sådana påståenden strida mot tillgängliga fakta och kunna inte få lov att upprepas vecka efter vecka och månad efter månad utan att de på något sätt underbyggas.

Jag vill, herr talman, här ingalunda rikta någon som helst kritik mot den jordbrukspolitik, som har bedrivits. Det är inte föremålet för dagens överläggning. Jag riktar heller inte alls någon kritik mot Sveriges jordbrukare eller jordbruksorganisationer för det sätt, på vilket de sköta sin näring. Det saknas varje anledning också till detta. Men jag skulle vilja påpeka att det knappast bidrar till att i nuvarande krisläge skapa en gynnsam miljö för en lösning av de svåra ekonomiska avvägningsproblemen, om man från en viss näringsgrens sida ständigt och jämt kommer med agitation av den art, som här är på tal och som innebär i stort sett obestyrkta angrepp på en annan näring, som generellt betecknas mellanhänderna eller handeln i största allmänhet. Det måste erkännas, att för den höjning av levnadskostnaderna, som har ägt rum sedan förkrigstiden, kunna icke distributionskostnaderna bära huvudansvaret, utan förklaringen till kostnadsstegringarna får man söka på olika håll, både inom jordbruket, inom handeln, inom transportorganisationen och annorstädes.

Detta är ett förhållande, som torde böra allmänt erkännas. Det innebär inte, det vill jag upprepa, att allting är bra som det är vare sig inom handeln eller inom någon annan näring. Men det innebär att vi tills vidare få lov att räkna med de ofullkomliga förhållandena sådana de äro både inom jordbruk och handel. Så få vi försöka i den mån vi kunna hjälpas åt att främja en så klok rationalisering som kan åstadkommas i denna ofulikomliga värld. Det innebär med andra ord att rationaliseringskravet bör resas med en viss måtta och att det bör riktas åt alla näringsgrenar generellt.

Herr von Heland: Herr talman! Det tycks vara så att herr Ohlin har utnämnt sig själv till lärare i alla frågor, som ha med jordbruket och livsmedelsförsörjningen att skaffa. Och efter vad jag kan förstå är han mycket styv, när det gäller det teoretiska. Är det så att han även i praktiken är lika duktig, får jag bekänna, att vi verkligen skulle önska, att vi kunde få anställa herr Ohlin inom våra jordbruksorganisationer. Ty där behöva vi verkligen folk som äro duktiga på detta område. Herr Ohlin skulle då göra icke bara oss, utan också hela landet stor nytta, och jag kan försäkra att en betydligt mycket högre lön skulle kunna tillerkännas honom, än den han har genom sin professur och måhända även genom andra uppdrag.

Det vore som sagt mycket tacknämligt, om herr Ohlin vore lika duktig, när det gällde att praktiskt kunna utforma sina teorier. Det teoretiska resonemanget stämmer nämligen inte alltid överens med det praktiska handlandet. Jag kan naturligen inte alls på långa vägar mäta mig med herr Ohlin i fråga om teoretiska resonemang, men däremot har jag sysslat med dessa frågor i många år i praktiken, såväl när det gäller förädlingen som detaljhandeln. Jag har i mitt anförande inte kritiserat detaljhandeln, ty jag är såsom styrelseledamot i flera av våra föreningar själv detaljhandlare, och jag vet detaljhandelns svårigheter. Jag påpekade också i mitt förra anförande, att jag vet att detaljhandeln icke blivit kompenserad för alla sina ökade omkostnader, och detta skulle rättas till på ett eller annat sätt. Detta var mitt önskemål.

Jag konstaterade redan här om dagen att herr Ohlin, när det gäller jordbruket, är den främste statsregleringskapaciteten vi ha här i riksdagen — han är den som mest av alla vill statsreglera! Det är bara märkvärdigt att herr Ohlin samtidigt är den främste nationalekonomiskt liberale professorn när det

Ang. åtgärder mot obefogad varuförädling. (Forts.)
gäller att hävda andra gruppers frihet från statstvång. Beträffande dem får staten tydligen inte gripa in på något sätt.

Nu uppmanade herr Ohlin oss att själva rationalisera. Javisst, och hela mitt anförande gick ju ut på att vi voro inställda på rationalisering av distributionsapparaten. Om jag förstod herr Ohlin rätt, avsåg han för sin del mera själva jordbruksproduktionen, och jag får ju därtill lov att säga, att vi på vårt håll till och med äro ivrigare att rationalisera denna drift, än vad herr Ohlin är. Det var ju herr Ohlin som till och med begärde rösträkning, när det gällde avgörandet av en sådan sak som producentbidraget på mjölk vid jordbruket, något som helt och hållet synes strida emot vad herr Ohlin i dag talar för. Man kan tydligen handla olika vid olika tillfällen, allt efter som resonemangen komma in på olika spörsmål!

Vi äro sålunda konsekvent inställda på att vi måste rationalisera. Det är därför vi önska att man skall hjälpa vissa jordbrukare, så att de slippa sitta på ofullständiga jordbruk — man skall slå ihop bruksdelar och rationalisera framför allt småbruket.

Sedan talade herr Ohlin om rationaliseringen av distributionsapparaten och upprepade därvid det argument som, såsom jag i mitt förra anförande påpekade, alltid brukar anföras, när jordbrukarna säga sig önska statens stöd, nämligen att vi ästunda en monopolställning. Så länge herr Ohlin skall anvisa vägarna för jordbruksregleringen, är det emellertid tydligt att staten kommer att ha ett så fast grepp om jordbruket, att vi aldrig i livet kunna tänka på att utnyttja någon monopolställning. Men den rationalisering av vår förädlings- och distributionsapparat, som vi eftersträva, anse vi vara till nytta icke minst för konsumenterna, ty därigenom skulle den s. k. mellanhandskostnaden minskas.

Nu sade herr Ohlin — och därvidlag hade det varit roligt, om herr Ohlin litet praktiskt visat sin kunnighet — att den privata handeln rationaliserat betydligt bättre än jordbrukarna. Köpmännen ha kunnat bringa ned sina kostnader mer än jordbrukarna ha gjort! Herr Ohlin anförde till och med några siffror därpå, och han gjorde gällande att våra kostnader hade ökat procentuellt mycket mer än den privata handelns. Jag skall anförä ett exempel som visar, hur ohållbart herr Ohlins påstående är.

Jag tar det exempel som är tydligast, nämligen förhållandena inom osthandeln. Där bedrivs nämligen grosshandel både av vår organisation och av köpmännen och även av Kooperativa förbundet. Grossisterna begärde nu senast att mellanhandsmarginalen skulle bestämmas till 35 öre. Vi och Kooperativa förbundet föreslogo 20 öre. Priskontrollnämnden fastställde 25 öre. Det är bara ett av de exempel, som jag skulle kunna draga fram, på att vår distributionsapparat är effektivare och att vi ha åstadkommit mer än köpmännen. Om herr Ohlin önskar, kan jag anförä fler exempel, men jag tycker inte att det är så trevligt att offentligen framhålla vad vi kunnat göra bättre än den kanske just nu under stora svårigheter arbetande privata handeln. Ty den har det svårt.

Vad beträffar mejerihanteringen, som herr Ohlin också talade om, skall jag mycket gärna på Mjölkecentralens kontor gå igenom de oändligt många faktorer som inverka exempelvis på Stockholms mjölkmarknad och som just under denna kris åstadkomma en mer betydande förädling än den som skulle uppstå under normala förhållanden. Man har att taga hänsyn till regleringsmejerierna, till den varierande konsumtionen av och tillgång på mjölk o. s. v. Men jag kan nämna här att det för dagen ligger till med mjölkproduktionen inom mjölkcentralens fem län på det sättet att produktionsminskningen under juni månad i jämförelse med motsvarande tid föregående år var 12 procent, trots att vi haft en mycket god vår. Detta visar naturligtvis att vi inom vårt område genom

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

missväxten förra hösten måste slakta ned fler djur än man gjorde i andra delar av landet. Enbart en sådan faktor försvårar enormt mejerihanteringen i Mellansverige. Samtidigt är nämligen mjölkstillgången i hela landet troligen något större under juni månad i år än under samma månad förra året.

Jag har här i dag inte alls givit mig in på frågan om hur mycket höjningen av jordbrukets produktpriser har ökat livsmedelskostnaderna. Jag vet inte vad herr Ohlin säger om de siffror som publicerades i tidningen Social-Demokraten av den 27 juni, där professor Åkerman på tal om de olika orsakerna till prisstegringen konstaterade att densamma till tre åttondelar beror på lönestegringar, under det att endast en åttondel kan tillskrivas missväxten under de båda krigssomrarna och resten beror på importvarornas fördyring. Men hur mycket sådana siffror vi än plocka fram, äro de ändå inte fullt belysande för frågan efter vad jag förstår.

Nu har åtminstone inte jag angripit mellanhänderna för att de skulle ha för stora förtjänster. Tvärtom är jag, såsom jag hela tiden sagt, övertygad om att de äro mycket hårt trängda. Men det är på den punkten jag saknar ett initiativ av priskontrollnämnden och av regeringen för att åstadkomma ett bättre läge för hela denna distributionsapparat, vilket jag tycker vore mycket önskvärt under denna kris.

Det är ju så, att detaljhandelns »överdimensionering» är ett problem som för närvarande är föremål för överväganden i många länder. I Schweiz och Finland pågår ju en diskussion om hur detsamma lämpligen bör bemästras, och man framhäver därvid särskilt behovet av en begränsning av handelsapparaten i en tid, då varumängden stadigt minskas.

I Neue Züricher Zeitung erinras om att handelns rationaliseringsproblem alltid haft och har en ömtålig karaktär, men att samhällsintresset alldeles särskilt nu under krigshushållningen kräver effektivitet och kostnadsbegränsning.

I Finland är det, såsom jag förut nämnt här i kammaren, särskilt finansminister Tanner som förkunnat att antalet butiker måste kraftigt minskas. Häremot har protesterats icke minst i tidningspressen, som väl är beroende av köpmännens annonsering.

En faktor av betydelse för ett bättre utnyttjande av arbetskraften inom detaljhandeln är en ökad koncentration av denna handel till större butiksenheter. Det eftersträvar exempelvis Konsum. Ytterligare en faktor, som spelar en avgörande roll för arbetskraftens utnyttjande och därmed för kostnaderna, är de försålda varuposternas storleksordning. Med rätta påpekades av internationella handelskammaren i Stuttgart i år att det för en detaljhandlare innebär ungefär samma arbetsprestation att sälja en krage och att sälja tre, 125 gram smör och 500 gram o. s. v. Ransoneringsbestämmelserna ha i Tyskland liksom i Sverige medfört en uppdelning av de försålda varukvantiteterna på mindre poster. Såsom ofta framhållits under överläggningarna med de svenska priskontrollmyndigheterna, betyder detta icke att handelns kostnader minskas. Den otillfredsställande »Menschenökonomie», som ransoneringssystemet liksom överhuvud taget krisåtgärderna föra med sig, måste därför beaktas också vid handelsmarginalens bestämmande.

Den nu inträdda omsättningsminskningen har ytterligare markerat detaljhandelns redan före kriget påtagliga överdimensionering. Detta förhållande är för handeln så mycket allvarligare, som denna ju arbetar med relativt stora fasta kostnader. Givetvis borde det vara lämpligt att först rationellt utnyttja den redan existerande distributionsapparaten, inom vilken tecken till ökad tomgång på grund av varubristen redan kan förmärkas, innan nya distributionsföretag skulle få grundas. Det ligger i sakens natur att en minskning av om-

Ang. åtgärder mot obefogad varuförädling. (Forts.)

sättningen på grund av nya företag eller varuknapphet, som i regel icke kan åtföljas av en proportionell minskning av omkostnaderna, måste betyda ökade svårigheter för handelsföretagen och krav på större mellanhandsmarginal. Jag vidhåller alltså att det i stället är ett samhällsintresse att, för att pressa mellanhandsmarginalen och effektivt utnyttja handelns personal, genomföra en omfattande minskning av antalet redan befintliga företag. Härigenom skulle även vinnas större möjligheter att kontrollera att varorna gå de lojala vägarna. De rationaliseringsåtgärder jag förordar måste också i det långa loppet bli till fördel för de lojala i köpmannakåren som nu sitta hårt trängda.

För dagen diskutera vi ju på olika orter frågan om stängning av butikerna vissa dagar, därför att det är för litet att göra för personalen. Det är ett felaktigt utnyttjande av svensk arbetskraft att ha det ordnat såsom hittills. Och se, hur det tillgår, herr statsråd, vid slaktdjurshämtningen! Man håller efter våra bilar, som kanske till och med måste ombyggas för stora kostnader och förses med andra ringar, för att vi skola få hämta de fåtaliga djuren på de bilrouter vi ha, men alla dessa, som jag kallar okynnesslakterier och som man inte kan kontrollera, tillåtas att finnas kvar. Det är inte nog med att flera bilar därifrån köra samma väg för att hämta djuren, utan dessutom skola dessa privata slaktare först åka ut i sina personbilar för att titta på djuren och bjuda goda priser. Jag anser att detta är oeffterrättligt. Det kan inte vara rätt av regeringen, priskontrollnämnden och trafikkommissionen att tillåta sådana förhållanden som för närvarande äro rådande.

Vi jordbrukare äro ju vana — det får herr Ohlin ursäkta att jag säger — vid att man ytterst ogärna behandlar andra samhällsgrupper lika snävt som oss. Mot oss tillgripas tvångsåtgärder — det är herr Ohlin med på. Herr Ohlin ville ju härom dagen också bestämma, vart vi skulle få leverera vår spannmål. Det finns även för dagen markanta exempel på denna inställning till lantbrukarna. Jag kan bara peka på en sådan fråga — det gäller också en mellanhandskostnad — som vart den dock utlovade compensationen för gräddförlusten tagit vägen. Mjölkcentralen gör en förlust härför av 4 å 5 miljoner kronor om året, som den inte får någon ersättning för. Jag ser att herr Ohlin sitter och antecknar, och det vore roligt att få diskutera även det spörsmålet med honom.

I andra länder har man, såsom jag här framhållit, tagit itu på allvar med frågan om varudistributionen, men i vårt land gälla andra principer.

Jag kan inte underlåta att ännu en gång uttala såsom min uppfattning att livsmedlen här äro onödigt dyra, trots att mellanhänderna ha det besvärligt. Dessutom gå varorna icke de riktiga vägarna, utan en otrevlig smyghandel förekommer. Dessa missförhållanden skulle kunna rättas till genom en rationalisering av distributionsapparaten som måste vara till gagn för alla parter, utom naturligtvis för det fåtal som måste lämna sin näring. Men det är så många som få göra det även inom andra näringar, vilka äro hårt trängda, att statens intresse väl där måste gå före individens. Att då försöka skrämma svenska folket för sådana åtgärder genom att säga att jordbrukarna skulle få monopol, är absurt, så länge staten har oss fullständigt i sitt grepp.

Friherre De Geer: Jag skall inte i nämnvärd grad förlänga debatten. Jag vill endast ge några korta repliker med anledning av de små angrepp herr Ohlin riktat mot mig.

Herr Ohlin sade i slutet av sitt anförande, att han nog velat hjälpa till både med handelns rationalisering och annat dylikt, men jag tror, herr talman, att när man så småningom får läsa det stenografiska referatet av vad herr Ohlin sagt, kommer man nog i allmänhet att få den uppfattningen, att herr Ohlin

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

var ganska angelägen om att inte hjälpa till så särdeles mycket på det område, där jag hade tänkt mig, att man skulle göra en insats. Jag tror att man får det huvudintrycket av hans anförande.

För övrigt hade herr Ohlin visst den uppfattningen, att jag med min interpellation skulle ha velat särskilt beröra frågan om jordbrukets priser. Detta var inte på något sätt min avsikt i detta sammanhang, och det har jag ju inte heller gjort vare sig i interpellationen eller i vad jag tillåtit mig säga i dag. Jag har endast, såsom rätt naturligt är, när man är jordbrukare, vid exemplifierande av förhållandena hänvisat just till de fördyringar som uppstått beträffande jordbrukets alster. Då herr Ohlin t. ex. säger att det är märkvärdigt att jordbrukarna nu för tiden intressera sig så mycket för jordbrukspriserna i Danmark, vill jag genmäla, att jag egentligen inte heller berört den frågan, utan jag har endast påpekat att danskarna kunnat upprätthålla en i jämförelse med de svenska förhållandena mycket obetydlig skillnad mellan spannmåls- och brödpiserna. Jag tycker att det vore skäl att undersöka, om man kunde uppnå något liknande här.

Beträffande den skrivelse från lantbruksförbundet, som jag refererat här, förklarade herr Ohlin att det är felaktigt att priserna på jordbrukets produkter inte höjts mer än 17 procent. Jag måste säga att även om man gör den rättelse, som herr Ohlin krävde, och sålunda tar hänsyn till de anslag, som utgått till lantbruket, kommer man nog ändå till det resultatet att den väsentliga delen av fördyringen knappast hänför sig direkt till jordbruksprodukterna utan beror på senare tillkommande kostnader. Jag vill därvidlag endast erinra om att exempelvis kostnaderna för brödets distribution och saluförande här i Stockholm uppgår till tre gånger så mycket som det ursprungliga priset på jordbruksprodukten. Det visar att det i alla fall finns fullt fog för lantbruksförbundets påstående, även om det kanske i någon mån bör justeras så, som herr Ohlin ville göra.

Herr Ohlin framkastade vidare beträffande frågan om potatispriset, att det är skillnad mellan att köpa en vagnslast potatis och att köpa 5 kg. Jag förstår inte riktigt herr Ohlins tankegång därvidlag. Det är väl ändå riktigt vad jag påpekade, nämligen att potatisen på Stockholms station kostade ungefär 17 öre per kg vid en viss tidpunkt och att stockholmarna sedan fingo betala 34 öre. Det kvarstår oemotsagt, att potatisen på kanske två dygn steg lika mycket i pris här i Stockholm som den kostade att inköpa av producenten plus frakten.

Så ville herr Ohlin — och det håller jag verkligen med honom om att det vore det enda riktiga — att det skulle ordnas på det sättet, att jordbrukarna sålde potatisen själva här i Stockholm och att trädgårdsodlarna gjorde det samma med sina produkter. Det är nog teoretiskt sett riktigt, men det finns ett men där som är mycket stort, nämligen att säsongen för dessa varor, i synnerhet för frukt och grönsaker, är så kort att om jordbrukarnas och trädgårdsodlarnas organisationer ensamma skulle ordna den saken, bleve det nog alltför dyrbart för dessa organisationer och för producenterna. Det har åtminstone hittills visat sig synnerligen svårt att genomföra en sådan ordning. Vanliga detaljister och grossister här i Stockholm ha ju massor av andra varor att saluföra under hela året. Då producenterna möjligen skulle kunna saluföra endast de varor de framställa under en kortare säsong, bleve naturligtvis kostnaderna för dem så stora, att en sådan organisation knappast går att genomföra.

Herr Ohlin påpekade att detaljhandeln inte fått den gottgörelse som den borde ha fått. Jag är fullkomligt överens med herr Ohlin om att det troligen är så, att detaljisterna inte fått någon sådan gottgörelse. Men det är ju inte på något sätt den frågan jag har vidrört i min interpellation. Jag har inte alls

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)
berört dessa just nu aktuella förhållanden, utan jag har tagit upp problemet om att närma producent- och konsumentpriserna till varandra, men det vill man inte höra talas om. Om sedan detaljisterna skola ha gottgörelse för de nu rådande särskilda förhållandena, är en fråga som inte faller inom det område, som denna diskussion rör sig på.

Herr Ekman: Herr talman! För att inte onödigtvis förlänga denna debatt ber jag att i fråga om väsentligare sakuppgifter få instämma i det anförande som herr Ohlin höll här tidigare. Men jag ber att till de två anföranden, som herr von Heland hållit, få knyta några reflexioner närmast ur konsumentens synpunkt, utan att därmed på något sätt vilja framställa mig såsom konsumenternas speciella representant i denna kammare.

Jag fäste mig först vid det allmänna talet om att när det gäller att gå fram och rationalisera och åstadkomma en billigare drift etc., skall man inte visa någon misskund mot de enskilda mellanhänderna, utan det är bara att trampa på, det fordra konsumenternas intressen. Denna uppfattning var ju, om jag förstod herr von Heland rätt, begränsad i huvudsak till sådana produkter som han och hans medbröder framställa på svensk jord. Men jag tillåter mig att påpeka att hans meningsfränder, då det gällde en annan, visserligen delvis importerad vara, som saluhålles här i landet, nämligen tobaken, intogo den rakt motsatta ståndpunkten. Då var det inte alls fråga om att åstadkomma någon som helst rationalisering eller effektivitet i distributionsapparaten, utan där gällde det att taga till vara dessa små, hårt betryckta och i alla avseenden dåligt ställda tobaksdistributörers intressen, trots att, herr talman, dessa distributörer utgöra en knapp tredjedel av de i vårt land befintliga.

Det är klart att när man, såsom herr von Heland gör, stiger upp här och tar sig rätten att utskifta sol och vind, talar man om det som passar en själv, men han må väl då ursäkta, att man påminner honom en liten smula om detta något inkonsekventa ståndpunktstagande.

För det andra vill jag säga att vi konsumenter äro ganska misstänksamma mot det tal om rationalisering och effektivitet, som framföres av herr von Heland, och när han nu sammankopplar detta med jordbrukarnas föreningssträvanden, såsom uttrycket lyder här i kammaren, måste vi naturligtvis bli misstänksamma även mot dessa strävanden.

Två av herrarna ha i dag kraftigt angripit brödpriserna — enligt min åsikt icke utan ett visst berättigande. Även jag anser att dessa priser, jämförda med andra priser i vårt land, ligga på det planet att en översyn här borde övervägas, varigenom man borde kunna åstadkomma rimligare förhållanden. Men det har av herr Ohlin här påpekats, att på det område där jordbrukarna själva sedan länge ha låtit sina rationaliseringssträvanden göra sig gällande på grund av den ganska starka monopolställning ni där haft, nämligen inom mejeriverksamheten, ha ni åstadkommit — ingenting. Man konstaterar närmare bestämt, att genom jordbrukarnas föreningsrörelses rationaliseringssträvanden får konsumenten undan för undan, utan att något verkligt motiv därför anges, vidkännas höjda priser på konsumtionsartiklarna. Det är ju alldeles uppenbart att en sådan verksamhet, som också, om inte direkt så dock indirekt, i allra största utsträckning åtnjuter statsmakternas välvilliga stöd, inte kan vara av den art att konsumenterna gilla den. Det är väl snarare så, att dessa 4—5 miljoner kronor, som herr von Heland säger utgöra Mjölkcenralens förlust på dess rationaliseringssträvanden, äro en beräknad vinst, som icke har kunnat uttagas, och man kan lätt räkna ut, att det blir ganska kraftiga höjningar på mjölkprisen här i staden, om vi utom den vinst, ni redan nu få ut, även skola betala den som ni ha beräknat att få, men med hänsyn till tidsläget icke ha lyckats uppnå! För

Ang. åtgärder mot obefogad varuförädling. (Forts.)

övrigt bör man lägga märke till en sak, som visserligen hänger samman med tiden och icke är någonting speciellt för jordbruksnäringen, och det är att hela jordbruksnäringen för närvarande är på visst sätt inackorderad hos den svenska statsmakten, och jag tycker att den inackorderade, som bor, vistas och säkerligen trives under detta hägn, inte skulle vara så förfärligt pretentiös på andra, i all synnerhet som dessa andra tillhöra värdarna bland dem som ha skött om inackorderingen.

Hela detta halvbolsjevikiska resonemang, som tid efter annan återkommer från bondepartiets ledare i denna kammare, tycker jag har liten samklang med strävandena och åtgärderna i övrigt i vårt land. Vi se på saken på ett helt annat sätt i allmänhet. Vi försöka förstå varandras synpunkter, och även om vi ha anledning till det och icke i likhet med jordbrukets representanter kunna glädja oss åt full kompensation för dyrtid och andra besvärigheter, så knota vi inte i tid och otid om att vi icke ha fått en tillräcklig bit. Men det är kanske inte så mycket detta som är anledningen till utgjutelserna här ifrån gruppledaren i första kammaren. Det kanske är mera känslan av att icke ha det monopol på allting som rör livsmedel och livsmedelsdistribution som man önskar! För min del får jag säga, att detta ur konsumentsynpunkt är tacknämligt, och jag skulle till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet vilja rikta denna hemställan: Om det ur folkförsörjningssynpunkt skulle befinnas angeläget att ytterligare centralisera uppköp och distribution av livsförnödigheter och vad därmed sammanhänger, sök då i möjligaste mån att undvika det halvmonopol som jordbrukarna redan ha upprättat. Åstadkom vid sidan om dessa organisationer ett statens eget organ, som skiftar sol och vind mellan producenter och konsumenter på ett något rättfärdigare sätt än de nuvarande regleringarna ha gjort. Gör man inte det, har man inte sinne för den sidan av saken, då kan det hända att de känslor, som nu ha kunnat hållas tillbaka, kunna virvla upp till en mångfaldigt större styrka än den herr von Heland orkar blåsa upp i detta land, och om vi komma i det läget, då blir det oro, herr statsråd, då är det fara å färde.

Det är därför jag velat säga dessa ord i denna debatt.

Herr **von Heland** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag begärde ordet för att svara den förre talaren sakligt — men det går inte! Kallar den föregående talaren oss för halvbolsjevik, då vet jag inte vad man kan kalla den föregående talaren för. Men det var det okunnigaste anförande jag hört här i kammaren. Jag hade inte trott att någon riksdagsman kunde vara så okunnig om de områden som här debatteras som herr Ekman.

Herr talman! Är det fara å färde på grund av våra yttranden här i kammaren, så är det mera farligt, att riksdagsmän kunna visa en sådan okunnighet som herr Ekman här har gjort!

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Ekman**, som yttrade: Herr von Helands svar på mitt anförande var ju att det inte tjänade något till att bemöta det. Men det är han själv som inte bara i dag, utan även tidigare sökt tända en brandfackla; jag har bara velat varna honom.

Herr **Ohlin**: Herr talman! Endast några få korta påpekanden. I anledning av herr von Helands yttrande vill jag understryka, att när jag nämnde siffrorna om mejerikostnadernas stegring med 60 procent och stegringen av par-ti-handelskostnaderna för mjölk och mjölkprodukter med 70 procent, ligger där inte något påstående att denna näringsgren har underlåtit att rationali-

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

sera. Jag tror tvärtom att mejerihanteringen har bedrivit en fördelaktig rationalisering och anförde siffrorna för att visa, hur lätt ändå kostnaderna kunna under nuvarande tider stiga ganska starkt i höjden. Därför är det rätt riskabelt att rikta förebråelser mot andra branscher, även om en eller annan kostnadsstegring förefaller betydande.

Vidare har herr von Heland här dragit in en rent jordbrukspolitisk fråga och sagt: Vi jordbrukare ha icke fått ersättning för den uteblivna förtjäns-ten på grädde, som vi skulle ha haft, om inte gräddförsäljningen starkt nedgått. Men herr von Heland nämner då ingenting om att den mängd av mjölk, som produceras och säljes i Sverige, nu har kommit att ligga ungefär 10 procent över den kvantitet, som man räknade med på den tiden, då mjölkpriset och de bidrag som statskassan skulle lämna bestämdes. Detta har haft den följden, att den variation i det statliga bidraget som beslöts, nämligen 8 miljoner över eller under 45 miljoner kronor, icke på långa håll blivit tillräcklig för att kompensera den större mjölmängden. Staten har satsat 37 miljoner kronor som bidrag, trots att det icke vid denna uppgörelse någon gång vid jultiden avsågs att staten skulle betala så mycket, om man hade vetat att mjölmängden skulle bli så stor. Herr von Heland vet nog bättre än många andra, att jordbruksorganisationerna gjorde ett anbud, som skulle ha inneburit, att vid en så stor mjölmängd staten skulle ha sluppit undan med ett väsentligt mycket mindre bidrag. När man talar om den uteblivna förtjäns-ten på grädden, bör man nog inte underlåta att påpeka detta förhållande om den ökade mjölmängden och därifrån härflytande inkomster för jordbrukarna.

Vad friherre de Geers yttrande beträffar, vill jag bara säga, att det är inte en liten bisak, om man vid beräkningen av jordbrukets andel i levnadskostnadernas höjning underlåter att ta hänsyn till de statliga subventionerna, när t. ex. mjölkpriset skulle ha varit 22 öre högre per kilo, om staten icke hade lämnat dessa subventioner. Man bör också, när man talar om jordbrukets andel i fördyringen, tillägga, att förhöjningen av importprisen och fördyringen av kolbränslet och bränsleförsörjningen överhuvud taget är en huvudsak till levnadskostnadernas stegring, ty annars får man lätt det intrycket, att det svenska jordbruket endast är ansvarigt för 17 procent eller, om man räknar om siffran, kanske 30 procent, och andra grupper i Sverige ansvariga för resten, 70 procent. Det intrycket är vilseledande. Man skall först draga ifrån utlandets prisförhöjningar och bristande leveranser. De äro orsaken till kanske 45 procent av fördyringen. Sedan kvarstå 55 procent, som bero på att vissa folkgrupper här i Sverige fått prisen höjda. Av dessa 55 procent kommer en betydande del på jordbruksprodukter. Gör man en sådan redovisning, är den rättvisande, men den saknar det propagandistiska värde, som siffran 17 procent har!

När friherre De Geer på tal om potatisen sade, att det är kort säsong för denna vara, får jag förklara, att jag inte förstår detta. Jag angav, att man skulle kunna distribuera potatis genom jordbruksorganisationerna; potatisen säljes veterligen året runt och det skulle vara möjligt att sälja potatis genom de detaljaffärer, som stå i intim kontakt med jordbrukarorganisationerna. Herr De Geer uttalade också, att han icke påstått, att marginalen inom livsmedelshandeln förändrats på sådant sätt att den var orsak till fördyringen. Jag vill då påpeka, att herr De Geer nämnde, att potatispriset hade höjts från producent till konsument från 17 öre till 34 öre. Där är det en marginal av 17 öre. Då potatispriset före kriget på våren inte låg högre än 17 öre, måste väl i detta påstående ligga, att han menar, att mellanhandsmarginalen *ökats*, ty varan levererades ju icke av producenterna *gratis* före kriget.

Herr De Geer sade också, att han inte talat om jordbrukspriserna, utan att

Ang. åtgärder mot obefogad varuförfärd. (Forts.)

det var jag, som dragit in dem i resonemanget. Det förhöll sig emellertid så, att friherre De Geer citerade lantbruksförbundets s. k. beräkning av de 17 procenten och ställde detta såsom bakgrund i sin diskussion om de höga mellanhandsmarginalerna. Om detta inte innebär en jämförelse mellan den ena och den andra gruppens betydelse ur här ifrågavarande synpunkt, då vet jag inte, hur en sådan skall göras. Jag tror därför hej talman, att det var fullständigt befogat att uppehålla sig icke blott vid den ena sidan av herr De Geers anförande, utan även vid den andra.

Till sist skulle jag vilja säga, att när herr De Geer påstår, att man icke från min sida kan vänta något intresse för distributionens rationalisering, är detta en fullständig vantroaktning av vad jag sade. Jag upprepade vid tre tillfällen att jag hade den motsatta åsikten. Vad jag opponerade emot var icke det krav på rationalisering, som här framfördes — det tror jag är i och för sig berättigat, och jag tror att det är mycket som kan och bör göras både av priskontrollnämnden och av andra, ehuru man måste erkänna, att priskontrollnämnden icke kan vara något sorts överrationaliseringsorgan för det svenska näringslivet, utan måste iakttaga en viss återhållsamhet — utan vad jag vill framhålla är, att man inte bör rikta detta rationaliseringskrav endast åt *ett* håll och icke heller göra det på sådant sätt, att man ger folket det oriktiga intrycket att huvudansvaret för de höga levnadskostnaderna och för prisförhöjningen ligger på *ett* håll. Utan här skall man försöka så gott man kan, om jag får använda herr Ekmans uttryck, skifta sol och vind lika.

Herr von Heland: Herr talman! Jag får nu tillfälle att ge den replik, som jag tänkte ge nyss.

Om det skulle vara så, som herr Ohlin säger, att förlusten i inkomst på grädden kompenseras, därigenom att mjölmängden har blivit större och att vi därigenom skulle få in i jordbrukets inkomstpost lika mycket pengar som förut, måste jag få påpeka ett par saker. Jag nämnde nyss att vi i Mellansverige, som representeras av Mjölkecentralen med över 23,000 jordbrukare, ha haft särskilt svår missväxt, varför framförallt mjölkproduktionen där har sjunkit. Men där äro också de stora konsumtionsorterna belägna. Vi ha alltså i Mjölkecentralen under vissa tider av året fått forsla upp från andra delar av landet, Skåne, Småland, Västergötland m. fl., bortåt 200,000 liter mjölk om dagen till Stockholm. Denna mjölmängd, som kommit till oss från ett område utanför vårt tillförselområde, har nu sjunkit till omkring 80,000 liter om dagen. Men på den konsumtionsmjölksstegring, som är ett faktum, och som herr Ohlin m. fl. även ha påpekat, ha vi inte någon ökad inkomst, eftersom vi under de första månaderna av detta år ha sålt mindre konsumtionsmjölk av den egna mjölken. Vi ha således endast varit förmedlare av den från andra orter anskaffade konsumtionsmjölken. Detta gör att dessa jordbrukare i Mellansverige icke ha fått compensation för den gräddförlust, som Mjölkecentralen har gjort, och som beräknats för oss uppgå till 4 miljoner å 5 miljoner kronor. Om det är så, som herr Ohlin säger, att jordbrukarna skola få tillräckliga inkomster inom den ram, som statsmakterna fastställt, borde ju i varje fall statsmakterna se till att dessa inkomster fördelas på ett fullt rättvist sätt — men naturligtvis helst icke så att man minskar inkomsten för andra jordbrukare. Jag hemställer emellertid att herr statsrådet Gjöres och regeringen, inom vilken jag förmodar att denna fråga fortfarande diskuteras, verkligen ta hänsyn till de faktiska förhållandena i fråga om denna förlust på 4 miljoner å 5 miljoner kronor. Vid överläggningarna mellan regeringen och jordbrukets representanter utlovades ersättning för gräddförlusten. De mellansvenska jordbrukarna komma att anse sig lurade, om man sviker löftet.

Ang. åtgärder mot obefogad varufördyring. (Forts.)

Friherre **De Geer**: Herr talman! Jag konstaterar nu till min stora glädje, att herr Ohlin säger sig hysa ett livligt intresse för de frågor jag varit inne på här i dag, vilket jag är tacksam för. Men jag vidhåller att jag tror, att man, om man läser herr Ohlins första anförande, sedan det blivit tryckt, skall bli litet tveksam i den saken. Nu ha vi emellertid fått detta klarlagt i hans senare anförande.

För övrigt vill jag säga, att det är flera än herr Ohlin och jag, som dragit in de egentliga jordbruksfrågorna i debatten. Jag tog såsom exempel skrivelsen ifrån lantbruksförbundet för att få fram kontrasten mellan jordbrukspriserna och, bland annat, brödkrisen.

Det är väl, herr talman, icke lönt att diskutera denna sak längre — utan det kanske herr Ohlin och jag kan göra någon gång under hand. Det skulle emellertid intressera mig mycket att få veta, hur denna justering av de omnämnda 17 % av indexhöjningen, så som herr Ohlin menar, skulle inverka på brödkrisen? Det senare priset tror jag nämligen ligger så långt uppe att justeringen inte inverkar nämnvärt därpå.

Därefter vidrörde herr Ohlin också vad jag framhållit om att det var en så kort säsong för försäljningen av potatis och särskilt för försäljningen av frukt och grönsaker att det var svårt för producenterna att själva kunna ordna försäljningen därav här i Stockholm. Om herr Ohlin vill undersöka den saken närmare, skall han komma till samma slutsats som jag, nämligen att det är ett svårt problem för producenterna att ordna en sådan försäljning och att den går lättare att ordna för en detaljist eller en grossist, som handlar med flera olika slags varor, än för producenten av ett varuslag, som inte kan inrikta sig enbart på försäljningen därav, eftersom åtminstone beträffande fruktförsäljningen säsongen är synnerligen kort.

Jag skall ytterligare bara helt kort säga något om potatisfrågan. Herr Ohlin undrade — jag tror att det var så orden föll — om jag ansåg, att marginalen mellan det pris, som grossisten exempelvis betalar för potatis vid järnvägsstationen, och detaljpriset ökats under kristiden. Det är jag mycket tveksam om. Men denna prisskillnad är dock lika stor som hela producentpriset plus järnvägsfrakten. Jag tror dock — och detta visar just att problemet har en stor allmän betydelse under alla olika perioder — att marginalen förmodligen förr har varit om icke densamma så ungefär densamma som nu och att den i varje fall enligt min mening i allmänhet varit alldeles för hög.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Till riksdagens första kammare.

Härmed intygas, att juris doktor *Axel Roos* är i behov av ledighet från riksdagsarbetet från och med den 25 juni 1942 tills vidare på grund av Vertigo.

Malmö den 8 juli 1942.

Nils Fabian Ekberg,

leg. läk.

Föredrogos och bordlades ånyo utrikesutskottets memorial nr 1, konstitutionsutskottets memorial nr 20, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 3 och 4 samt memorial nr 5, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 63—71, första lagutskottets utlåtanden nr 60 och 61, andra lagutskottets utlåtanden nr 48 och 50—52 samt budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare.

Herr Sundberg erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Efter krigsutbrottet har det vid upprepade tillfällen inträtt en mycket stor brist på skiljemynt, och för närvarande befinna vi oss i en sådan period, då särskilt näringslivet har stort besvär på grund därav.

*Interpellation
ang. åtgärder
mot bristen på
skiljemynt.*

Inom handeln har behovet av skiljemynt ökats på grund av de ojämna prisbelopp som särskilt omsättningsskatten medför, och en brist på skiljemynt vållar mycket förtret. Inom industrien sluta ofta avlöningskuvertens summor på belopp, som icke äro jämnt delbara med 5 eller 10. När bristen på skiljemynt även börjar bli mycket kännbar beträffande de mindre silvermynten, måste situationen bli ännu svårare.

Det går dock att lösa för de fast anställda arbetarna, vilkas lönekonton kunna påföras den summa som man ej kan betala ut på grund av bristen på sådana mynt. Men detta förfaringssätt kan ej tillämpas beträffande tillfällighetsarbetarna, som kanske bo på annan ort eller efter anställningens slut söka sig anställning på annan arbetsplats. Dessa ha ett mycket berättigat krav på att omedelbart utfå sin avlöning i kontanter. Men även detta möter mycket stora svårigheter, då banker, postkontor och affärer av alla slag lida lika stor brist på skiljemynt.

Detta problem torde väl dock icke vara omöjligt att lösa. Det skall väl finnas tekniska möjligheter att öka myntverkets produktionskapacitet, så att men ej endast förmår tillfredsställa den normala ökningen av skiljemyntsbehovet utan även hade reserver tillgängliga för tillfälliga stegringar som inträffa.

På grund av vad jag anført får jag hemställa om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa följande frågor:

Vilka åtgärder ämnar herr statsrådet vidtaga för att lätta nuvarande bristen på skiljemynt och hur tänker herr statsrådet söka förebygga ett återupprepande av den nuvarande besvärliga situationen?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr Strand, som yttrade: Herr andre vice talman! Den riksbekanta arbetskonflikten vid Tomarps kungsgård i Kvidinge har inträtt i ett nytt skede i och med att vid det blockerade byggnadsarbetet på gården anställts ett antal strejkbrytare. Med hänsyn till omständigheterna i saken är det icke oförklarligt om detta arbetsledningens förfarande på byggnadsarbetarhåll och även därutöver framkallat förvåning och indignation.

*Interpellation
ang. arbets-
konflikten vid
Tomarps
kungsgård.*

Vid förhandlingssammanträde i tvisten den 9 maj detta år träffades en preliminär överenskommelse, enligt vilken uppförandet av ekonomibyggnaderna skulle av domänstyrelsen överlämnas till entreprenörfirma, som träffat kollektivavtal med byggnadsarbetareförbunden, tre av de redan påbörjade bostadshusen utföras mot timlön och återstående två bostadshus på ackord.

Sedermåra meddelades att domänstyrelsen icke för sin del godkände denna preliminära uppgörelse.

Med hänsyn till de eftergifter å ömse sidor, som sålunda föreslagits av de förhandlingsdelegerade, synas förutsättningar ha förelegat för en ur båda parternas synpunkt rimlig avveckling av konflikten.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om första kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande frågor:

Interpellation ang. arbetskonflikten vid Tomarps kungsgård. (Forts.)

1. Anser herr statsrådet att domänstyrelsen förfarit riktigt, då den vägrat godkänna den preliminära uppgörelse, som träffades den 9 maj?

2. Anser herr statsrådet den skärpning av konfliktläget, som föranletts av arbetsledningens förfarande att för byggnadsarbetets utförande anlita strejkbrytare, i rådande läge försvarlig?

3. Har erfarenheten från byggnadsarbetets bedrivande hitintills givit stöd för antagandet att timlöneformen ur kostnadssynpunkt förtjänar företräde framför ackordslöneformen?

Det sålunda begärda tillståndet lämnades av kammaren.

Anmälades och bordlades andra lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 6.29 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 10 juli.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

*Ang. flyttning
av central-
fängelset å
Långholmen.*

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **Westman**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Fredrik Ströms interpellation angående flyttning av centralfängelset å Långholmen, erhöll ordet och yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Fredrik Ström interPELLERAT mig, huruvida jag — med hänsyn till önskvärdheten att bereda de till långvarigt fängelse eller straffarbete dömda större tillfälle till friluftsbete — finner lämpligt låta verkställa utredning av frågan om fångarna på Långholmen m. fl. skulle kunna överflyttas till tvångsarbetsanstalten å Svartsjö ävensom frågan om kronohäkten kunna utnyttjas för andra ändamål än sitt nuvarande.

Såsom motiv för överflyttning av fångar från Långholmen till Svartsjö har den ärade interpellanten anført bl. a. de arbetsmöjligheter, framför allt inom lantbruket och i trädgården, som finnas på Svartsjö. Med anledning därav ber jag att först få något redogöra för den utsträckning, i vilken fångar för närvarande sysselsätts med friluftsbete.

Sedan 1917 har ett av centralfängelserna, nämligen centralfängelset i Mariestad, använts såsom jordbruksfängelse med plats för 70 fångar, vilka sysselsätts med jordbruk, skogsarbete och kreatursskötsel. Till detta fängelse hör en egendom om c:a 400 hektar, varav 158 hektar åker och 104 hektar skog. Jämte detta jordbruksfängelse finnas två helöppna s. k. fångkolonier, näm-

Ang. flyttning av centralfängelset å Långholmen. (Forts.)

ligen Rödjan några kilometer från Mariestad och Singeshult i Kronobergs län, vilka rymma tillhopa 38 fångar. Den odlade arealen är på Rödjan 45 hektar och på Singeshult 75 hektar. Vid den sistnämnda kolonien bestod åkerjorden, då fångvården år 1920 övertog kolonien, av 15 hektar stenbunden och vattensjuk åker; resten utgjordes av ljunghedar, mossmarker och myrar. Kolonisternas uppgift blev därför att bringa jorden i kultur samt att undan för undan bryta ny mark. Så har också skett under årens lopp. Ljunghedarna ha planterats med skog, och mossar och myrar ha genom utdikning och andra förbättringsarbeten blivit åkerjord.

Om samtliga de tre anstalter som nu nämnts gäller, att dit överflyttas endast fångar som hava långa strafftider men ringa eller ingen föregående kriminell belastning och därtill visat sig pålitliga och förbättringsbara. Särskilt stora anspråk ställas på dem, som uttagas till de båda fångkolonierna.

Vid flera av de övriga fängelserna, t. ex. Gävle och Härlanda, förekommer trädgårdsarbete i tämligen stor omfattning. Vid ungdomsanstalterna å Skenäs och Mäshult förekommer lantbruk, i Uppsala och Ystad trädgårdsskötsel i rätt stor skala. Till specialanstalten å Hall, som öppnades 1940, hör en jordegendom om 825 hektar. Överhuvud taget har man på de senare åren vidtagit åtgärder för att utrusta anstalterna för dem som hänvisats till specialbehandling (förvarade, internerade, straffrifyklarade samt till ungdomsfängelse dömda) med möjligheter till jordbruksarbete.

Däremot har för straff- och fängelsefångar antalet platser å jordbruksanstalter ej nämnvärt ökats. Dessa fångar sysselsätts i avsevärt större utsträckning med verkstadsarbete. Utvecklingen har nämligen gått därhän, att allt flera fångar tillhöra stadsbefolkningen, och erfarenheten har visat, att det i allmänhet är lönlöst att utbilda dessa för jordbruk. Även om de avtjänat sitt straff på någon jordbruksanstalt, ha de efter frigivningen i regel sökt sig tillbaka till någon stad. På grund av denna erfarenhet har allt större vikt lagts vid att utbygga och förbättra verkstadsdriften vid fängelserna för att sätta dem, som sakna håg och fallenhet för jordbruksarbete och icke av hälsoskäl eller annan anledning böra sysselsättas därmed, i tillfälle att utbilda sig eller vidare förkovra sig i ett yrke, som de efter frigivningen kunna ha nytta av för sin försörjning. I vilken omfattning verkstadsdriften utvecklats, belyses av det förhållandet, att nettoinkomsten därav stigit från 291,000 kr. under budgetåret 1928/1929 till mer än det dubbla eller 686,000 kr. under budgetåret 1939/1940. Det är härvid att märka, att medeltalet fångar under det sistnämnda av dessa budgetår var lägre än under det förstnämnda. Med anledning av ett uttalande i interpellationen må framhållas, att erfarenheterna varken i vårt land eller i utlandet torde ge stöd åt uppfattningen att jordbruksanstalter skulle i allmänhet ställa sig billigare i drift än anstalter med hantverk eller industri.

Vad jag nu anfört torde visa, att ett omfattande arbete nedlagts på att nyttiggöra fångarnas arbetskraft. En omständighet, som försvårar strävandena i denna riktning, är, att det alldeles övervägande antalet fångar har allenast kort strafftid. Fängelsernas medelbeläggning med straff- och fängelsefångar har under 1920- och 1930-talen uppgått till omkring 1,900, och därav ha 80 å 85 % haft en strafftid understigande sex månader. Av de under år 1940 nytillkomna 3,963 straff- och fängelsefångarna undergingo endast 672 frihetsstraff på sex månader och därutöver och av dem endast 253 frihetsstraff på ett år eller längre tid.

I likhet med fångvårdsstyrelsen har jag livligt intresserat mig för att förbättra arbetsförhållandena vid fängelserna. Dessa hänga naturligtvis samman med sättet för straffverkställigheten. En av mina företrädare i ämbetet, K. Schlyter, framhöll vid konseljen den 20 april 1934 behovet av ändringar på

Ang. flyttning av centralfängelset å Långholmen. (Forts.)

detta område och framlade därvid ett stort program. Min mening, att straffverksställigheten bör reformeras, framförde jag i ett anförande till statsrådsprotokollet den 6 oktober 1938, när strafflagberedningen tillsattes. Jag framhöll då, att den straffsystemets reformering, som borde äga rum, måste återverka på fångvårdens organisation, särskilt lösningen av anstaltsväsendets byggnadsfrågor. Beträffande de allmänna fångvårdsanstalterna — heter det vidare — bör utredas, i vad mån en centralisering av deras förläggning med fördel låter sig genomföra. I detta hänseende kommer i betraktande, att det i regel endast vid anstalter med större platsantal än det nuvarande genomsnittet är görligt att tillfredsställande ordna arbets- och yrkesutbildningsmöjligheter för fångarna. I nära sammanhang med de fångvårdsorganisatoriska frågorna — betonas det vidare i detta utredningsdirektiv — står det ofta diskuterade spörsmålet, huruvida den centrala uppsikten över och ledningen av de statliga vårdnadsåtgärderna beträffande asociala individer — kriminella, alkoholister, lösdrivare, vanartad ungdom m. fl. — bör koncentreras till en och samma myndighet. I enlighet med dessa direktiv upptog strafflagberedningen under första tiden av sin verksamhet även byggnadsfrågorna till behandling. I detta sammanhang insattes också frågan om Långholmsfängelsets bibehållande, vilken åter nära beröres av frågan om fångvården vid Stockholms rannsakningsfängelse. Den ärade interpellanten deltog i de förhandlingar, som 1940 ägde rum i den sistnämnda frågan, och jag behöver därför inte närmare ingå på densamma.

Det stora krigets inverkan på statsfinanserna och andra förhållanden, t. ex. fångantalet och bristen på byggnadsmaterial, har medfört att utredningen om fångelseväsendets stora byggnadsproblem, Långholmsfrågan däri inbegripen, måst undanskjutas. Såsom första lagutskottet omnämner i sitt utlåtande nr 61, som är upptaget på dagens föredragningslista, ingår en översyn av straff- och skyddsåtgärdssystemet bland de arbetsuppgifter, som uppdragits åt strafflagberedningen. Det är min avsikt att, sedan beredningen avslutat det arbete varmed den för närvarande sysslar, uppdraga åt beredningen att såsom närmaste utredningsuppgift upptaga en sådan översyn, varvid beredningen även har att ägna uppmärksamhet åt fängelsernas arbetsdrift och åt de byggnadsfrågor som därmed sammanhånga. Det gäller här socialvårdsfrågor, som äro förtjänta av lika stort allmänt intresse och stöd som många andra sociala frågor vilka i högre grad tilldraga sig allmän uppmärksamhet.

Det är möjligt att i avvaktan på den stora frågans lösning — som måhända kan ske stegvis efter en uppgjord plan — mindre ingripande åtgärder kunna visa sig erforderliga. Vad som särskilt kan komma att föranleda sådana åtgärder är den beklagliga starka stegring av fångantalet, som har fortgått så gott som oavbrutet under den tid kriget varat. Medan fångantalet den 1 september 1939 var 1,588, hade det ett år senare stigit till 2,157 och vid ingången av maj månad detta år till 2,589. Då statens fångvårdsanstalter förfoga över sammanlagt omkring 2,750 platser, vilka dock av skilda anledningar icke alla kunna utnyttjas för vilken fängskategori som helst, är läget numera sådant, att de tillgängliga platserna äro i det närmaste belagda.

Under sådana förhållanden torde den nuvarande tidpunkten icke lämpa sig för att aktualisera frågorna om nedläggande av vare sig centralfängelset på Långholmen eller kronohäkten ute i landet.

När dessa spörsmål ånyo kunna upptagas till behandling, kommer enligt de direktiv, som meddelats för strafflagberedningen, denna att verkställa utredning i ämnet. Mera aktuell är frågan på vad sätt ytterligare platser skulle kunna ställas till fångvårdens förfogande, för den händelse fångantalet skulle ytterligare stiga. Jag är icke beredd att nu taga ställning till tanken, att tvångsarbetsanstalten å Svartsjö skulle kunna användas för fångvårdens behov. Upp-

Ang. flyttning av centralfängelset å Långholmen. (Forts.)

märksamheten är emellertid, såsom framgår bland annat av årets statsverksproposition, fäst vid frågan, om på detta håll eller annorstädes kan beredas plats för det växande antalet fångar.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till justitieministern för hans utförliga och i högsta grad intressanta svar.

Sedan vill jag till en början säga, att jag senterar de synpunkter, som herr statsrådet har anfört, samt att jag också, låt vara med några kommentarer, i stort sett är belåten med vad han ställde i utsikt.

Först och främst vill jag betyga min livliga tillfredsställelse över, att det numera råder en enstämmig mening om vilken betydelse det har för fångar — i varje fall för sådana, som inte haft sitt stadigvarande hemvist i städerna — att kunna komma ut i jordbruks- och skogsbruksarbete. Det kan jag av egen erfarenhet intyga, därför att jag på somrarna bor rätt nära Singeshult och många gånger besökt dessa områden och överallt fått intygat, vilket utomordentligt gott resultat som där har nåtts, och hurusom där mot förväntan inga bakslag ha inträffat.

De andra berörda fångvårdsanstalterna för jordbruk och trädgårdsskötsel känner jag inte så noga till, men i andra hand har jag hört, att även där äro utomordentligt goda resultat uppnådda. Jag tror alltså, att man här har en framkomlig väg, som bör fortsättas så långt det överhuvud är möjligt, även med vissa uppoffringar från statsmakternas sida. Givetvis kan jag inte motsäga herr statsrådet, när han förklarar, att det för åtminstone flertalet av de fångar, som varit stadsbor, lämpar sig bättre med verkstadsarbete och hantverk. Det tror jag nog är riktigt i stort sett. Dock är jag övertygad om att en förnyad granskning av saken och ett försök i större skala med trädgårdsarbete även skulle utfalla positivt i ganska stor utsträckning. Jag kan sålunda endast hoppas, att man inte måtte låsa fast sig vid enbart verkstadslinjen, när det gäller stadsfångarna, utan att man även i fråga om dem måtte pröva sig fram beträffande sysselsättning i särskilt trädgårdsarbete samt i planterings- och visst skogsvårdsarbete.

Av betydelse för denna frågas lösning är något, som herr statsrådet berörde i sitt svar, då han hänvisade till strafflagberedningen och dess arbete, nämligen den allmänna socialvården bland fångarna. Det är klart, att jag inte kan begära, att man skall rycka loss denna fråga ur sitt sammanhang och behandla den för sig. Det tror jag inte vore lämpligt, men jag vill i det hänseendet uttala önskvärdheten av att man måtte så långt möjligt är påskynda utredningen av denna fråga. Den kommer kanske på tal längre fram under dagens förhandlingar.

Vad sedan angår Långholmen, så är det denna anstalt jag nu närmast haft i tankarna, efter att redan vid flera tidigare tillfällen ha i förbigående fört den på tal. Det är ju ett gammalt önskemål att söka få en ersättning för denna fångvårdsanstalt, och det har även herr statsrådet erinrat om. Det är en mycket gammal anstalt, som visserligen är moderniserad och förbättrad, men man kan ju inte göra om en nära sekelgammal byggnad till något, som fyller moderna praktiska krav på fångvården.

Det är också en annan fråga, vars vikt jag har understrukt tidigare, och som för varje år blir alltmera brännande, och det är olämpligheten av att landets största straffanstalt numera är belägen mitt inne i Stockholm. Stockholm har faktiskt genom den väldiga bebyggelsen kringränt denna fångvårdsanstalt, som nu alltså ligger mitt inne i staden. Det kan inte vara bra för den egentliga fångvården att ha det på det sättet. Det kan inte heller vara lämpligt med hänsyn till den stora trafiken på Västerbron och den stora

Ang. flyttning av centralfängelset å Långholmen. (Forts.)

människomassa, som där färdas fram och tillbaka. Jag kan sålunda inte finna, att det är riktigt, att man bevarar denna straffanstalt längre, och det finnes ju inte heller mer än tre skäl för detta — dem har också herr statsrådet berört. Det är först och främst, att vi nu ha stora finansiella svårigheter. Vi ha vidare svårigheter att få byggnadsmaterial, och slutligen ha vi ett stigande fångklientel, som vi ej veta var vi skola placera. Detta sista är ett kapitel för sig, nog så betydelsefullt, men jag skall inte gå in på den saken. Jag skall stanna vid att betona vikten av att man inte låter dessa svårigheter, i och för sig talande nog, stå såsom en absolut mur i vägen för frågan om att förflytta detta stora centralfängelse, i synnerhet som man ju har Svartsjö, som, synes det mig, i alla avseenden är tillfredsställande och bra beläget för uppförande av en ny central straffanstalt.

Det är ännu en sak, som jag vill understryka. Dessa smärre reformer, som herr statsrådet sade möjligen nu böra tillgripas, därför att det kan draga långt ut på tiden, innan man får de stora frågorna lösta, få inte skjuta undan lösningen i stort till oöverskådliga tider framåt. Då är det nästan bättre att inte vidtaga dessa smärre reformer utan koncentrera sig på att påskynda lösningen av den stora frågan.

Jag har, herr talman, velat knyta dessa reflexioner till herr statsrådets svar och ytterligare hemställa till honom, som jag vet är intresserad för dessa frågor, att han måtte göra allt vad han kan för att snabbast möjligt få fram en lösning.

Herr Schlyter: Herr talman! Det är naturligtvis alldeles riktigt som justitieministern säger, att den nuvarande tidpunkten är föga lämplig för att aktualisera frågan om nedläggande av Långholmen och några kronohäkten ute i landet. Å andra sidan synes ju överbeläggningen av fängelserna peka på att man bör undersöka möjligheten till fångars användande i jordbruk och annat utearbete i större utsträckning än som för närvarande är fallet. Finland, som har lidit under en mycket större brottslighetsfrekvens än Sverige, har redan sett den frågan aktualiserad hos sig. Där har man vid skilda tidpunkter, just på grund av överbeläggning å fångvårdsanstalterna, ställts inför samma problem, som vi nu börja att få räkna med. Man har då vidtagit åtgärder för att i möjligaste mån använda fångarbetskraften för samhällsnyttiga arbeten. Man har med fångarbetskraft uppfört särskilda jordbruksfängelser — Konnunsuo och Sukeva — belägna vid kärrområden, som uppodlas av fångarna. Vidare har man i andra kärr- och träskområden provisoriskt inrättat särskilda reservfängelser, där fångarna få bo i snabbt uppförda träbaracker och utföra utdikning och uppodling av vattensjuka marker. I början av 1930-talet, då fångantalet var exceptionellt högt, började man även på annat sätt i stor utsträckning överföra fångar till arbeten utanför de egentliga fängelserna. Man placerade dem i provisoriska förläggningar och använde dem till sådana samhällsnyttiga arbeten som byggandet av järnvägar, kanalarbeten och uppförandet av statliga byggnader. Dessa olika arbeten ha varit till synnerligen stor nytta ur allmän synpunkt, samtidigt som fångarna erhållit fysisk träning och nyttiga kunskaper samt kommit att vårdas under friare förhållanden. Erfarenheterna ur fångvårdssynpunkt ha varit positiva. Man har väl kommit tillrätta med rymningsfaran. De olägenheter, som förvaringen av fångar i gemensamhetsrum medfört, ha motverkats av den kroppsliga trötthet, som följer av tungt utearbete. Genom att fångarna erhålla vissa förmåner, t. ex. ökade portioner och tobak, har man säkrat deras positiva medverkan till goda arbetsprestationer i det hårda arbetet.

Då vi nu i Sverige äro ställda inför en tilltagande platsbrist på de slutna

Ang. flyttning av centralfängelset å Långholmen. (Forts.)

fångvårdsanstalterna, frågar man sig om icke anordningar snabbt skulle kunna vidtagas för att utan kostsamma nybyggnader råda bot på detta förhållande, samtidigt som fångarbetskraften utnyttjas för samhällsnyttiga ändamål. Det framstår då som särskilt önskvärt och lämpligt att använda fångar för skogsarbete. Detta torde mycket väl låta sig göra och låta sig göra snabbt, säkerligen redan i sommar. Man kan säga att den nödvändiga organisationen redan finnes: man kan inom ramen för de av arbetsmarknadskommissionen anordnade skogshuggarkurserna anordna särskilda provisoriska förläggningar för fångar. Utan att göra större våld på reglerna om fångars förvaring i enrum än man för närvarande av utrymmesskäl måste göra på landets största fängelse torde man utan svårighet kunna uttaga ett tillräckligt antal fångar till skogsarbete för att det både skall lätta den tilltagande platsbristen på de slutna anstalterna och innebära ett viktigt tillskott till vår bränsleförsörjning.

När nu frågan om lösgörande av anstaltsutrymmen aktualiserats, vill jag också gärna fästa justitieministerns uppmärksamhet på en annan fråga. Redan i december 1939 anhöll socialstyrelsen, vars chef då var statsrådet Bergquist, att åtgärder måtte vidtagas för att använda skyddshemmen, närmast yrkeshemmen, för verkställighet av tvångsuppfostran. Klientelet å den allmänna uppfostringsanstalten, Bona, är väsentligen likartat med klientelet å yrkeshemmen. Bona, som i och för sig är en förträfflig anstalt, erbjuder mycket sämre möjligheter för differentiering av de intagna än vad skyddshemsorganisationen gör. Om socialstyrelsens framställning tillmötesgås, kan man kanske vinna att Bonaanstalten kan ersättas av någon mindre mottagningsanstalt för de till tvångsuppfostran dömda och sålunda helt frigöras för användning som fångvårdsanstalt. Häremot kan man visserligen invända att beläggningen å skyddshemmen nu stigit i förhållande till vad som var fallet 1939, så att plats å skyddshem ej finnes för någon väsentlig del av Bonaklientelet. Emellertid torde hinder ej möta mot att man i större utsträckning begagnar sig av de möjligheter gällande lagstiftning ger att överlämna skyddshemselever till vård i enskilt hem. Och även om man skulle behöva företaga nybyggnad av något skyddshem, måste detta ju vara att föredraga framför att nödgas bygga nya slutna fångvårdsanstalter, som kanske bli olämpliga för sitt ändamål vid en fängelsehandling efter modernare kriminalpolitiska grunder.

Jag har velat peka på dessa båda möjligheter till ökad användning av fångar i trädgårds- och annat utearbete utan byggande av nya anstalter: skogsarbete i särskilda förläggningar och Bonaanstaltens frigörande för fångvårdsändamål.

Föredrogs och bordlades ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 49.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets memorial nr 1, angående ersättning till dess tjänstemän, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av konstitutionsutskottets memorial nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang. om-
organisation
av domsago-
förvaltningen
m. m.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 maj 1942 dagtecknad proposition, nr 252, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att godkänna av föredragande departementschefen framlagda huvudgrunder för en omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., avsedd att träda i tillämpning den 1 juli 1943, sedan riksdagen, på framställning, anvisat medel för de av omorganisationen föranledda kostnaderna.

I anledning av förevarande propositionen hade inom riksdagen väckts följande motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 262 av herr *Sandén* m. fl. och nr 263 av herr *Tamm* m. fl. samt motionerna i andra kammaren nr 381 av herr *Sefve* m. fl. och nr 382 av herr *Kylin* m. fl.

Berörda proposition och motioner, som hänvisats till statsutskottet, hade enligt överenskommelse mellan statsutskottet och första lagutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, vilket utskott i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen måtte, med de erinringar som utskottet i utlåtandet anför, godkänna de i propositionen framlagda huvudgrunderna för en omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., avsedd att träda i tillämpning den 1 juli 1943, sedan riksdagen, på framställning, anvisat medel för de av omorganisationen föranledda kostnaderna; samt

B) att de i anledning av propositionen väckta motionerna, I: 262 och 263 samt II: 381 och 382, måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Herr **Linnér**: Herr talman! I första särskilda utskottets utlåtande angående rättegångsbalken yttrade utskottet: »Om det nya rättegångsförfarandet skall kunna genomföras, måste emellertid arbetskrafter i tillräckligt antal och med tillräckliga kvalifikationer — — ställas till domstolarnas förfogande.»

Detta uttalande är säkerligen mycket försiktigt formulerat. Det återger i en mild form ett krav, som måste ställas på organisationen för att det nya rättegångsförfarandet skall kunna föras ut i livet. Om emellertid detta krav skall kunna förverkligas inom en icke alltför avlägsen framtid är det nödvändigt, att man redan nu sörjer för rekryteringen av domsagornas personal, och för min del har jag varit mycket tveksam huruvida det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget angående omorganisationen av domsagornas förvaltning fyller detta krav. Det är speciellt arvoden för de s. k. notarieaspiranterna och notarierna, som förefalla mig vara väl låga. Kungl. Maj:t har föreslagit, att arvodet för aspiranten skall utgå med 2,400 kronor och arvodet för notarien med 4,200 kronor. Icke på något av dessa arvoden skall utgå rörligt tillägg eller dyrtidstillägg.

Vad är det nu för människor, som komma att få uppbära dessa arvoden? Det är folk, som ha avlagt juris kandidatexamen. De komma med hänsyn till nuvarande värnpliktstid att sannolikt vara i en ålder av omkring 25 år. De komma att först få uppbära ett arvode på 2,400 kronor. Hur lång tid detta kommer att ske kan jag inte med säkerhet beräkna. Jag tror, att man med en viss sannolikhet kan utgå från att det blir ungefär ett år. Under den återstående tiden, notarietiden, komma de att efter den av mig förutsatta tidrymden få uppbära 4,200 kronor per år. Fortsätta de sedan på domarebanan, så kunna de få ett fiskalsförordnande. Då erhålla de — åtminstone om jag räknar med förhållan-

Ang. omorganisation av domsagoförvaltningen m. m. (Forts.)

dena vid Göta hovrätt — ett begynnelsearvode på 6,573 kronor. Då äro de män uppmot 30-talet. Men det värsta är, att befordringsutsikterna efter allt att döma äro mycket dåliga. Departementschefen har icke förbigått denna omständighet, utan han har tvärtom pekat därpå, men det förefaller mig, som om han inte hade dragit konsekvenserna beträffande arvodet av detta beklagliga förhållande.

Det är flera omständigheter, som verka i denna riktning. Jag skulle bara vilja peka på en, som icke är berörd någonstans, såvitt jag har sett. Det är frågan: hur skulle det gå, om de nuvarande kommissionerna skulle avvecklas? Vi hoppas ju, att de inom en icke alltför avlägsen framtid komma att avvecklas. Då återgår ett mycket stort antal yngre jurister, som för närvarande äro selsatta i kommissionerna, till juristkarriären. Det blir då en press tillbaka av mycket allvarlig beskaffenhet för de unga juristerna.

Därtill kommer, att enligt den föreslagna processreformen kommer säkerligen nedre revisionen att minskas. Huruvida detta skall uppvägas av någon ökning i hovrätterna är mycket svårt att bedöma. Jag tror, att man inte får vara alltför optimistisk i det avseendet.

Resultatet av dessa faktorer blir säkerligen det, att befordran till härads-hövdungebefattning inte kommer att ske förrän bortemot 50-åren. Om det då överhuvud taget skall vara möjligt att få kvalificerade krafter till de andra domarebefattningarna, speciellt tjänstemannabefattningarna i domsagorna, är det alldeles nödvändigt, att dessa inte bli avlönade alltför lågt. Det förefaller mig säkert, att de här föreslagna, av mig nyss citerade arvoden, 2,400 resp. 4,200 kronor, äro för låga. Man skall inte låta rekryteringen bli beroende av aspiranternas förmögenhetsställning eller förmågan att erhålla kredit. Det är en mycket dålig rekryteringsgrund.

Jag tillåter mig från dessa utgångspunkter att hemställa till herr statsrådet, att han, när han vid omarbetningen av domsagostadgan kommer in på dessa frågor och då i enlighet med det sammansatta utskottets hemställan kommer att bereda riksdagen tillfälle att avge yttrande över det nya förslaget till domsagostadga, i det sammanhanget ville uppta till ny prövning frågan om dessa begynnelsearvoden för aspiranterna och notariearvoden för domsagotarierna.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Jag ber att få framföra min stora tacksamhet till utskottet för det välvilliga sätt, på vilket utskottet har behandlat den kungl. propositionen. Den lönereglering, som nu föreslås, innebär, vad häradshövdingarna beträffar, att hänsyn har tagits till den särställning, som dessa inta inom vårt rättsväsen, och de ha fått löneförmåner, som med hänsyn härtill inte kunna anses utgöra ett prejudikat i fråga om löneregleringen inom andra områden av rättsvården.

Även i fråga om de andra tjänstinnehavarna inom domsagoorganisationen innebär utskottets förslag en betydande förbättring. För min del skulle jag i vissa fall ha velat gå längre än vad som har skett i propositionen, och jag behjärtar mycket de synpunkter, som den föregående ärade talaren har framfört. Propositionens ståndpunkt har emellertid tillkommit med hänsyn till vad som förut varit rådande, och man har inte på en gång kunnat ta ett alltför stort steg framåt. Givetvis skola de synpunkter, som talaren har framfört och som ingalunda ha varit främmande för departementet vid ärendets tidigare behandling, komma till beaktande under den fortsatta beredningen av ärendet.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 4, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; samt

nr 5, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter; samt

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Ang. vissa
ändringar i
lagen om
rikets mynt.*

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt.

I en till riksdagen avlåten, den 22 maj 1942 dagtecknad proposition, nr 353, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anfört:

»Såsom i propositionen framhålles, har den nuvarande bristen på vissa skiljemynt, vilken väsentligen sammanhänger med svårigheterna att vidmakthålla en import av silver, medfört allvarliga olägenheter för penningrörelsen. Åtgärder ha därför synts böra vidtagas för att åvägabringa en ökning av antalet skiljemynt. I sådant hänseende föreslås i propositionen, att silverhalten i samtliga silvermynt utom tioöresmynten skulle sänkas till 40 viktprocent samt att till alla slag av silvermynt skulle användas en legering bestående av — förutom silver — koppar till omkring 55 och nickel till omkring 5 viktprocent. Härigenom skulle möjliggöras en avsevärd ökning av silvermyntkvantiteten. Vad sålunda föreslagits vill utskottet för sin del tillstyrka under framhållande av angelägenheten av att prägling av de nya silvermynten i tillräcklig omfattning snarast kommer till stånd.

Beträffande härefter de ändringar i lagen om rikets mynt, som erfordras för genomförande av den föreslagna omläggningen, innebär propositionen, att i lagen endast skulle intagas en bestämmelse om, att silverhalten i silvermynten skall utgöra minst 40 viktprocent, ävensom stadganden om de myckenheter silver, som silvermynt av olika valörer minst skola innehålla. Övriga för präglingen erforderliga föreskrifter skulle däremot utfärdas i administrativ ordning. Åt Kungl. Maj:t skulle jämväl anföras att meddela föreskrifter om sammansättningen av legeringen för framställning av koppar-, nickel- och bronsmynt samt om kopparnickel-, brons- och järnmyntens vikt. De härutinnan fram-

Ang. vissa ändringar i lagen om rikets mynt. (Forts.)

lagda förslagen finner sig utskottet kunna biträda. Åberopande det anförda hemställer utskottet, att riksdagen må bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.»

Herr statsrådet **Wigforss**: Jag begärde ordet för att begagna detta tillfälle att lämna ett svar på en interpellation, som herr Sundberg i går riktade till mig rörande tillgången på silverskiljemynt. Jag vill påpeka, att det lagförslag, som riksdagen nu går att besluta om, i väsentlig grad skulle lätta de svårigheter, som länge ha rått i fråga om skiljemynten, detta eftersom man då inte längre i myntverket skulle vara bunden av de gamla bestämmelserna om myntens silverhalt. Det skulle bli möjligt att öka tillverkningen genom att insätta ett relativt litet antal arbetare i ett nytt skift på avdelningar, där detta särskilt behövs.

Jag vill tillägga, att jag för myntverket har framhållit nödvändigheten av att produktionen med utnyttjande av de nya möjligheterna igångsättes omedelbart efter lagändringarnas antagande, och myntverket har lämnat en uppgift, att kapaciteten för silvermyntproduktionen kan uppbringas till cirka 2½ miljoner enkronor per månad. Myntdirektören anser detta vara tillräckligt för att på kort tid täcka den nuvarande bristen i myntcirkulationen.

Hittills har man mest riktat in sig på att avhjälpa bristen på små skiljemynt, alltså koppar- och järnmynt, och verket har nu kommit så långt, att dess produktion av sådana skiljemynt överstiger rekvisitionerna, och ett visst lager av dylika mynt har erhållits.

Herr **Holmbäck**: Herr talman! Jag hade begärt ordet redan innan herr statsrådet höll sitt anförande och vill inte yttra någonting med anledning av vad han sade. Jag vill endast här i all korthet fästa uppmärksamheten på att de nya järnmynt, som vi ha fått, mycket likna de silvermynt, som i storlek komma närmast. Särskilt är detta fallet med de nya tvåöringarna, som äro förvillande lika de gamla femtioöringarna. Jag vet inte, om likheten kommer att bli ännu större, när silvermynten få lägre silverhalt. I alla händelser är det något, som man borde ha sin uppmärksamhet riktad på. I andra stater gör man helt enkelt så, att man slår ett hål i vissa mynt och därigenom skiljer dem från andra mynt med liknande färg.

Herr **Sundberg**: Herr talman! För det svar, som herr statsrådet och chefen för finansdepartementet i samband med nu föreliggande behandling av bankoutskottets förslag till ändring av lagen om rikets mynt givit på min interpellation, ber jag att få framföra mitt tack. Jag tackar inte blott för den rekordsnabbhet, varmed svaret avgivits — jag framställde ju min interpellation i går afton klockan 1/27, och i dag före klockan 12 är svaret redan avgivet — utan framför allt för det positiva i herr statsrådets uttalande. Detta ger förhoppning om att de betydande svårigheter, som bristen på skiljemynt en längre tid berett näringslivet, nu skola bli avhjälpta. Jag uttalar därvid förväntningen om, att herr statsrådet också tillser, att den anmaning, som han har riktat till myntverket, kommer att utan tidsutdräkt efterföljas.

Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen;

nr 68, angående ersättning till viss hos 1942 års riksdag anställd personal vid inkallelse till militärtjänstgöring;

nr 69, i anledning av väckt motion om pension åt vaktmästaren hos riksdagens andra kammare E. E. Anderssons änka;

nr 70, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om fyllnadspension åt faktorn vid riksbankens sedeltryckeri C. H. Kullberg; samt

nr 71, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om ytterligare medel för ombyggnad av riksbankens fastighet i Göteborg.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

*Ang. vissa
ändringar i
utlännings-
lagen m. m.*

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.

Genom en den 22 maj 1942 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 303, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen och lag angående fortsatt giltighet av utlänningslagen, dels ock förklarat sig vilja inhämta riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 8 juni 1917 (nr 474) angående hotell- och pensionatrörelse.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A) att riksdagen, med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda förslaget till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen, måtte för sin del antaga under punkten infört förslag till lag i ämnet;

B) att det genom propositionen framlagda förslaget till lag angående fortsatt giltighet av utlänningslagen måtte av riksdagen antagas; samt

C) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anmäla, att riksdagen vid sin granskning av det genom propositionen framlagda förslaget till kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 8 juni 1917 (nr 474) angående hotell- och pensionatrörelse icke funnit anledning till annan erinran, än att dagen för ikraftträdandet, som av Kungl. Maj:t föreslagits till den 1 juli 1942, borde ändras till den 1 september 1942.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag skulle i anknytning till första lagutskottets yttrande om ändring i vissa delar av utlänningslagen vilja tillåta mig att säga några ord om en speciell fråga, som vidröres i detta utlåtande. Dessförinnan skulle jag vilja säga något om vår utlänningspolitik i allmänhet och om de förhållanden, som utgöra bakgrunden till den ganska säregna rättsställning, som utländska medborgare för närvarande inta i vårt land.

Man kan väl säga, att på många områden, där världskriget skapat speciella problem för oss, ha förhållandena reglerats jämförelsevis bra. Myndigheterna

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

ha tillgodogjort sig många lärdomar från förra kriget och det hela har, åtminstone hittills, gått ganska bra i lås. Men såvitt jag förstår kan man knappast säga detsamma beträffande behandlingen av de utländska medborgare, som av förhållandenas makt ha drivits till vårt lyckligt lottade land. Jag minns givetvis inte i detalj, hur förhållandena gestaltade sig under förra kriget, men mig förefaller det snarast, som om de på detta område nu äro ur vissa synpunkter *sämre* än under förra kriget, och det trots att man nu har organiserat en väldig, månghövdad och långarmad kontrollapparat, med allehanda extraordinära fullmakter och nästan oinskränkt maktbefogenhet.

Det var till att börja med, såvitt jag har kunnat iakttä, inte någon lycklig anordning, när regeringen befriade sig själv från att vara högsta instans i de flesta utlänningsärendena, genom att klagerätten hos Kungl. Maj:t över beslut av socialstyrelsen i dessa frågor avskaffades. Visserligen förstår jag mycket väl, att regeringen känner det som en stor lättnad att inte behöva nämnvärt besväras med dessa speciella frågor. Men å andra sidan överensstämmer det icke med svensk administrativ praxis eller svensk rättsordning i allmänhet att lägga en så stor makt över människors väl och ve, och faktiskt ibland över deras liv eller död, i ett underordnat ämbetsverks händer. Det kan också medföra olägenheter. Man får nu ibland det intrycket, om man sysslar med dessa ting, att socialstyrelsen tillsammans med den speciella politiska polisen i allt vad som rör utlänningsfrågorna har börjat utveckla sig till en särskild liten stat i staten. Den väsentliga anledningen till detta förhållande tror jag är just, att vederbörande underordnade ämbetsverk har fått en i det närmaste oinskränkt maktbefogenhet utan den kontroll som ligger däri, att dess beslut regelmässigt kunna underkastas Kungl. Maj:ts prövning.

En annan brist i organisationen finner jag ligga i splittringen mellan olika myndigheter, som handlägga hithörande frågor. Vi ha sålunda vid sidan av socialstyrelsen och den särskilda politiska polisen även utrikesdepartementet och därtill också militärmyndigheterna, som ta befattning med utlänningsärendena. Kanske finns det också andra myndigheter, som understundom blanda sig i dessa ärenden. Jag tycker, att överbefälhavaren för försvarsmakten har rätt, när han i något remissyrkande påyrkar en mera enhetlig organisation av hithörande spörsmål. *Hur* en sådan organisation bör vara beskaffad är en fråga som jag inte vill gå in på, men i varje fall finner jag det rimligt, att man i toppunkten på en sådan centraliserad nyordning skall återfinna Kungl. Maj:t! Såsom nu handhavandet av utlänningsärendena fungerar, har följden blivit icke bara en viss osäkerhet och oreda, utan också, och vad som i mitt tycke är mycket värre, en anmärkningsvärd rättsosäkerhet. Vi äro, efter vad jag tycker mig finna, när det gäller utlänningsärenden, inne på vägar, som icke alls löpa jämsides med den rättsordning och rättskultur, som vi annars här i landet bruka berömma oss av och som också onekligen äro en av våra värdefullaste tillgångar.

Det första man märker när man skall tala om dessa ting och framlägga huru förhållandena egentligen gestalta sig, det är att en klar beskrivning inför riksdagens forum knappast låter sig göras, helt enkelt därför att en hel del av de kungl. förordningar, som reglera hithörande förhållanden, ha hemligstämplats! Redan detta förefaller åtminstone mig absolut oförenligt med den svenska demokratiens väsen, och jag vågar verkligen ifrågasätta om det överhuvud taget är konstitutionellt möjligt i vårt land att myndigheterna få laborera på grundval av hemliga förordningar, i synnerhet när det gäller frågor berörande rättssäkerheten. Det spörsmålet skulle det vara intressant om konstitutionsutskottet ville kasta ett öga på.

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

Emellertid vet man ju i varje fall så mycket som att under nuvarande förhållanden både svenska medborgare och i synnerhet utlännningar få för lång tid berövas sin frihet, utan att det finns några som helst garantier för att deras fängslande står i överensstämmelse med vanliga rättsregler. Man vet att människor i vårt land under nuvarande tid utan vidare kunna försvinna helt överraskande; de inspärras i den hemliga polisens undersökningsfängelser, där de sedan under lång tid hållas absolut avspärrade från yttervärlden, utan möjlighet att komma i förbindelse med de sina och utan möjlighet att få rådgöra med en advokat. I sammanhang med anmälningar till riksdagens justitieombudsman och i sammanhang med åtal, som justitieombudsmannen låtit verkställa mot chefen för en viss polisorganisation, har ju också en hel del kunskap om dessa förhållanden kommit ut till offentligheten. På samma sätt har man fått reda på, att det försiggår plötsliga husundersökningar, där uppenbarligen varje grund för dylikt inskridande har saknats. Vi veta också att privata brev öppnas och att privata telefonsamtal avlyssnas — i en utsträckning, som säkerligen ingalunda var meningen när dessa befogenheter infördes i den nya tvångsmedelslagen.

Det är ju inte svårt att förstå, att när allt sådant kan gå ut över svenska medborgare, så äro utlännarna i ännu högre grad utlämnade åt rättslöshet. Om jag förbigår de hemliga förordningarna, som jag icke känner till utan bara vet att de existera, och endast håller mig till utlänningslagen och därmed sammanhängande, av Kungl. Maj:t utgivna författningar, har i en mängd fall stadgats rätt för polismyndigheten att, som det heter, ta utlännningar »i förvar», d. v. s. hålla dem i fängelse. Det är klart och kanske också begripligt, att hit till landet komma utländska medborgare utan vederbörliga legitimationshandlingar. Dessa flyktingar, som naturligtvis inte av sina regeringar ha fått några ordentliga pass, få tagas »i förvar». Likaså är det klart att om en utlännning icke fått sin rätt att här i riket vistas förlängd, men ändå stannar kvar, helt enkelt emedan han inte har någonstans att bege sig, får han också utan vidare tas i förvar och hållas kvar under ett par månaders tid, samt sedan under ytterligare någon tid efter tillstånd av Kungl. Maj:t. Men det har dessutom bestämts enligt en stadga, utfärdad den 1 september 1939, som för övrigt första lagutskottet särskilt omnämner i sitt utlåtande, att socialstyrelsen får förordna, att utlännning må tagas i förvar också i andra fall. Och som grund för ett sådant förordnande anges ingenting annat än att socialstyrelsen finner, att det föreligger »särskild anledning» till utlännings tagande i förvar! Som de ärade kammarledamöterna behagade finna, anges här ingen som helst *rättslig* grund för att en utlännning får anhållas av polis och sedan kanske skickas till Långmora eller Smedsbo. — Och sedan beslutet därom väl är fattat, kan socialstyrelsen lägga handlingarna på hyllan och låta dem ligga där *under ett års tid*, innan saken skall ånyo omprövas, av styrelsen själv!

Nu gäller visserligen i de flesta dylika fall, ehuru visst icke i alla fall, att socialstyrelsen före beslutets fattande skall höra utlänningsnämnden, och om den icke är ense om att tillstyrka beslutet får utlännningen klaga hos Kungl. Maj:t. Likväl är att observera att socialstyrelsens beslut får gå i verkställighet genast, utan avvaktan av sådan klagan. Och vad utlänningsnämndens kontroll beträffar, får jag — med all respekt för ledamöterna i denna värdefulla nämnd — ändå göra gällande, att dess granskning enligt sakens natur och ibland kanske också på grund av själva föredragnings sättet blir ganska ytlig.

Utlännarna äro sålunda, vågar jag påstå, praktiskt taget försvarslösa inför de ofta obestyrkta anklagelser eller kanske på mer eller mindre hemliga angivelser grundade misstankar, som kunna resas emot dem.

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

Och när en utlänningsperson väl blivit skickad till Långmora eller Smedsbo, vad kan sedan inträffa? Jo, sedan kan socialstyrelsen, utan utlänningsnämndens hörande, förordna att han i stället skall tagas »i förvar», d. v. s. skickas i fängelse! Eftersom man här i kammaren härom dagen tog upp till behandling frågan om administrationen av Långmoraförläggningen, kan det ju också vara berättigat att klargöra under vilka omständigheter de personer, som vistas där, ha kommit dit. De ha icke skickats till dessa förläggningar därför att de begått något som helst brott. Man kan vara alldeles övertygad om att om de begå något brott eller någon förseelse få de nog också sitt straff. Utan de ha kommit dit uteslutande därför att de inte haft sina papper i ordning eller helt enkelt därför att socialstyrelsen har »funnit anledning», som det heter, att skicka dem dit. För övrigt ha vi ju inte endast dessa två förläggningar för utlänningspersoner här i landet, utan det finns en hel rad andra också.

Hela denna flyktingspolitik synes vara dikterad av någon slags nervositet. Kriget har skapat en allmän skräck för utlänningspersoner, som i synnerhet riktar sig mot de ofta beklagansvärda människorna, vilka som flyktingar kommit hit från stater, där nu den tyska makten regerar på sitt hårda sätt. Våra myndigheter äro framför allt, tycks det, uppfyllda av oro för att dessa hitkomna människospillror här i landet skola försöka upprätthålla någon slags kontakt med sitt hemland, genom förbindelser på en eller annan väg. Ingenting är väl naturligare än att så sker och ingenting är väl mänskligare än om de försöka detta, men det betraktas ju lätt nog i våra dagars Sverige som ett grovt brott, som står nära spioneri, i synnerhet om vederbörande utlänningspersoner komma i förbindelse på något sätt med sitt eget lands legation. Bara misstanken att inte vederbörande flyktingar leva som tysta och döva mullvadar i sina hål utsätter dem lätt nog för hela det fruktansvärda polismaskineriet.

Jag skulle ju ändå kunna finna denna utlänningspolitik åtminstone begriplig, om den på något sätt motsvarades av en liknande stränghet i andra fall, där det också gäller utlänningspersoner. Men man kan samtidigt observera med vilken generositet socialstyrelsen och utrikesdepartementet tolerera t. ex. tyska verkmästare på en hel del av våra fabriker, eller andra observatörer av samma nationalitet på alla möjliga poster och platser i landet, naturligtvis samtliga mycket välförsedda med ordentliga och rekommenderande papper. När man ser detta framstår den behandling, som de försvarslösa flyktingarna röna, i en ännu mindre vacker dager.

Lagutskottet har med rätt fäst uppmärksamheten på att när nu utlänningslagen skall förnyas ha bestämmelserna i denna lag i stor utsträckning ersatts eller fullständigt genom bestämmelser, som Kungl. Maj:t utfärdat med stöd av 54 § i lagen. Enligt denna paragraf må Konungen under nuvarande förhållanden meddela särskilt erforderliga bestämmelser med avseende på utlänningsrätt att *uppehålla sig i riket* eller *vistas på viss ort*. Utskottet har påpekat, att Kungl. Maj:t med stöd av denna lagbestämmelse har utfärdat diverse förordningar även berörande utlänningsomhändertagande och tagande i förvar. Såvitt jag förstår har utskottet också, fastän på ett mycket mildt sätt, givit uttryck för den meningen, att Kungl. Maj:t har förfarit oriktigt och överskridit sin befogenhet, när Kungl. Maj:t med stöd av 54 § utlänningslagen tagit sig rätt att utfärda förordningar beträffande utlänningspersoners tagande i förvar. Sådana frågor böra uppenbarligen regleras i *lag*, om vi vilja förbli en rättsstat. Jag kan i varje fall inte tillägna mig den uppfattningen, att allt vad vi här i landet lärt oss uppfatta såsom primära mänskliga rättigheter och allt som är stadgat som garantier för den personliga friheten allenast gäller svenska medborgare, men icke utlänningspersoner. Jag kan inte heller tro att det är riksdagens mening att Kungl. Maj:t äger befogenhet att fritt förordna

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

beträffande allt, som rör de utländska medborgarna, och ännu mindre att Kungl. Maj:t har möjlighet att lägga i underordnade myndigheters händer att utan kontroll och till och med utan lagliga skäl låta fängsla utländska medborgare eller statslösa personer. Det är ju emellertid vad som faktiskt har skett.

Herr talman! För undvikande av missförstånd vill jag betona, att jag mycket väl inser nödvändigheten av en viss och till och med ganska sträng kontroll under dessa tider över diverse utlännningar här i Sverige. Men fördenskull behöver man ju inte lämna de säkra och för oss välkända vägarna och i stället börja använda metoder, som tyckas hämtade från helt främmande håll. Här ligger verkligen en fara för administrativt godtycke snubblande nära.

När jag ju mycket väl känner till och vill vitsorda den mänsklighet och den vänliga förståelse, som chefen för justitiedepartementet i vissa fall, där han kunnat inskrida, har visat i utlännings- eller flyktingsfrågor, så är det ju icke i det avseendet mot honom, utan det är mot själva systemet, som jag här velat vända mig, i förhoppning just att justitieministern må så snart som möjligt framlägga ett förslag till reformering av den nu tillämpade ordningen beträffande utlänningskontrollen.

Jag har, herr talman, icke något yrkande. Det är icke möjligt att i nuvarande situation framställa något reformyrkande, och ett yrkande om bifall till utlänningslagen i dess nuvarande skick vill jag med varm hand överlåta åt någon annan att framställa.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag vill till alla delar instämma i vad herr Branting nyss anført — den som sysslar något med hithörande frågor måste komma till de slutsatser som herr Branting kommit till. Jag har under många år av rent mänskliga skäl intresserat mig för många flyktingar och deras öde, och jag måste tillstå att i vissa fall har jag haft en känsla av att det var obehagligt att vara svensk, när jag fått en inblick i dessa frågor. Vi uppträda icke så, som vi borde göra i dessa ting. Vi kunna icke lasta något statsråd eller regeringen för detta. De göra nog vad de kunna, när man kan få något enskilt fall hastigt under deras ögon. Men det sker så mycket i det fördolda, utan kontroll. Det är en domän, som är mycket besynnerlig, som håller på att växa upp inom vår förvaltning, och varken justitieombudsmän eller andra kontrollanter över rättsväsendet kunna, synes det, komma riktigt in i denna djungel. Med all respekt för kravet, att man måste göra allt för att ha ett öga på många tvivelaktiga utlännningar, synes man ändå huvudsakligen vara enögd — man har riktat sin blick huvudsakligen åt det ena hållet.

Vi veta ju att det finns en politisk polis här i landet, även om den inte, får man hoppas, är av den natur som i ett par andra länder, vilkas namn jag inte här vill nämna. Men man måste hoppas, att denna politiska polis, som har en oerhörd maktbefogenhet och i vars händer människors väl och ve i stor utsträckning ligger, verkligen handlar med omdöme och rättskänsla i varje särskilt fall och icke efter några tämligen godtyckliga linjaler, något som i det stora hela medför att det enskilda fallet blir likgiltigt. Antingen har den politiska polisen icke tillräckliga resurser för att kunna mänskligt pröva och behandla varje fall, utan får ta det hela schablonmässigt, eller också användas icke dessa resurser på det rätta sättet. Jag skulle, men jag vill inte göra det, kunna anföra exempel, som äro talande nog, på hur man *icke* bör förfara, om man vill förfara rättvist och mänskligt. Jag vet fall, då utländska socialdemokrater, som ha varit riksdagsmän och kanske t. o. m. regeringsledamöter, ha kommit hit och då det kunnat gå dem ganska illa. Av en ren händelse fick jag reda på ett sådant fall och lyckades med ett inskridande, men det var ju som sagt av en händelse.

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

En annan sak: Äger samarbete rum mellan den svenska politiska polisen och motsvarande utländska politiska inrättningar? Och är det i så fall frågan om ett ensidigt sådant samarbete, som sker enbart med ett visst land, men icke med andra länder? Skickas porträtt och annat material från svenska polisen till detta lands politiska polis? Ja, detta är frågor som man faktiskt måste göra sig när man trängt in en smula i dessa ting.

Gynnas viss makt i dess strävanden att komma åt dem, som ha flytt ur landet, under det att andra bli behandlade med alldeles särskild stränghet? Det är också en fråga som man gör sig vid många tillfällen.

Jag känner t. o. m. fall, då utlännningar utvisats, emedan det inte varit möjligt att i sista stund inskrida, även om försök gjorts, och strax efteråt har meddelande inkommit att denne ur landet förpassade flykting »hastigt avlidit». För ett par år sedan blev jag sent en kväll uppringd av en anhörig till ett dåvarande statsråd med anledning av att fara förelåg att en flykting skulle bli skickad ur landet. Han var redan placerad på tåget söderut. Jag hade då ingen annan möjlighet än att sända ett telegram mitt i natten till dåvarande socialministern, som var på resa söderut, och väcka honom i Nässjö för att försöka få honom att inskrida. Men det var för sent — flyktingen hade redan skickats i väg, och det gick inte att få honom tillbaka. Vi fingo meddelande några veckor efteråt, att denne man icke längre befann sig bland de levandes antal.

Det är ibland så egendomligt, det som sker. Man kan inte finna några förnuftiga förklaringsgrunder. Det är som om man skyndade sig att få i väg somliga personer för att hindra att inskridanden skedde för att klara upp saken.

Allt detta har faktiskt allvarliga konsekvenser. Det kan inte, trots all mörkläggning av pressen, undgås att uppgifter sprida sig om hur utlännningar bli behandlade. Jag har själv gjort allvarliga ansträngningar för att hindra någonting sådant och i ett fall också lyckats förhindra att i Amerika publicerades en i detta speciella fall alldeles korrekt skildring av hur utlännningar här kunna behandlas.

Detta är inte bra, det har säkerligen herr Branting alldeles rätt i. Hittills skulle vi ha en garanti i utlänningsnämnden, men nu vill man ju sätta denna alldeles ur spelet. Den har visserligen inte betytt så mycket hittills, den har varit satt i efterhand och inte kunnat uträtta mycket, trots de utomordentliga män och kvinnor som sitta i denna nämnd. Jag har den känslan att här kunna enskilda inte så mycket göra. Detta område är även för dem en terra incognita i mycket stor utsträckning. Nu skall nämnden ännu mer inskränkas med avseende på sina befogenheter att ingripa, ty nu står det i 46 § på följande sätt: »Beträffande utlänningsbeslut, för vilken utresebeslut gäller, må förpassningsbeslut meddelas utan nämndens hörande. Utan hinder av vad i första stycket stadgas må vidare, där ärendet är av synnerligen brådskande natur, socialstyrelsen i ärendet meddela beslut utan att yttrande inhämtats från nämnden; dock skall beslutet snarast möjligt anmälans för nämnden.»

Det skall sålunda anmälans för nämnden. Då är det kanske redan för sent!

Redan vad vi veta tyder på, att det är något ineffektivt i det rättmätiga skyddet för utlännningar. Och dessutom ha vi, enligt vad herr Branting upplyste, även för mig okända hemliga förordningar, vilka polisen fått till förfogande att handla efter. Sådana känna vi ju inte hittills till i Sverige. Vi veta inte ett spår om vilka maktfullkomligheter Kungl. Maj:t givit den politiska polisen. Det hela har något olustigt över sig.

Jag vill också liksom herr Branting erinra om att även svenska medborgare plötsligt kunna försvinna. Ibland bli de anhållna därför att de varit tillsam-

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

mans med en utlänning. Vi känna till ett särskilt fall, som jag inte behöver beröra och som även justitieombudsmannen tagit upp. Vi känna också till vilka förfärliga fel, som kunna begås av denna polis. Även i andra fall begås det hänsynslösa handlingar. Jag äger inte rätt att gå in på några enskilda sådana fall, men jag skulle kunna göra det. Ofta försvinna, som herr Branting sade, människor hos polisen; de anhöriga veta ingenting om och inte heller få de något meddelande. Man kan hålla dem kvar under dagar och veckor, och sedan släppas de. Åtgärden befanns obefogad eller det fanns icke tillräckliga skäl för något inskridande. Jag skulle kunna nämna ett fall, som skulle uppröra hela landet, om jag inte ansåge det olämpligt. Jag vill det inte, ty det är nu upplärat och då bör man stryka ett streck över det hela. Men sådana saker få icke ske i ett civiliserat land.

Dessa hederliga människor placeras när de så tagas i förvar ofta i samma avdelning eller intill en avdelning som tämligen obskyra och kriminella element; och ljuset skall brinna hela natten, så att de inte få sova.

Jag skulle vilja, att herr justitieministern, som enligt min övertygelse är en man som håller på rätt och rättfärdighet — om det nu är han som svarar för hithörande ting — eller socialministern, eller vem det nu är, det är svårt att säga var gränserna gå, verkligen företog en undersökning med all kraft och tog grundlig tid på sig. Eller kanske kunde man befria justitieombudsmannen under en tid från mindre viktiga andra göromål genom extra arbetskraft åt honom, så att han i grund och botten kunde undersöka hur det står till på dessa områden.

Vidare måste rätten till rättshjälp för utlänningar vara väl säkerställd. Det får inte förekomma att utlänningar, och kanske till och med svenskar, icke omedelbart få den rättshjälp, som de ha rätt att kräva. Vi leva ändå i ett land, som under århundraden tillkämpat sig rätten, att varje anklagad skall ha möjlighet att omedelbart få en advokat och få veta allt och inte bara en liten del av vad det gäller.

Jag kan ju ta ett exempel. Tänk oss, hur det skulle ha gått, om förra danska statsrådet och danska högerns ledare Christmas Möller, som flydde över Sverige till utlandet, hade blivit infångad av vår polis och satts in i dylika celler och blivit behandlad på detta sätt! Ty om människor skola behandlas lika inför lagen, hade man väl blivit nödgad att göra det. Och jag vill inte tala om hur den omständigheten, att man icke tillhör den ariska rasen, även i Sverige i mycket stor utsträckning är en sak som gör vederbörande misstänkt.

I fråga om de anstalter som nu finnas och dit man skickar utlänningar, nämligen Långmora och Smedsbo, tror jag nog, att man måste säga, att behandlingen där är relativt bra. Jag har i varje fall icke hört några klagomål över att det där på något sätt skulle utövas någon svårare behandling av de internerade. Hur misstänksam man är mot att låta utomstående kasta en blick in i dessa läger, visar emellertid följande exempel. Jag blev här om dagen uppringd av en gammal aktad f. d. ledamot av denna kammare och ledare inom arbetarrörelsen, nämligen Charles Lindley. Han berättade att han blivit hindrad att resa till Långmora för att träffa ett par internationella bekanta. Jag svarade: »Det är väl inte möjligt?» Men det var faktiskt så. Jag talade då med min ärade vän, som sitter här på bänken framför mig och som tillhör samma förbund som herr Lindley, om vi icke kunde göra något åt detta, och han lovade att tala med något statsråd, så att Charles Lindley kunde få resa upp till Långmora och träffa en eller annan av sina bekanta, som nu sitta intagna där.

Jag känner för övrigt själv en man, som sitter på Långmora, och jag har

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

gjort upprepade försök att genom intyg få loss honom därifrån, ty jag är fullkomligt övertygad om att han sitter där orättvist. Jag kan icke nämna hans namn här, men det är i alla fall en gammal socialdemokrat, som tillhör ett hedervärt yrke, och vilken såsom flykting i många år har livnärt sig i vårt land. Alla, som man talar med, säga att det är fullständigt ofattbart, att denne man sitter på Långmora och icke kan komma därifrån.

Hur skulle det gå, sedan det pågående kriget en gång avgjorts, om vi skulle fortfara på detta sätt, och den förlorande partens statsmän kanske liksom efter förra världskriget skulle fly hit? Vi känna ju alla till, att t. ex. general Ludendorff och en hel rad andra framstående tyska män då flydde till Sverige för att i vårt land söka sig en asyl. Hur skulle det gå, om vi efter detta krigs slut spärrade in dem, som kanske då komme att söka sig hit på samma sätt som nu sker med flyktingar, och vi då skickade dem till dessa läger? Flera av dem, som förra gången sökte sig en fristad i Sverige, äro ju för närvarande framstående tyska statsmän.

Vi måste också tänka litet framåt och vad det kan innebära för framtiden, om vi icke behandla politiska flyktingar korrekt. Jag minns när fru Kollontay blev utvisad från Sverige för många år sedan. Hjalmar Branting kom till mig och berättade, att han sagt dåvarande utrikesministern, att det var minst sagt mycket oklokt att utvisa fru Kollontay, ty ingen kunde veta, om hon icke sutte i den ryska regeringen om några månader. Det inträffade ju också.

Härmed har jag icke velat plädera för att vi skola tolerera utlännningar, som begå lagstridiga handlingar. Tvärtom anser jag, att det är riktigt att man håller ett öga på utlännarna. Men man måste förfara så, att det ger intryck av fullständig liksidighet, rättrådighet, rättvisa och humanitet. Vi få icke ge upp dessa mödosamt erövrade landvinningar, utan vi måste verkligen bemöda oss att här gå fram på ett sätt, som i det långa loppet icke skadar vårt land och som tar hänsyn till humanitet och mänsklighet.

Jag kan, herr talman, i nuvarande situation naturligtvis icke göra något yrkande. Om det hade varit möjligt att göra det, skulle jag såsom en demonstration ha velat yrka avslag på hela denna lag, men jag kan ju, som sagt, icke göra ett dylikt yrkande. Jag hoppas emellertid, när nu utskottet har framhållit, vilket väl också kommer att bli kammarens uttalande, att dessa förordningar böra inarbetas i lagen och att det bör bli en översyn över hela lagstiftningen på detta område, att man måtte gå till verket med verkligt allvar och levande rättskänsla, så att vi icke här för långa tider framåt sätta en fläck på vårt lands anseende.

Herr Linderot: Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten utan vill endast instämma i de allmänna synpunkter rörande utlänningslagen som anförts av herrar Branting och Fredrik Ström.

Jag begärde emellertid ordet för att ge ett exempel, vilket ju herr Ström icke ville göra annat än i förtäckt ordalag. Jag skall taga ett absolut konkret exempel på hur man behandlar utlännningar. Det kanske kan göra saken litet klarare än om man endast talar i allmänna ordalag.

Innan jag anför detta exempel, vill jag emellertid särskilt instämma i en synpunkt som herr Branting framförde, nämligen att det vore fördelaktigt, om regeringen icke frikopplade sig så mycket från utlänningsärendena som nu är fallet. Personligen har jag knappast något med utlännningar att göra — särskilt under den nuvarande krigstiden är det ju uteslutande fördelaktigt att överhuvud taget icke träffa några utlännningar. Jag känner emellertid till åtskilliga fall redan från fredstiden före kriget, då emigranter här i landet

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

voro i svårt trångmål och ibland t. o. m. blevo utsatta för uppenbara övergrepp. I praktiskt taget alla de fall då man var tillräckligt företagsam att sätta sig i förbindelse med vederbörande statsråd — om det nu var med statsrådet Möller eller någon annan som hade med saken att göra — visade det sig emellertid att man genom vederbörande statsråds ingripande kunde få till stånd rättelse när det gällde utlännningar som voro utsatta för påtagliga övergrepp. Man kan givetvis icke begära att statsråden under den nuvarande krigstiden, då de ha så mycket annat att stå i, skola kunna syssla med varje enskild utländsk flyktings angelägenheter. Det är inte därför jag har instämt i herr Brantings synpunkter, och han har naturligtvis icke heller med vad han här anfört avsett att få till stånd en dylik ordning. Jag har endast velat rikta regeringens uppmärksamhet på att det är riskabelt att ge de administrativa myndigheterna alltför fria händer i sådana här frågor som ju för närvarande faktiskt mycket ofta kunna röra liv och död för enskilda människor. Då det har visat sig att det går att få utrymme för humanitet och rättskänsla, då man vänder sig direkt till regeringen, bör det väl vara ett intresse för regeringen att — om jag får uttrycka mig så populärt — hålla efter polisen i dessa fall.

Så skall jag övergå till det konkreta exempel som jag begärde ordet för att berätta. År 1933 kom det en tysk familj med ett par små barn till vårt land. De hade flytt undan den nya regimen i deras hemland. Det var för övrigt en gammal fackföreningsman från Ruhrområdet. Barnen växte upp här och kommo i svenska skolor. En pojke kom in som tryckarlärling vid det tryckeri på vilket bland mycket annat även tidningen *Ny Dag* tryckes. Denne unge pojke, han är väl 19, 20 år gammal, har vuxit upp här i Sverige och har mycket goda vitsord. Han har lärt sig typografyrket, arbetat pliktstroget och ordentligt och, så vitt vi veta, på alla sätt skött sig mönstergillt även i sitt privata liv. Tills för några veckor sedan stod han varje arbetsdag på tryckeriet. Då kom plötsligt till hans bostad två män från politiska polisen, hämtade honom och satte honom i fängsligt förvar, varefter han forslades till Smedsbo. Han hade gift sig några veckor, eller kanske någon månad, tidigare, men polisen tog utan vidare bort honom från hans arbete och den familj som han hade att försörja och satte in honom på Smedsbo. Någon motivering för denna åtgärd har man icke lyckats att få. Man måste verkligen fråga sig, om ett sådant till synes alldeles godtyckligt förfarande kan vara rimligt. Här tar man således, upprepar jag, utan vidare bort en yngling som vuxit upp här i Sverige, lärt sig ett yrke, ordentligt försörjt sig och som, så vitt vi kunnat undersöka, icke på något sätt sysslat med politisk verksamhet, i medvetande att han såsom utländsk medborgare icke får bedriva någon sådan, från hans arbete, och sätter honom i fängsligt förvar och forslar honom sedan till koncentrationsläger.

Jag vill endast taga detta enda exempel, fastän det kunde anföras hundratals sådana, för att belysa, hur åtminstone till synes fullständigt meningslöst polisen handlar i sådana här fall. Jag kan verkligen icke med bästa vilja finna någon mening i att taga denne yngling från hans arbete och sätta honom i koncentrationsläger, eller vad man nu vill kalla anstalten i Smedsbo för.

Det är, herr talman, icke mycket att tillägga. Jag instämmer, som sagt, i de allmänna synpunkter som ha anförts av de båda föregående ärade talarna, och jag hoppas att den lilla debatt som förekommit här skall medverka till att man från regeringens sida ägnar något mer uppmärksamhet åt de administrativa myndigheternas enligt min mening ofta alldeles godtyckliga förfarande när det gäller utlännningar. För att emellertid icke något missförstånd skall uppstå, vill jag tillägga att jag naturligvis lika väl som säkerligen de

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

båda andra talarna förstår, att det är en ytterst delikat angelägenhet att under nuvarande krigstid handlägga utlänningsärenden. Man måste givetvis i de allra flesta fall förutsätta att man även från den politiska polisens sida försöker att göra vad man anser vara riktigt och nyttigt. Men tyvärr visa fakta, att man icke alltid handlar så som rättfärdighet, svensk rättskänsla och billighet gentemot medmänniskor kunna anses fordra. Om det i det hänseendet kan uppnås ett bättre förhållande tror jag säkerligen icke att den nödvändiga kontrollen över utlänningsarna på något sätt behöver bli lidande. Jag är emellertid övertygad om att det svenska folket i längden skulle bli lidande på att låta en administrativ polismyndighet utan vidare på ett fullkomligt obegripligt och ofta mycket brutalt sätt behandla utländska medborgare som om de icke hade människovärde.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att ge svar på en fråga, som herr Fredrik Ström ställde, därför att den innebär en insinuation, som icke bör stå oemotsagd.

Herr Ström frågade, huruvida den svenska polisen, då det gäller politiska flyktingar, skickar porträtt, personbeskrivningar och annat dylikt material till utländska polismyndigheter och om det finns något samarbete av detta slag mellan vår polis och andra länders polismyndigheter. Jag vill förklara, att något sådant rimligen icke kan förekomma, och jag anser, att det är ganska upprörande att, om man icke har bevis för saken, överhuvud taget göra en sådan fullkomligt obefogad insinuation här i riksdagen.

Medan jag har ordet vill jag emellertid anföra ytterligare ett par synpunkter, därför att jag anser att kritikerna här göra det hela litet för lätt för sig. Den lag, enligt vilken t. ex. spionövervakningen sker här i landet, den s. k. tvångsmedelslagen, är ju genomförd med riksdagens godkännande. Riksdagen har således haft tillfälle att göra sina invändningar mot den. Vad kritikerna här vända sig mot försiggår i huvudsak enligt de bestämmelser som finnas i tvångsmedelslagen. Om man tror att undertecknad, eller eventuellt justitieministern, skulle kunna lägga sig i polisens arbete på så sätt, att om en person av polisen misstänkes för spioneriverksamhet här i landet, skulle den misstänkte eller hans vänner kunna gå upp till oss eller någon annan regeringsmedlem och försöka förklara eller ordna upp saken, så är detta ett fullständigt orimligt anspråk som man ställer på oss. Det skulle ju betyda, att regeringens ledamöter åtaga sig ansvaret att avgöra huruvida personer, vilkas verksamhet de rimligen icke närmare kunna känna till, gjort sig skyldiga till spioneri eller icke.

Att det sedan i dessa delikata ärenden kan begås missgrepp, och t. o. m. övergrepp, är jag den siste att förneka. Det är sådana otrevnader som följa med en verksamhet av denna art i en tid såsom den nuvarande. Utan att på något sätt ha tagit principiell ställning till frågan, huruvida en person som är misstänkt för spioneri omedelbart skall få rättegångsbiträde eller om underrättelse om anledningen till anhängandet omedelbart skall lämnas, vill jag endast fästa uppmärksamheten på ett faktum, som man ju i alla fall icke kan bortse ifrån i detta sammanhang. Spionerna uppträda ofta i ligor. Det kan röra sig om en liga på tio, tjugo, ja kanske ännu fler personer. Ett mycket vanligt antal är fem à sex personer i samma spionliga. Om polisen får upp ett spår på en av dem som tillhöra en sådan liga, kan det ju ändå icke vara någon reson i att man skulle förfara på ett sådant sätt att alla de andra ligamedlemmarna halvtimmen därefter skulle få en varning och hinna sticka sig undan. Man måste faktiskt räkna med att det kan leda till att polisen icke

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

blir i tillfälle att nysta upp en liga, där man kanske fått fatt i en person, om man ställer anspråk på en behandling av den kanske först fasttagne ligamedlemmen, som omedelbart röjer, att han råkat ut för polisen.

Jag har endast velat anföra detta, emedan jag anser att det bör finnas någon jämvikt i omdömena om vad som här sker. Det betyder alls icke att jag ursäktar missgrepp och övergrepp. Jag blott konstaterar att sådana nästan oundvikligt äro förbundna med en verksamhet av den art, som det här gäller.

Vad interneringslägren beträffar, är jag den förste som skulle kunna gå med att diskutera, huruvida vi överhuvud taget skola ha dylika läger eller icke. De ha emellertid nu ansetts vara önskvärda ur vissa synpunkter. Även om det otvivelaktigt sker inspärningar som vid en senare noggrannare prövning kunna visa sig vara åtminstone onödiga, vilket med all säkerhet hänt, vill jag dock fästa uppmärksamheten på att det är ett ytterligt ringa antal personer, som överhuvud taget få plats i dessa läger, jämfört med de tusental politiska flyktingar som vi ha här i landet. Jag kommer visserligen icke ihåg den exakta siffran, men jag skulle tro att det blott finns plats för omkring 110 stycken eller kanske något flera i dessa läger, d. v. s. 70 i det ena och 40 i det andra. Det kan således icke vara en riktig framställning att påstå, att de svenska myndigheterna överhuvud taget malträtera politiska flyktingar som söka sig en fristad här i landet. I så fall skulle vi ju behöva upprätta läger av en helt annan storleksordning än vad vi för närvarande ha. Det är blott fråga om enstaka personer som på grund av en eller annan omständighet gjort sig misstänkta, som placeras i dessa läger. I sådana fall betraktas det nämligen såsom ett rätt rimligt skydd för vår egen säkerhet i denna i alla avseenden ganska farofyllda tid att man isolerar vederbörande. Det är uppenbart, att detta ofta sker på misstankar, som kanske vid en mycket noggrannare undersökning i något fall kunna visa sig icke ha varit fullt befogade. Men det är sådana misstag, som det nog nästan är omöjligt att helt undvika under den tid vi nu leva i.

Jag har, herr talman, endast velat göra dessa reflexioner till vad de föregående talarna anført. Jag vill nämligen icke vara med om att Sverige framhäves såsom ett land där, jag höll på att säga, det rena barbariet nu triumferar. Så är vårt land icke beskaffat.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag vill endast till herr statsrådet Möller säga, att jag direkt framställde denna fråga rörande det eventuella samarbetet mellan polisen i vårt land och främmande staters polismakt, därför att den i sin tur har riktats till mig. Jag ville för den skull få ett svar från högsta ort. I min fråga låg alls icke någon insinuation, utan blott en önskan om upplysning på en viktig punkt. Jag skall sedan privat för herr statsrådet, eftersom jag i detta sammanhang icke vill gå in på enskildheter, ange det skäl, som föranledde mig att framställa min fråga.

Herr Linderot: Herr talman! Även jag skall i detta fall be att få bidra till upplysningsverksamheten. Jag är självfallet inte sinnad att bestrida socialministerns påstående, att det skulle förekomma ett organiserat samarbete mellan den svenska politiska polisen och den politiska polisen i andra länder. Jag har emellertid i Stockholms stadsfullmäktige för snart tre år sedan vid behandlingen av polisfrågor påvisat två, tre konkreta fall, i vilka från den svenska politiska polisens sida uppgifter rörande tyska flyktingar i Sverige hade befordrats till Tyskland med resultat, att anhöriga i vederbörande flyktingars familj blivit utsatta för obehag. Det är naturligtvis sådana fall som

Ang. vissa ändringar i utlänningslagen m. m. (Forts.)

också herr Ström känner till och som föranlett hans fråga. Däremot är det klart, att socialministerns allmänna upplysning om förhållandet icke kan av någon bestridas. I icke få fall ha emellertid intermezzon av det slag jag här talat om förekommit.

Jag vill påpeka ytterligare en sak i fråga om utlännings behandling. Jag erinrar mig ett yttrande vid samma tillfälle i Stockholms stadsfullmäktige av polisintendent Lundqvist. Han förklarade, att han måste ha rätt många fler poliskonstaplar till förfogande på kriminalavdelningen, då arbetet ökat bl. a. därför att man måste undersöka olika utlänningsars politiska åsikter för att kunna konstatera om de skola kunna få asylrätt här i Sverige eller icke. Jag frågade då, och jag kan ställa frågan även i dag — något svar kommer väl aldrig att ges — vilken metod polisen använde för att undersöka vederbörande flyktingars politiska åsikter. Ty det är ju uppenbart, att om en flyktings uppehållstillstånd här i riket är beroende på att han har en av polisen godkänd åsikt, han kommer att vid ett eventuellt förhör ange sig såsom innehavare av en dylik välsedd åsikt och inte någon annan. Det är sålunda en ganska märkvärdig motivering för att utöka den politiska polisen som härvidlag angavs. Jag tillät mig därför också vid det tillfället fråga, vilken åsikt utlämning skall ha för att få leva i fred här i landet. Frågan är snart tre år gammal och fortfarande obesvarad, och den kommer väl att förbli obesvarad.

Jag har endast, herr förste vice talman, velat tillägga vad jag nu sagt för att man inte av socialministerns upplysning skall få den uppfattningen, att det överhuvud taget är utmärkt väl beställt i fråga om den politiska polisens samverkan med den politiska polisen i andra länder.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 61, i anledning av väckta motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff.

*Ang. straff-
verkställig-
heten vid fri-
hetsstraff.*

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 18 i första kammaren av herr *Engberg* m. fl. och nr 22 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Stockholm m. fl. I motionerna, som voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff i syfte att bringa denna till verklig överensstämmelse med de grundsatser, som funnes uttryckta i 1916 års lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff (verkställighetslagen) samt 1938 års stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter, under beaktande av i motionerna anförda synpunkter, och att för riksdagen måtte framläggas de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att de förevarande motionerna, I: 18 och II: 22, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Branting: Herr talman! Eftersom det kan förefalla något egendomligt att en motionär själv är med om att avvisa sin egen motion, vill jag tillåta mig yttra några ord till belysning av utskottsutlåtandet. Frågan om straffverkställigheten har ju kommit i ett helt nytt läge under den tid som motionen därom behandlats i riksdagen.

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Justitieministern uppdrog i oktober 1938 åt strafflagberedningen att gripa sig an med vissa frågor, bl. a. även berörande straffverkställigheten. Det var visserligen inte samma spörsmål, som sedermera tagits upp av 1942 års motionärer, men de voro i allo näraliggande och besläktade med dessa. Det kan kanske ifrågasättas om motionen överhuvud taget kommit till, om dessa direktiv hade varit kvarstående vid riksdagens början. I december 1939 inskränktes emellertid strafflagberedningens uppsprungliga uppgift, varigenom hela utredningen om straffverkställigheten tillsvidare undansköts. Beredningen fick då rikta sin uppmärksamhet på andra frågor. Sådant var alltså läget när motionen väcktes. Men härefter har första lagutskottet, som det står i utlåtandet, »inhämtat», att det är departementschefens avsikt att uppdraga åt beredningen att *såsom närmaste utredningsuppgift* till behandling upptaga den översyn av vissa straffverkställighetsfrågor, som angivas i 1938 års direktiv. Under dagens interpellationsdebatt har ju även chefen för justitiedepartementet bekräftat denna sin avsikt. Sedan utskottet hade i det väsentliga färdigställt motiveringen till sitt nu föreliggande utlåtande, vilket onekligen är synnerligen positivt och tillmötesgående mot motionen, har frågan ytterligare avancerat, så att utskottet nu säger sig kunna »förvänta», att strafflagberedningen, i samband med de nya direktiven, även kommer att få ägna uppmärksamhet åt de frågor som röra verkställigheten av frihetsstraff, liksom ock att beredningen kommer att få tillfälle till samråd med representanter för social erfarenhet och annan sakkunskap på de verksamhetsområden som beröras av utredningen. Sålunda har den, för motionärerna lyckliga händelsen inträffat, att de i allt väsentligt fått sitt utredningsyrkande bifallet, man kan säga redan innan ärendet kommit på riksdagens bord. Utskottet anför även, att den av utskottet förordade — och i själva verket av motionärerna begärda — utredningen kommer att verkställas oberoende av om riksdagen gör någon framställning i ämnet eller icke. Mera raskt kunde ju inte frågan ha avancerat!

Jag finner alltså i egenskap av motionär all anledning att vara nöjd med utgången av denna fråga. Jag vill också gärna begagna tillfället att tacka första lagutskottet och främst dess ordförande, som ju också råkar vara strafflagberedningens ordförande, för den synnerligen omsorgsfulla och ingående behandling som har ägnats åt motionen och därmed åt det viktiga spörsmål som därigenom aktualiserats. Man har alltså nu anledning att förvänta, att detta övermogna problem, *hur* verkställigheten av ådömda frihetsstraff egentligen skall ske, inte längre skall undanskjutas.

Gentemot utskottets allmänt hållna utlåtande i detta ämne har jag för min del inte några väsentliga invändningar att göra. Å andra sidan är det ju klart, att i en så pass omfattande avhandling som här föreligger och beträffande ett så svårbehandlat och omstritt ämne som principerna för straffverkställigheten, man inte gärna kan uppnå, att varje rad i utlåtandet idealiskt motsvarar just vad var och en skulle helst vilja ha sagt. Jag vill emellertid tillåta mig att beröra ett av de väsentliga spörsmål som här behandlas, i fråga om vilket jag har en i viss mån avvikande mening.

Det förekommer i utlåtandet uttalanden som, låt vara i försiktiga vändningar, förorda en ytterligare utvidgning av de *icke tidsbestämda* straffen. På denna punkt får jag för min del i varje fall lov att anmäla en mycket stor tveksamhet. Man kan enligt min mening tvärtom ifrågasätta, om inte en viss inskränkning bör komma till stånd beträffande nu förekommande frihetsberövanden under obestämd tid. Om jag får lov, herr talman, att säga några ord om detta problem, vill jag framhålla följande: En modern riktning bland kriminalisterna har ju sedan länge företrätt den ståndpunkten, att samhällsingri-

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

pande mot kriminaliteten i högre grad än för närvarande bör ta sikte på att uppfostra och som det heter förbättra de individer, som genom ett eller annat brottsligt förfarande visat sin asocialitet eller antisocialitet, eller ådagalagt en bristande social anpassningsförmåga. Så snart det alltså inte har varit fråga om rena tillfällighetsförbrytelser eller om brott som framsprungit ur mer eller mindre säregna omständigheter, utan man i stället tyckt sig kunna märka en benägenhet hos vederbörande att komma i konflikt med samhällets lagbestämmelser, säger man att det bör vara samhällets uppgift att främst inrikta reaktionen mot den felandes karaktärssvaghet eller vränga viljeinriktning och att försöka göra honom mera samhällsduglig, mera motståndskraftig mot de tendenser till brott, som väl kunna anfäktas alla människor vid olika tillfällen. Så långt kan jag även för min del vara med i resonemanget. Dessa kriminalpolitiska idéer ha emellertid även lett till, att man har infört diverse *anstalter*, där brottslingarna skola behandlas och förbättras. Det har då tydligen framstått för den tongivande riktningen bland kriminalisterna såsom någonting helt naturligt, att behandlingen på dessa anstalter icke kan fixeras till vissa månader eller år, utan måste vara obestämd till sin längd. Man har kanske menat, att detta har varit lika naturligt som att t. ex. behandlingstiden på sjukhusen måste vara obestämd. Brottslingen likaväl som den sjuke skall behandlas, som det heter, så länge som han behöver det, så länge som han är anfäktad av sitt onda, och han skall släppas lös när han inte längre lider av det.

Detta är sålunda grundtanken! Jag förmenar emellertid, att hela denna parallellism mellan kriminalitet och sjukdom i praktiken och vid straffverkställighet lider av ganska stora svagheter. Det är i alla fall obestriddligt en mycket stor skillnad mellan sjukvård och korrektionsanstaltsbehandling. På sjukhusen behandlas vederbörande under sakkunnig ledning med den medicinska vetenskapens stöd och under kontroll av högt utbildade specialister, som faktiskt ha ett gott vetenskapligt underlag för sina olika ordinationer. Däremot har samhället inte alls motsvarande vetenskapliga sakkunskap till sitt förfogande beträffande kriminaliteten och dess botande, som ger ledning vid anstaltsbehandling av s. k. kriminella element. Om man jämnställer brottslighet och sjukdom, måste man i alla fall säga att brottsligheten är en fullständigt okänd sjukdom. Därför blir också anstaltsbehandlingen på våra korrektionsanstalter, vågar jag påstå, ofta nog ingenting annat än rena diletterantismen och kvacksalveriet. Man saknar rationella normer att följa vid vården av klientelet. För övrigt råder även inom dessa anstalter en viss tveksamhet eller tvekluchenhet i den principiella uppfattningen så till vida att man inte riktigt vet om man skall låta förbättrings- eller straffsynpunkterna väga över. Behandlingen blir därför på dessa anstalter med obestämd strafftid ofta nog ingen behandling alls, utan den inskränker sig rätt och slätt till ett frihetsberövande under mer eller mindre obehagliga former och under obestämd tid. Man har en känsla av att de på anstalterna tillämpade metoderna snarare äro ägnade att motverka än att främja det uppgivna syftet, som ju skall vara att omskapa de omhändertagna till mera samhällsnyttiga människor. Det är ju inte så sällsynt, att elever eller patienter från dylika anstalter rymma sin väg och under någon tid terrorisera omgivningen med brott, eller att man eljest inför domstolarna återfinner före detta anstaltsbehandlade personer. Allt detta är naturligtvis en följd av att man helt enkelt inte vet hur man skall tillrättaföra asociala och kriminella människor. Det är mycket lätt att ge välklingande och välmenande anvisningar för anstaltsbehandlingen, men det är klart att dylika i stadgar eller lagar inskrivna regler inte gagna till någonting alls — lika litet som det skulle förhjälpa sjuka människor om man i stadgarna för sjukhusen skrev, att deras uppgift skall vara att bota den och den sjukdomen. En dylik bestämmelse hjälper naturligtvis inte i och

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

för sig, utan det avgörande är behandlingsmetoden. I denna situation måste man enligt min mening ta under omprövning frågan om de tidsbestämda straffens berättigande och nytta. Samhället kan ju inte bara *lätsas* som om det äger sakkunskap och medel i sin hand för att på sina anstalter bota och förbättra de kriminella elementen. Vi måste se verkligheten i ögonen också när det gäller dessa ting. Som situationen nu är, tycker jag därför att det kan vara mången gång både rimligare och mera begripligt — och för övrigt även mera humant — när man helt enkelt deklarerar, att på ett visst brott skall följa ett visst straff! Hur i praktiken sedan detta straff skall verkställas, det är den fråga som motionärerna tagit upp och som har varit huvudtemat i deras framställning.

Jag har föranletts till dessa anmärkningar, herr talman, av det utskottsutlåtande, där det heter, att skäl kunna anföras för att vissa kategorier brottslingar icke böra behandlas med tidsbestämda frihetsstraff inom det nuvarande straffsystemets ram utan böra dömas till omhändertagande på mera obestämd tid etc. Utskottet har avgivit detta yttrande i anknytning till motionärernas önskemål om fängsklientele's uppdelning och motionärernas övertygelse att man utan fara kan överföra till öppna eller halvöppna anstalter vissa kategorier brottslingar. Jag vill säga, att åtminstone jag såsom en av motionärerna icke har ansett, att man med rekommendationen av öppen anstaltsvård för vissa kategorier brottslingar i stället för cellbehandling har velat förorda någon utvidgning av de tidsbestämda straffen.

Jag vill även uttala en kanske alldeles maktlös men ändå en viss reservation mot den planerade nya straffart som kallas *arbetsfängelse*. På sid. 9 i utlåtandet återfinnes ett utförligt omnämnande av denna straffart. Där citeras en uppsats av herr Schlyter, varav framgår, att herr Schlyter betraktar denna nya straffart, arbetsfängelset, såsom en önskvärd komplettering till den nu befintliga serien av straffrättsliga nybildningar. Min ståndpunkt är således att man bör vänta en smula med dessa nya reaktionsformer med obestämda straff till dess att man fått ett bättre grepp om problemet, *hur en rationell anstaltsbehandling bör tillgå i verkligheten*.

Med dessa randanmärkningar, herr talman, har jag emellertid ingalunda velat fränkänna första lagutskottets utlåtande dess övervägande förtjänster. Det innehåller, som jag tillät mig att inledningsvis framhålla, en mängd positiva anvisningar till reformering av den nuvarande straffverkställigheten. Det innehåller så många anvisningar i detta avseende, att själva utlåtandet gott kan tjäna såsom kompletterande direktiv vid en fortsatt utredning, varför jag för min del härmed ber att få yrka bifall till detta utlåtande.

Herr Engberg: Herr förste vice talman! I olikhet med den föregående ärade talaren har jag icke kunnat finna, att under detta ärendes behandling i utskottet sådant har inträffat, som innebure, som hans ord föllo, en ny situation. Såvitt jag förstår, föreligger i dag precis samma situation som när denna motion väcktes. Jag lyssnade därför med undran till den ärade talaren och frågade mig vad det är som har inträffat. Vi fingo veta att just det hade inträffat, att den sittande strafflagberedningen fått i uppdrag att utreda spörsmål som omfatta just föreliggande fråga.

Innan jag går att reducera den mening som den ärade talaren framförde, ber jag att få fästa uppmärksamheten därå att vi här ha att göra med, om man så vill, tre dokument som hänga samman. Alla tre äro presenterade i utskottets utlåtande. Det första dokumentet är från år 1934, och det levererades av den dåvarande justitieministern i gestalt av vissa allmänna riktlinjer för utredningar på straffsystemets område i det hela. Det andra dokumentet härrör

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

från år 1938 och är levererat av den nuvarande justitieministern. Det tredje dokumentet härrör från utskottet självt, det är utskottets egen motivering. När jag lägger de tre dokumenten tillsammans, tänker jag på den gamla anekdoten om den kyrkliga prelaten som stacks ned med en dolk och utbrast: »Jag känner igen den romerska stilen.» Det ord som där betyder »stil» betyder på latin även »dolk». Denna ordlek faller en osökt i minnet när man jämför de trenne dokumenten med varandra. Icke så att förstå, herr förste vice talman, som skulle jag som motionär känna mig nedstucken av någon skickligt förd dolk, alldeles tvärtom. Jag begagnar tillfället att få uttala min beundran för den skicklighet varmed detta aktstycke, som utgöres av utskottets utlåtande, är avfattat. Ja, jag går så långt att jag känner mig tveksam huruvida jag under min ganska långa riksdagsmannabana har läst ett utskottsutlåtande till den grad skickligt avfattat, jag höll nästan på att säga listigt, men jag vill inte bli missförstådd. Det är emellertid en sammanhängande läsning, och det är för att visa det inre sammanhanget mellan dessa aktstycken som jag närmast har tagit till orda.

Jag ber utskottet om överseende att jag börjar läsa utlåtandet från slutet. Det kan nämligen oftast, herr förste vice talman, vara en fördel när man granskar ett aktstycke att man börjar med slutet och går tillbaka undan för undan. Utskottet säger i slutet av utlåtandet, vilket redan förut citerats: »Då det med hänsyn till vad sålunda anförts kan förväntas att den av utskottet förordade utredningen kommer att verkställas oberoende av om riksdagen gör någon framställning i ämnet eller ej, får utskottet hemställa, att de förevarande motionerna, I: 18 och II: 22, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Jag ber kammaren observera, att det står »den av utskottet förordade utredningen». Vilken utredning har då utskottet förordat? Hade jag i likhet med den föregående ärade talaren läst texten på det sättet, att det betyder den av motionärerna önskade och föreslagna utredningen, skulle också jag inte bara ha förstått hans förnöjsamhet, utan kunnat dela den, men vid en närmare granskning befinnes det, att dess ord »den av utskottet förordade utredningen» ingalunda åsyfta den utredning som motionärerna i sin motion ha önskat och bragt å bane, utan de åsyfta den utredning, som redan pågår och som har sitt huvuddokument i den nuvarande justitieministerns direktiv.

Vad är det då strafflagberedningen har fått som direktiv i detta avseende? Jo, för det första att undersöka huruvida den gällande systematiska anordningen av det ordinära frihetsstraffet — med dess uppdelning på två, i viss utsträckning parallella straffarter, båda möjliggörande även mycket korta strafftider — kan anses ändamålsenlig. För det andra skall beredningen upptaga spörsmålet om ändrad uppdragning av gränserna för användningen av bötesstraffet. För det tredje frågan huruvida befogenhet bör tillerkännas domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmäta straff under det för brottet stadgade straffminimum, när omständigheterna äro synnerligen mildrande eller den genom brottet timade kränkningen obetydlig. För det fjärde behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad själsverksamhet, samt frågan om en revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. För det femte frågan om behandling av förbrytare hemfallna åt alkoholmissbruk. För det sjätte frågan om en omprövning av gällande regler för behandlingen i slutna anstalter av vissa grupper av ungdomliga brottslingar. För det sjunde frågan huruvida icke anstaltsbehandling i viss utsträckning bör kunna ersättas med kriminalvård i frihet. För det åttonde spörsmålet om införande av regler om åtalseftergift vid brottslighet av mera tillfälligt slag, och för det nionde spörsmålet om åtgärder för återinförande i samhällslivet av dem som varit föremål för kriminalpolitiska åtgärder. Detta är de nio punkter, herr talman, som äro överlämnade till strafflagberedningen att närmare utreda.

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Emellertid redogör utskottet i sin recit även för någonting annat. Nederst å sid. 19 omtalas att det yttrande, varur jag nu har citerat, alltså direktiven för strafflagberedningen, också innefattar direktiv angående fångvårdsorganisationens ombildning. I direktiven heter det att denna uppgift bör lösas parallellt med det utredningsarbete angående straffsystemet, som i det föregående angivits. Det är fyra ting som framhållas i denna del av direktiven. För det första bör utredas i vad mån en centralisering av de allmänna fångvårdsanstalternas förläggning med fördel låter sig genomföra. För det andra bör en beräkning göras av vårdklienteletets storlek. För det tredje bör möjligheten undersökas att skapa ett centralt organ för en planmässig ordning av de statliga och statsunderstödda anstalterna på området, och för det fjärde bör undersökas vilket organ som skall hava att besluta om utskrivning av de omhändertagna.

Till yttermera visso upplyses, att fångvårdsstyrelsen år 1940 hade fått i uppdrag att, som det heter, »verkställa sådan förberedande utredning som kan tjäna till ledning vid återupptagande inom beredningen av prövningen av dessa spörsmål». Jag har i dag under hand frågat första lagutskottets ärade ordförande, huruvida denna anbefallda utredning av år 1940 ännu har kommit till stånd eller eventuellt offentliggjorts. Jag fick beskedet, att ingenting därom är bekant. Jag fastslår alltså att av den förberedande utredning angående fångvårdens omorganisation, som uppdragits åt fångvårdsstyrelsen, ha vi ännu intet sett. Och dock skall den enligt utskottets egen tydliga uppfattning vara en förutsättning, från vilken dessa spörsmål om fångvårdens omorganisation skola upptagas till utredning.

Men, herr förste vice talman, när jag nu ser på alla de här refererade punkter, som gått till utredning av strafflagberedningen, frågar jag: Är det någon av herrarna som bland dessa punkter har upptäckt de fyra aktuella spörsmål, som vi från motionärernas sida hade hemställt om att få utredda? Dessa återfinnas icke i direktiven, utan där rör det sig i själva verket om någonting helt annat. Och vad är det väsentliga i strafflagberedningens uppgift? Jo, att utreda behövligen reformer i straffrättens system. Vi hade i motionen uttryckligen sagt, att vi i detta sammanhang icke riktade någon kritik mot straffsystemet, mot den straffrättsliga ordningen. Vi förklarade att vi fastmeringo ut från det straffrättsliga status quo och begränsade motionen till spörsmålet om straffverkställigheten, där vi önskade framhäva fyra saker, som vi funnit ha den aktualitet att de borde göras till föremål för en särskild utredning.

Innan jag går in på dessa spörsmål, ber jag emellertid att få fästa herrarnas uppmärksamhet på utskottets sätt att besvara en gjord fråga. Jag minns jag hade en förträfflig lärare i det latinska språket i skolan, som alltid brukade inskräpa att man skall sätta svaret i samma kasus som frågan. Detta är en mycket god regel inte bara när det gäller latinet; det är överhuvud taget en god regel att sätta svaret i samma kasus som frågan. Här hade vi från motionärernas sida bragt å bane den frågan, huruvida det inte vore lämpligt att företaga en utbrytning ur klientelet av de s. k. hållningslösa förmögenhetsförbrytarna och hänvisa dem till särskild behandling i öppen eller halvöppen anstalt. Och vad är det utskottet har att svara på den frågan? Ja, det är en ödets ironi att den föregående ärade talarens enda citat ur utskottets utlåtande avsåg just detta svar, som jag nu för säkerhets skull uppläser ännu en gång och som skall vara utskottets besked på spörsmålet huruvida inte denna utbrytning är möjlig. Det står följande: »Skäl kunna anföras för att dessa brottslingar, liksom psykopater och alkoholistbrottslingar, icke böra behandlas med tidsbestämda frihetsstraff inom det nuvarande straffsystemets ram utan böra dömas till omhändertagande på mera obestämd tid, varvid de om möjligt böra bibringas yrkesutbildning och i varje fall hållas till produktivt arbete. Som

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

redan nämnts ingår denna utredningsfråga i strafflagberedningens direktiv.» Detta sätt att svara är, som herrarna förstå, detsamma som »Goddag — Yxskäft». Vi hade önskat utredning av möjligheten att utskilja denna grupp av småförbrytare. Det svaras på följande sätt: ja, man kan diskutera, om inte frihetsstraff på mera obestämd tid kunna sättas i stället för till tiden bestämda straff. — Men det var ju inte alls detta frågan gällde. Och därmed kommer jag tillbaka till motionärernas frågor.

Redan i dagens interpellationsdebatt sades av herr justitieministern i slutet av hans interpellationssvar, att han betraktade dessa spörsmål om straffverkställigheten som frågor av den sociala vikt, att de mycket väl tålde att i fråga om betydelse jämföras med många andra. Jag tar fasta på detta. Utredningarna hittills ha sysslat med strafflagen, med straffrättens reformering, med de spörsmål som dyka upp ända till och med domarebordet och till dess domen slutligen har fallit. Men när man kommer till verkställigheten, hur vardagens värld och liv ter sig där inne bakom järnridån, få vi alla sväva i den största okunnighet. Där äro vi hänvisade till memoarer och dylikt av människor, som ha suttit fängslade. Men en sak har klarnat mer och mer i det allmänna medvetandet: att denna — tyvärr, och helt naturligt å andra sidan — för de flesta okända och obekanta värld erbjuder sociala och psykologiska spörsmål av den betydelse, att de icke kunna förbigås.

Vi motionärer hade därför menat, att en utredning av vissa konkreta frågor borde upptagas alldeles fristående från problemet om straffrättens och straffsystemets utformning. Vad har utskottet gjort? Jo, det har på punkt efter punkt och med en briljant skicklighet kopplat i hop frågan om verkställigheten med frågan om straffrättens utgestaltung och utseende. Och detta har gjorts på ett sådant sätt att läsaren på varje punkt skall bibringas föreställningen att dessa frågor hänga så intimt och oupplösligt samman, att en fristående utredning av verkställigheten icke är möjlig; denna utredning måste göras av samma strafflagberedning som sysslar med straffrättens reformering och den måste vara en integrerande del därav.

Nu har jag redan, herr förste vice talman, med ledning av de givna utredningsdirektiven visat, att det i själva verket icke har uppdragits åt strafflagberedningen att utreda de frågor, som motionärerna ha väckt, men väl de frågor, som återfinnas i dokumentet av 1934, kompletterat med dokumentet av 1938, och som nu införlivats med utskottets eget utlåtande. Vi motionärer ha naturligen ett intresse av att veta, vad man säger om de spörsmål, som vi ha bragt å bane. Vi få i stället veta, vad utskottet har att säga om de spörsmål, som bragts å bane av strafflagberedningen.

Det är klart — och nu skall inte min ärade vän, första lagutskottets ordförande, missförstå mig — att den som sitter i ledningen för denna strafflagsrevision har en mänsklig och naturlig benägenhet att vilja hålla samman om möjligt alla de frågor, som kunna röra sig även i periferien av det centrala arbete, varmed han är sysselsatt. Jag är ganska övertygad om, herr förste vice talman, att jag själv skulle ha gjort precis som strafflagberedningens ärade ordförande, ty det ligger så nära till hands och vi falla alla för dylika frestelser. Men det hindrar ju inte, att man utifrån med ett mera objektivt bedömande kan konstatera det faktum, att strafflagberedningen här liksom har satt upp en skylt, på vilken det står: »Detta område är fridlyst för strafflagberedningens räkning.» Det är emellertid den skylten, som jag för min del gärna skulle vilja ha bortflyttad, och helst med hjälp av min värderade vän strafflagberedningens ledare, lagutskottets ärade ordförande. Ty det vill jag ha sagt, att jag känner få människor som syssla med juridiska spörsmål och som äro till den grad levande som han, som i så olika sammanhang och i så många riktningar äro energiska, verksamma och produktiva. Han är ingen

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

negationernas man. Och vad som är styrkan i det utskottsutlåtande, som han här har skapat, är att det är positivt, att inga negationer finnas där. Men, herr talman, just därför att det är positivt på en helt annan linje än den som motionärerna för sin del förorda, är det naturligt att jag som motionär kommer i harnesk mot den åskådning, som i detta utlåtande har förts i fält.

Vi hade från motionärernas sida ansett, att klienteletts uppdelning på ett förnuftigt sätt, med en avlastning till halvöppna eller helöppna anstalter av de små egendomsförbrytarna, vore en naturlig, praktisk och angelägen uppgift, som på intet sätt behöver ställas i samband med de stora och mera teoretiskt betonade frågorna om den bäst utformade straffrätten, om straffsystemet i det hela. För det andra hade vi beträffande cellstraffet ansett, att man direkt kunde gå frågan in på livet och utreda, om det verkligen skall vara nödvändigt att tillämpa cellsystemet, där det icke är fråga om rannsaktionsfängelser. Också detta hade vi velat få prövat såsom en fristående fråga.

Den tredje frågan i motionen, om fångarbetets organisation och ekonomiska förhållanden, tillmätte vi den allra största vikt, därför att detta är ett centralt problem inom våra fängelser. Vi hade uttryckt det så, att fången borde ha en känsla av att han med sitt eget arbete gjorde rätt för sig, att han inom en begränsad ram, exempelvis kosthållet, skulle kunna bidra till sin egen försörjning. Men denna viktiga fråga förbigår utskottet praktiskt taget helt, då det avfärdar den endast med några flyktiga rader, medan utskottet, så mycket utförligare går in på andra, icke av motionärerna men av strafflagberedningen berörda frågor. Om denna viktiga fråga heter det på följande sätt: »I den mån mera öppna vårdformer komma till användning, torde det böra övervägas huruvida nya grunder för ersättning åt fångarna böra införas under beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna.» Kortheten i detta yttrande har alltså dock till komplement fått ett medgivande av att det finnes synpunkter i motionen som förtjäna beaktande. Emellertid kan det inte vara rimligt att koppla samman ett dylikt praktiskt spørsmål med frågan om den slutliga utgestaltningen av straffrätten, av själva straffsystemet. Den borde kunna behandlas fristående.

Kommer jag så till den fjärde och sista frågan i motionen, nämligen fångvårdspersonalens utbildning, så kan jag inte fatta att det skall finnas något sådant nödvändigt sammanhang mellan den frågan och straffrättssystemet, att den icke skall kunna upptagas till behandling fristående, som en helt praktisk fråga.

Nej, jag har tvungits draga den slutsatsen, att man genomgående har försökt ställa dessa fyra praktiska spørsmål i skenbart beroende av den pågående utredningen om själva straffsystemet för att på den vägen få möjlighet att säga, att eftersom nu utredningen av straffrättssystemet i det hela vilar hos strafflagberedningen, böra också dessa spørsmål få vila där och upptagas till behandling i den ordning, som herr justitieministern undan för undan skall komma att ge anvisning om. Det är mycket möjligt att dylika anvisningar komma. Men när vi nu veta att den förberedande utredningen av fångvårdens omorganisation — vilken utskottet självt anser måste göras för att ge hållpunkter åt strafflagsrevisionen — ännu inte har kommit till något resultat, ger detta anledning att undra: när skola ens dessa hållpunkter föreligga, och är skall strafflagberedningen med ledning därav kunna upptaga sitt utredningsarbete om straffverkställigheten? Det är inför dylikt som många kring denna motion helt naturligt ha nödgats fråga sig, om icke detta betyder en begravnings av frågan på obestämd tid.

Men inte bara detta. Det finnes nämligen även, såsom vi ha framhållit, i denna fråga en väsentlig social synpunkt, som man icke får förbise. Den är till

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

allra största delen en socialpolitisk fråga, som tarvar en socialpolitisk och ekonomisk uppläggning. Det är av den allra största vikt att de socialpolitiska och ekonomiska synpunkterna få komma till sin rätt redan i uppläggningsen. Jag pekar på önskemålet att fången skall göra rätt för sig, såsom jag uttryckte saken. Sambandet mellan arbetsmarknaden och arbetet inom fängelserna blir där aktuellt. Det är en arbetsmarknadsfråga, den angår om man så vill fackföreningsrörelsen, den angår arbetsgivaredömet o. s. v. Det är en praktisk och social ekonomisk fråga, och den bör uppläggas efter de linjerna.

Nu har utskottet menat, att man ju kan med sig adjungera expertis från olika områden; strafflagberedningen kan tillkalla experter för det ena och det andra problemet. Ja, visst kan man så göra, men det blir ändå en helt annan sak, om dylika praktiska spörsmål läggas upp som en fristående, socialpolitisk utredning, något som detta i själva verket måste vara. Låt strafflagberedningen — som har så ofantligt många och vidlyftiga uppgifter, som i överflöd finnas resumerade i utskottets betänkande — fortsätta sitt arbete med straffsystemets omgestaltning, men sök att få dessa spörsmål om straffverkställigheten utredda, belysta och sammanfattade utifrån helt andra synpunkter än dem som äro vägledande, och naturligt vägledande, för den juridiska bearbetningen av strafflagssystemet.

Det är alltså ur dessa synpunkter som jag icke kan stiga upp och deklarera den förnöjsamhet, som herr Branting här ådagalade. Han prisade utskottet för dess tillmötesgående mot motionärerna. Jag kan icke deltaga uti detta pris, utan för att kalla varje sak vid dess rätta namn betecknar jag utlåtandet som en elegant och artig, men dock bestämd avrättning av en motion, som hade förtjänat ett bättre öde.

Men avrättningen har sitt lilla pikanteri därutinnan, att den får tjäna ett annat ändamål på samma gång. Ty om herrarna studera motiveringen till lagutskottets utlåtande, skola ni upptäcka att här föreligger en hemställan till riksdagen om förhandsgodkännande av en hel del synpunkter på strafflagsarbetets fortsatta bedrivande. Eller med andra ord: till de direktiv, som ha givits av justitieministern, skulle nu komma av riksdagen i förväg godkända direktiv för beredningens program och arbete. Jag går så långt, herr talman, att jag karakteriserar detta mycket skickliga utskottsutlåtande som ett program för fortsättningen av strafflagberedningens arbete. Och får man nu riksdagens godkännande av detta, är jag övertygad om att det här går som ofta annars med skrifter: de bli heliga skrifter i samma mån som det står ett riksdagsbeslut bakom dem. Men detta var ju dock icke meningen. Jag skulle vilja ifrågasätta om man från kammarens sida är färdig att nu göra till sin den teori om straffverkställigheten, som här är utvecklad. Både i den ena punkten och i den andra beundrar man författarens skicklighet, kunnighet och djärvhet, men man känner på samma gång något av denna rysning, som omtalas i Faust, inför vart det egentligen bär hän. Man skulle ha lust att med bättre tid och rådrum närmare pröva de teorier, som liksom flaxa omkring i utlåtandet.

Jag kan därför inte neka till att pikanteriet är beundransvärt. Man tar upp en motion, man slaktar den på ett utomordentligt behagligt sätt, men man lägger samtidigt plattformen för ett fullföljande till punkt och pricka av det program man i förväg har gjort upp och söker på förhand skaffa sig riksdagens godkännande av detta, såsom en extra utfyllning, en extra påspädning i direktivväg av de riktlinjer herr justitieministern angivit för beredningen.

Därtill har jag, herr talman, icke velat medverka, och därför hemställer jag om bifall till den av mig och flera av kammarens ledamöter väckta motionen i frågan.

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Herr **Branting**: Herr talman! Jag kan inte hjälpa att jag har det intrycket att herr Engberg har läst detta utskottsutlåtande med skeva ögon. Han betraktar utlåtandet såsom en avrättning av motionen, under det att jag har tillåtit mig göra gällande, att utskottet i själva verket har förordat motionens väsentliga synpunkter.

Jag skall tillåta mig, herr talman, att i allra största korthet erinra om utskottets utlåtande i de fyra huvudpunkter som motionen berör. Beträffande frågan om cellstraff och gemensamhetsstraff säger utskottet, att »vissa skäl tala för att fänge vid *tidigare tidpunkt än för närvarande* bör kunna uttagas till arbetsgemensamhet, när så finnes lämpligt». Senare anföras också vissa kompletterande synpunkter på denna fråga.

Beträffande spörsmålet om klientelet's uppdelning och arbetets anordning inskränker jag mig till att erinra om utskottets utlåtande i den punkt, där det förordar en ytterligare utbyggnad av det kolonisystem, som tillämpas på Mariestad—Rödjan—Singeshult, samt också förordar en komplettering av detta system med förläggningar för t. ex. skogsarbete o. s. v. Vidare förordas möjlighet för straffångar att »mot slutet av intagnings tiden få försöksvis arbeta hos privata arbetsgivare med bostad å anstalten». Detta är ett uppenbart tillmötesgående av vissa synpunkter som framförts i motionen.

I fråga om fångarbetets organisation och ersättning anför utskottet, efter det utskottet har förordat mera öppna vårdformer: »I den mån mera öppna vårdformer komma till användning, torde det böra övervägas huruvida nya grunder för ersättning åt fångarna böra införas, under beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna.» Jämväl detta är klart och otvetydigt tillmötesgående av motionärernas önsknings.

Vad slutligen beträffar frågan om fångvårdspersonalens utbildning och rekrytering, är ju utskottsutlåtandet i den punkten ingenting annat än ett varmt förordande av en bättre utbildning för denna personal, med hänsyn tagen till dess speciella, svåra och delikata uppgifter.

Herr Engberg började sitt anförande med att så tolka utskottsutlåtandet, att något förord för motionärernas önskemål överhuvud taget icke hade kommit till stånd. Han citerade slutorden i utskottets yttrande: »Då det med hänsyn till vad sålunda anförts kan förväntas, att *den av utskottet förordade utredningen* kommer att verkställas» o. s. v., och han frågade: vad är det då för en utredning, som utskottet har förordat? Jag har den uppfattningen, att utskottet förordat de synpunkter som motionärerna anför. Jag är visserligen inte på något sätt beredd att mäta mig med min ärade vän herr Engberg, när det gäller exegetik eller överhuvud taget tolkning av skrifterna, men jag kan ju i alla fall läsa innantill, och här står i utlåtandet — sedan utskottet punkt för punkt gått igenom och förordat motionärernas synpunkter — att utskottet »sålunda funnit att vissa av de av motionärerna framlagda synpunkterna beträffande straffverkställigheten vid frihetsstraff äro förtjänta av närmare utredning».

Jag har, herr talman, det totalintrycket av detta utlåtande, att det innebär ett tillmötesgående i de väsentligaste punkterna av motionärernas önskemål, och jag har därför också kunnat ansluta mig till utlåtandet.

Herr **Gärde**: Herr talman! Ingen har kunnat läsa den av herr Engberg m. fl. väckta motionen utan verklig behållning. Där ha på ett klart och övertygande sätt framlagts vissa sociala och rättsliga synpunkter på några av strafflagstiftningens viktigaste problem. Dessutom framträda de i en synnerligen väl-skriven och lättillgänglig form. Utskottets utlåtande över denna motion får heller icke, såsom herr Engberg tycks ha uppfattat det, anses innebära något

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

underkännande av motionärernas synpunkter. Meningsskiljaktigheten gäller egentligen endast frågan, på vilket sätt detta arbete bör bedrivas.

Herr Engberg utgick i sitt anförande från en textkritisk granskning av vissa dokument. Bland dessa dokument omnämnde han dock icke den motion, varom här är fråga. Jämför man motionen med utskottets utlåtande, skall man finna att det är just de i motionen angivna frågorna som upptagas till behandling den ena efter den andra i utskottets utlåtande och där få sin belysning såväl ur motionärernas synpunkter som ur de synpunkter utskottet ansett sig böra anlägga. Detta är förhållandet med frågan om enrums- eller gemensamhetsstraff, frågan om klienteletts uppdelning och frågan om fångarbetets organisation liksom fångvårdspersonalens utbildnings- och rekryteringsfråga.

Vad så att säga själva omfånget av motionen angår täckes densamma fullständigt av utskottets utlåtande, och jag kan icke se att det är någon fråga, som har berörts i motionen, vilken icke också upptagits till besvarande i utskottets utlåtande.

Hur man nu bör lösa dessa frågor, ha ju motionärerna angivit sin uppfattning om. Utskottet har på många punkter anslutit sig till motionärernas åsikt, men i några avseenden kanske ställt sig något kritiskt till de synpunkter som motionärerna framfört. Klart är att varken motionärerna eller utskottet haft det material till sitt förfogande eller haft tillfälle till de överväganden som äro nödvändiga för att man skall kunna fatta slutlig ståndpunkt till dessa frågor. Givet är att en kommande utredning av samtliga dessa spörsmål måste bli förutsättningslös.

Om jag alltså icke kan finna att herr Engberg kunnat i fråga om materialets omfattning uppdraga någon skiljelinje mellan motionärerna och utskottet, föreligger givetvis en meningsskiljaktighet, men den rör en annan sida av saken, nämligen frågan om sättet för arbetets bedrivande. Där tycks så att säga Achilleshälen i problemet ligga. Motionärerna vilja tydligen att utredningen anförtros åt en annan institution än den sittande strafflagberedningen. Herr Engbergs bevisföring därvidlag är följande.

Ifrågavarande uppgifter ingå enligt hans textkritiska granskning icke i det uppdrag som strafflagberedningen har fått. Denna slutsats är för honom förutbestämd, därför att han vill att dessa uppgifter icke skola ingå i strafflagberedningens uppdrag. För att komma till denna slutsats måste han sålunda hårdra uttrycken i de dokument som han åberopat.

Då uppstår givetvis frågan, hur detta arbete lämpligen bör bedrivas. Skall det ankomma på strafflagberedningen i samband med dess utredning angående straffsystemet eller skall det fullgöras vid sidan av strafflagberedningens arbete såsom en särskild arbetsuppgift på samma sätt som t. ex. i fråga om förmögenhetsbrotten den speciella delen i strafflagen har uppdragits åt en särskild beredning, nämligen strafflagskommittén? Enligt min mening vore det i hög grad olyckligt, om man på strafflagstiftningens område tillskapade icke mindre än tre olika samtidigt verksamma lagstiftningsapparater: dels strafflagberedningen, dels strafflagskommittén och slutligen ytterligare en kommitté, straffverkställighetskommittén. Redan den uppdelning av detta lagstiftningsuppdrag, som nu föreligger, mellan strafflagberedningen och strafflagskommittén är enligt min mening, såsom jag framhöll redan vid behandlingen av frågan om förmögenhetsbrotten, icke i allo lycklig. Jag framhöll då, att innan man övergick till den speciella delen i straffrätten, hade det varit lyckligt, om man framför allt utformat riktlinjerna för straffsystemet.

På samma sätt föreligger enligt min mening ett naturligt och nödvändigt samband mellan straffsystemet — alltså frågan om straffarterna — och straff-

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
verkställigheten. Man kan till och med säga att straffverkställigheten just såsom slutsatsen i omdömet — det är dit man vill komma — i själva verket är grundläggande för hela uppbyggnaden av straffsystemet. Utan ett sådant ordnande av straffverkställigheten kommer spörsmålet om straffsystemet att sakna innehåll, det blir egentligen blott fråga om tomma begrepp. Enligt min mening vore det synnerligen olyckligt, om dessa frågor skildes från varandra. Här, om någonsin, är det av vikt att det kommer till stånd en central behandling av de grundläggande och principiella spörsmålen, för att man icke skall genomföra partiella lösningar, som sedermera komma i strid med varandra.

Klart är däremot att vissa andra frågor ha en mera fristående karaktär, såsom herr Engberg också påpekade, och givetvis bestrider ingen att t. ex. frågan om fängvårdspersonalens utbildnings- och rekryteringsförhållanden kan upptagas separat. Jag är övertygad om att strafflagberedningen också beaktar synpunkten att även här en provisorisk lösning kan genomföras i sådana fall, då frågorna kunna frigöras ur sitt principiella sammanhang, och att förslag i dessa delar kunna utarbetas relativt snart.

Mig förefaller det alltså, som om, vad själva realitetsbehandlingen angår, motionärernas önskemål om en utredning av dessa frågor beaktats. Vad själva sättet för denna utredning angår, föreligger otvivelaktigt en skiljelinje, men i valet mellan att tillsätta en särskild kommitté för utredning av frågan om straffverkställigheten och att uppdraga denna utredning åt strafflagberedningen i samband med straffsystemets utformning, anser jag den senare utvägen vara så avgjort att föredraga, att det väl knappast kan råda mer än en mening därom.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Sandler: Herr talman! Såsom motionär läste jag med glädje i tidningarna om den välvilliga behandling denna motion fått av utskottet. Då jag sedan kom att läsa utskottets utlåtande, blev jag emellertid något fundersam, och sedan jag också tänkt litet över vad jag läst, har jag kommit till samma slutsatser som min ärade vän herr Engberg, d. v. s. jag ser i utskottets yttrande med alla de erkännanden, som där ges åt både motionärernas syften och uppslag, ett svar till oss motionärer av ungefär den beskaffenheten: »Det ni be om, skola ni icke få, men ni skola få det som bättre och nyttigare är.» Det är nämligen inte den utredning motionärerna begärt, som utskottet här förordar, om jag kan läsa rätt innantill och förstår det som jag har läst.

Utskottets yttrande är ett mycket märkligt dokument ur många synpunkter, och det kommer antagligen att spela en stor roll i det fortsatta reformarbetet på det straffrättsliga området. Jag har svårt att ingå närmare på alla de uttalanden som gjorts i detta sammanhang. Jag tror att många av dem äro mycket riktiga. Andra kan man hysa tvivel om. Men det vore mycket anmärkningsvärt, om riksdagen genom att biträda alla dessa uttalanden utan någon *egentlig* prövning av saken ställde sig bakom ett så stort straffrättsligt reformprogram som det här är fråga om. Jag har nog den största tillit till dem som skola handha det utredningsuppdraget, men det vore nog i och för sig ganska anmärkningsvärt, om riksdagen gjorde en rad av uttalanden i *delvis* tvivelaktiga punkter av den innebörd som här förekommer.

Vad nu själva motionen beträffar gällde den ju frågan om verkställigheten av straffen i våra nu befintliga fängelser, som jag antar att vi komma att få behålla en tid framåt även vid ett fortsatt reformarbete. Man kan naturligtvis säga att vi först skola bestämma, vilka straffformer vi skola ha, och sedan skola vi se efter, hur dessa straff böra verkställas. Detta låter mycket bestickande. Det förefaller att vara den rena logiken. Men jag ställer bara den frågan: När

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

ha vi kommit därhän att dessa straffformer äro bestämda? När är reformarbetet på det straffrättsliga området så avslutat, att vi få lov att taga itu med frågan om straffverkställigheten? Jag antar att svaret på den frågan är: aldrig; eller rättare sagt, jag hoppas att detta är svaret! Det är klart att det reformarbetet måste komma att fortgå, och det torde väl inte vara avslutat ens efter det att den nu sittande strafflagberedningen slutfört sitt arbete.

Det är en grundtanke i motionen att det uppstått ett missförhållande mellan dessa två områden i fråga om reformarbetet. På det straffrättsliga området har man kommit mycket långt, medan reformeringen av straffverkställigheten har kommit så att säga på efterkälken. Det är därför motionärerna nu gjort denna framstöt och begärt att få en särskild utredning om verkställigheten av straffen i våra fängelser. Jag säger än en gång: Den dagen är nog avlägsen, trots allt reformarbete som kan komma att utföras, då vi inte längre ha fängelser av den typ, som vi känna, kvar i vårt land, och vi ha följaktligen också ett intresse av att se, hur det är med verkställigheten av straffen inom dessas murar.

Vad är det som nu sker genom utskottets yttrande? Om mitt resonemang är riktigt, nämligen att det har uppstått en diskrepans, en olikställighet i reformarbetets takt, så att man på det straffrättsliga området har kommit mycket långt men i fråga om verkställigheten har kommit på efterkälken, vad är det som nu sker genom utskottets hemställan och dess förord? Jo, att man på det fortsatta reformarbetet på straffrättens område häktar också frågan om verkställigheten av straffen. Kan det vara en praktisk metod att avhjälpa det missförhållandet att reformarbetet i fråga om verkställigheten har kommit på efterkälken? Jag kan inte förstå att det är ett praktiskt sätt att handlägga den saken. Jag betvivlar ingalunda att avsikten med detta yttrande från utskottets sida är att missförhållanden som må finnas på detta område skola bli botade. Men jag befarar mycket att man icke inom rimlig tid når det resultat som har avsetts.

Nu leva vi i en tid då åtskilligt här i landet kan te sig i ett mera förklarat ljus än eljest. Jag har själv upplevat i utrikesdepartementet en gång efter Prags okkupation att en förtvivlad hustru bevekande bad om åtgärder för att få hemhämtad till Sverige sin man, som var dömd till fem års straffarbete, ty han riskerade att komma i koncentrationsläger. Ja, det är klart att med de förhållanden, som råda i världen för närvarande, kan det verkligen i ett sådant fall förefalla som en nåd att stilla bedja om att hamna i ett svenskt fängelse, och det kastar ju en viss överraskande belysning över vilket värde Sverige har ur denna egendomliga synpunkt. Men man skall ju inte låta förleda sig av relativiteten i vår onda värld till att tro att vi icke behöva göra någonting här hemma på detta område.

För egen del tror jag inte att förhållandena beträffande straffverkställigheten motsvara vårt eget folks rättsmedvetande, ehuru man ju av naturliga skäl vet mycket litet härom. Den tid vi leva i bevittnar ju, kan man säga, en storoffensiv av brutalitet och grymhet, och det är ganska frestande att då resonera på det sättet att i en sådan tid humanitet och kultur böra lägga sig på defensiven. Men det är nog så på detta område som på andra, att det icke räcker med defensiv för att vinna en seger. Det behövs också en motoffensiv från humanitetens sida, och det är därför att jag har betraktat denna motion såsom en sådan i vår tid alldeles särskilt behöflig motoffensiv, som jag har biträtt densamma och som jag nu också yrkar bifall till motionen.

Herr Linderot: Herr talman! Jag ämnar säga några ord om cellstraffet.

Det har av motionärerna här påpekats att för allmänheten och även för riksdagens ledamöter de förhållanden, under vilka det klientel som försvinner bak-

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

om fängelsemurarna leva, är en terra incognita som kanske en och var är mycket lycklig över att inte känna till, ett område på vilket man väl helst ser att man icke är sakkunnig. Men motionärerna ha i alla fall, såvitt jag har förstått innehållet i motionen rätt, förskaffat sig en viss sakkunskap på detta område som de ha velat använda för att påverka riksdagen att taga ett litet steg framåt. Jag måste säga att det är mycket märkligt, att utskottet inte på ett bättre sätt velat understödja motionärer i deras strävanden härvidlag.

Jag ämnade, såsom jag sade, yttra mig om cellstraffet, och jag kan göra det i egenskap av sakkunnig. Inom parentes vill jag då först hemställa till ordföranden i strafflagberedningen, som i fortsättningen skall syssla med dessa frågor enligt vad utskottet förutsätter, att han tar den verkliga sakkunskap till hjälp, som står att finna bland det klientel som vistas bakom järnridån. Man finner det kanske märkligt att jag rekommenderar en dylik sakkunskap. Man har ju möjlighet att vända sig till fängenvårdsstyrelsen och framför allt till fängenvårdssällskapet, som i huvudsak består av fängelsedirektörer, åtminstone inom ledningen, och man har juristerna — det är ju all sakkunskap man behöver! Nej, det är endast den ena sidans sakkunskap. Den andra sidans sakkunskap bortser man ifrån, fastän den är den absolut viktigaste, om man skall kunna komma till ett riktigt resultat vid lösningen av denna fråga. Man är inte hänvisad till enbart imbecilla eller kriminella element, då man skall söka komma i kontakt med denna sakkunskap. Det finns ju åtskilliga stora finansmän som under trycket av finanskraacher av en olycklig tillfällighet kommit att hamna innanför fängelsemurarna. De kunna ju inte betraktas såsom kriminella element, vilkas erfarenhet skulle sakna värde för en utredning av dessa frågor. Det finns vidare hundratals s. k. politiska förbrytare här i landet som ha stiftat bekantskap med de svenska fängelserna, och jag har velat begagna detta tillfälle för att be strafflagberedningens ordförande att söka kontakt med sådana, ty de äro faktiskt sakkunniga i högre grad än någon annan kan vara, och de måste äga just den erfarenhet, utan vilken man inte kan få ett riktigt grepp på frågan.

Det är något av det mest glädjande som har hänt, att strängt upptagna män i dessa tider velat lägga ned arbete på att skriva en motion för att söka uppnå något resultat på ett sådant område, där som sagt något allmänt intresse i regel överhuvud taget inte är tillfinnandes. Därför är det också beklagligt att det inte lett till ett bättre resultat i utskottet.

Men jag återgår till frågan om cellstraffet.

Jag tror inte att man kan säga såsom motionärerna, att den som suttit en månad i cell inte längre är helt tillräknelig. I så fall kan man nog förkorta tidsperioden till ett dygn, om man vill. Ty det är ofta så, att den som inlåses i cell till dels förlorar herraväldet över sig själv, förlorar en viss del av sin normalitet redan första dygnet, efter det att järnbommarna fällts för. När låsreglarna skrälla igen i celldörren, är det många som bryta samman ganska omedelbart. Nu kan man emellertid inte stifta en lag om straffverkställighet med utgångspunkt från vad sådana undantagsfall skulle kunna motivera, ty det är givet att fängelsemyndigheterna i varje särskilt fall måste se till vad som bör göras. Eljest har jag i flera fängelser sett fall då vederbörande redan under första dygnet brutit samman och försökt beröva sig livet o. s. v. Men det är inte sådana företeelser som skola vara avgörande för vilken ståndpunkt man bör ta i fråga om cellstraffet, utan det är de normala fallen, d. v. s. de människor som på ett normalt sätt kunna sägas bära också inneslutning i fängelse.

Varför läser man in alla dessa i cell? Ja, man anför olika motiveringar här för. Man säger att de skola ha tid att tänka över sitt brott, de skola ha tid att sansa sig och samla sig, de skola få en moralisk upprättelse genom den stillhet

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

och möjlighet till eftertanke som cellförhållandena erbjuda. Jag tror inte att någon människa blir bättre av att inläsas i en cell. Jag kan inte begripa, hur den människa skulle vara skapad, som bleve bättre därav. Däremot är det ju bevisat att det allra största flertalet blir betydligt sämre av denna behandling i alla möjliga hänseenden.

Först och främst lider man fysiskt av att vara inlåst i ett litet rum, där man kan röra vid båda väggarna med händerna, då man sträcker ut dem, och där man bara har tre steg att ta i den ena riktningen och tre i den andra och där det i övrigt är mycket osunt. Fysiskt lida alltså människorna skada av att sitta i cell, och de göra det absolut säkert även psykiskt.

Då frågar man sig: men varför skola de då läsas in i cell? Ja, det är väl därför att samhället måste utkräva någon sorts vedergällning gentemot brottslingarna. Fångvårdssällskapet har i sitt yttrande tagit upp vedergällningstanken till behandling och förklarar att den icke spelar den roll i straffverkställigheten som motionärerna velat göra gällande. Det återstår att se, vilken mening cellstraffet i så fall har. Ingen kan visa att det är till någon som helst fördel för fången, utan endast till nackdel, och då återstår såvitt jag begriper endast vedergällningen såsom motiv för straffverkställighet i cell.

Jag utgår emellertid nu ifrån att cellstraffet på grund av att det är allmänt omfattat såsom tämligen riktigt, kommer att bevaras, och då vill jag säga ett par ord om hur den nuvarande verkställighetslagen verkar för de sålunda i straffe cell inneslutna.

I fångvårdssällskapets yttrande till lagutskottet, undertecknat av direktör Axi m. fl., heter det: »Straffverkställighetsorganen ha endast att följa lagarnas intentioner efter bästa förmåga. De ha däremot ingen fullmakt och ingen rättighet att uppträda som hämnare å samhällets vägnar. Så långt Sällskapets erfarenhet sträcker sig ha de icke heller fattat sin uppgift på detta sätt.»

Det är alltså fängelsedirektörerna som tala, och de förklara att de inte ha någon fullmakt eller rättighet att uppträda såsom hämnare å samhällets vägnar. I verkligheten har emellertid en fängelsedirektör alla fullmakter och alla rättigheter att göra praktiskt taget vad han vill med en fånge som inmanats i fängelse. Om en fängelsedirektör vill uppträda såsom hämnare, har han alla möjligheter att göra det. Det är praktiskt taget alldeles uteslutet för en fånge att gentemot fängelssets myndigheter och särskilt fängelssets direktör kunna göra någon som helst rätt gällande. Fängelsedirektören är den mest utpräglade diktatorsperson som man överhuvud taget kan tänka sig. Det är en obegränsad diktatorisk fullmakt som lagts i fängelsedirektörens händer. Om herrarna läsa verkställighetslagen skola ni finna, att alla de erbarmligt små rättigheter och friheter, som en fånge kan ha i ett fängelse, hela tiden i lagtexten göras till föremål för reservationer — de komma i fråga om fängelsedirektören eller styresmannen »så finner lämpligt». När styresmannen inte finner det lämpligt, får fången överhuvud taget ingenting, knappast ens dagsljus. Det är någonting så barbariskt i verkställighetsbestämmelserna rörande straffarbete, att det har folk i allmänhet inte alls klart för sig. Jag kan tillåta mig att berätta något ur min egen erfarenhet. Man kommer exempelvis till Linköpings straffängelse, ledes in, klädes av och skall föras till sin cell. Man vill ha med sin tandborste, som ligger i ett celluloidfodral för 10 eller 15 öre, det billigaste och enklaste och minst luxuösa man kan tänka sig även för livet i ett fängelse. Men det tas bort, man får inte föra in sådana onyttiga artiklar i en cell, då man är straffarbetsfånge. Så får man inveckla sin tandborste i ett dasspapper och lägga den någonstans i dam-

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
met i cellen och ha det så gott man kan med den i fortsättningen, ty fångarna skola inte demoraliseras av någon lyxomgivning!

Så vill man ha in papper och penna för att kunna sysselsätta sig med att skriva. Men det får man inte förrän efter två månader; om man har tur, d. v. s. om fängelsedirektören är vänligt stämd, kan man få in det förr. Men man får bara olinjerat papper, ty avsikten är ju egentligen att fången skall rita, han skall inte skriva på linjer utan sysselsätta sig med mera oklomplicerade ting. Efter framställning till direktören får man så småningom, fortfarande, om han är vänligt stämd, linjerat papper och så får man skriva — naturligtvis inte vad man vill, ty när man går ut på promenaden, läser någon fängsvaktare vad man skrivit för att se om det är någonting otillbörligt.

Så skall man någon gång raka sig. Man har tagit en enkel rakapparat, tvål och borste med sig och ber att få in dem. Men det strider mot förordningarna. Vi kommer, säger man, när tiden är inne med en rakapparat! Det dröjer någon vecka och så kommer man från någon fånge i cellen bredvid med en smutsig rakapparat full med skäggstubb och en smutsig tvål och säger: Raka dig nu!

— Jag har ju egen rakapparat där nere, kan jag inte få ut den?, undrar man.

— Nej, det strider mot förordningarna.

Och så får man fortsätta rakningen i den gröt, som åtta eller tio fångar förut grötat ihop i ett litet fat.

Så blir man kanske hungrig på grund av att fängelsekosten är dålig. När jag i åtta månader satt i Linköpings fängelse, uppgick fängskosten där det året till 36 öre om dagen, varför var och en kan räkna ut att man inte precis blev övergödd. Man undrar om det går för sig att få litet extra kost. Man får inte ens köpa en skorpa, ty det tillåter inte förordningarna. Men man kan efter en viss tid, när man förtjänat tillräckligt mycket pengar på arbetet i straffängelset, få köpa litet extra förplägnad, som på min tid uppgick till ett hekto margarin och ett hekto strösocker i veckan. Punkt och slut, därutöver kunde fången ingenting få köpa.

Man måste, som sagt, ha förtjänat egna pengar på sitt arbete för att få dessa förmåner. Man skall enligt verkställighetslagen tilldelas ett arbete, som motsvarar ens yrke. Jag hade begärt att få tidningar och att få läsa och skriva, ty det hörde ju litet grand till mitt yrke. Jag fick i stället in en symaskin, och så skulle jag fälla handdukar för ett öre stycket. Det visade sig vara svårt att uppnå några nämnvärda förtjänster och jag hade att göra en ganska lång tid innan jag kunde förtjäna ihop till ett hekto margarin.

Jag har velat påtala dessa små bagateller. De låta, när man så här i frihet talar om dessa förhållanden, kanske närmast humoristiska. Men i verkligheten döljer sig bakom dem en sådan oerhörd brutalitet gent emot människor, att knappast någon kan föreställa sig det. Politiska fångar behandlas alltså på detta sätt, ty det är väl att märka att vad jag berättar är en politisk fånges erfarenheter, och politiska fångar betraktas av både direktörer och fängsvaktare i allmänhet som det bästa klientelet — de tycka om politiska fångar, ty de kunna lita på dem och behöva inte vara rädda för dem. Men när så sker med politiska fångar, borde väl envar kunna förstå, även om han är jurist och sitter i ett lagutskott, hur nödvändigt det är ur vanlig humanitär synpunkt att titta en smula på denna verkställighetslag och på de förhållanden, under vilka människorna bakom fängelsernas järnridåer leva.

Det hjälper härvidlag inte att ställa sig på någon moralisk plattform och säga att de äro brottsliga människor, de flesta. Bortsett från en och annan storfinansiär, som rent olyckligtvis råkat hamna i fängelse, och bortsett från de

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

politiska fångarna, så är resten bara avskum i samhället, kriminella människor som samhället måste skydda sig ifrån. Man kan ställa sig på en sådan moralisk plattform, om man vill, men den är oerhört falsk. Det är så många som komma in i fängelserna här i Sverige utan att ha brottsliga anlag eller överhuvud taget vara kriminellt betonade. Vi ha bl. a. alla de små brott som komma till därför att människor äro hungriga, och dessa måste man ta med i beräkningen, då man skall karakterisera det klientel, som rör sig i fängelserna. En människa, som har köpt en dammsugare eller radioapparat på avbetalning och sedan av olycksaliga omständigheter blir utan mat för dagen, har ofta ingen lättare möjlighet, ofta kanske ingen annan möjlighet alls, att skaffa sig den än att gå till pantbanken med radioapparaten eller dammsugaren, och så orkar han inte lösa ut den eller fullgöra sina avbetalningar. Så småningom uppdagas att han har förskingrat. Förskingringsbrott äro mycket svåra brott. Kan han inte uppbringa de fattiga tior han behöver för att skaffa till rätta sin pantsatta apparat, och får inte heller firman sitt, kommer han att dömas som förskingrare. Det sitter hundratals för att inte säga tusentals sådana »förbrytare» i de svenska fängelserna på sex till åtta månaders straffarbete för ett brott, som de inte skulle ha begått, om de inte varit hungriga vid något tillfälle och inte kunnat skaffa sig vad de ovillkorligen behövde för livets uppehälle.

Det hjälper inte att allmänheten eller ledamöter av riksdagen här ställa sig på någon moralisk plattform och säga, att det är i alla fall ett brott, och brott skall straffas enligt lagen, och då får man inte vara mjukig. Jag tror inte att det är den rätta synpunkten som kommer fram i sådana yttranden. Jag tror inte att man från riksdagens sida skall skjuta undan de verkligt mänskliga synpunkter, som motionärerna gjort sig till tolk för, med ett intetsägande avböjande och med ett påpekande att någon strafflagberedning ändå så småningom kommer att syssla litet grand med dessa ting.

Detta är inte, som herr Engberg mycket värtaligt framhöll, någon liten fråga eller en bagatell, som man kan syssla med på lediga stunder, när man inte har någonting annat att göra än att en stund intressera sig för kriminella förbrytare, fängvård och dylikt. Det är en mycket stor och grundläggande social fråga. Den berör den sociala grundsyn och över huvud den humanitära grundsyn, som svenskarna ju i allmänhet vilja göra sig till tolk för. Det vore tacknämligt om i fortsättningen de synpunkter, som motionärerna velat aktualisera, trängde sig fram till mer positivt beaktande ifrån de myndigheter och enskilda personer, som i fortsättningen komma att syssla med dessa ting.

Jag vill säga ytterligare ett ord angående fängelsedirektörernas ställning för att inte bli missförstådd — måhända yttrade jag mig något kortfattat, när jag talade om fängelsedirektörerna som diktatorer inom sitt verksamhetsområde. Jag begriper ju bättre än de flesta, att en fängelsedirektör måste ha mycket stor befogenhet vid utövandet av tillsynen över fängelset. Men han skall inte ha den befogenhet, som den nuvarande verkställighetslagen ger honom. Jag tror inte det är bra för fängelsedirektörerna själva att ha denna ganska oinskränkta maktbefogenhet.

Jag kan ta ett nytt exempel från min egen erfarenhet. Det var en gammal vän till mig som för att jag skulle ha något hyggligt att läsa skickade mig Munthes Boken om San Michele. Jag inbillar mig att ingen av herrarna i första kammaren anser att den boken skulle vara omoralisk eller skadlig för en fånge att läsa. Men direktören i det fängelse där jag då befann mig — jag har ju suttit i flera fängelser — ansåg i alla fall att det inte var någon lämplig lektyr, varför han lät den gå tillbaka. En socialdemokratisk riksdagsman och gammal vän till mig — jag skall inte alls säga hans namn, ty då

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

kanske han kommer i misstänkt dager — besvarade sig med att gå till fängsvårdsstyrelsen och säga: Ni får vara vänliga att se till att direktören i Linköpings straffängelse låter lämna in boken om San Michele till Linderot! Och efter ett besked från fängsvårdsstyrelsen var han ju tvungen att ge mig boken — men han väntade till tre dagar före frigivningen, så att jag i alla fall inte skulle kunna åstadkomma någon oro i fängelset genom att någon längre tid före frigivningen få läsa Munthes enligt hans uppfattning tydligen mycket farliga bok!

Det är ett ytterligare exempel på hur den maktfullkomlighet används, som fängelsedirektörerna ha, och jag ville därför till vederbörande ha skickat med den lilla anmärkningen att också undersöka, huruvida inte något fastare bestämmer rörande direktörernas maktställning i fängelserna kunde utformas, så att inte den enskilde direktörens lynne och privata subjektiva synpunkter skola få vara så ytterst avgörande för sättet att behandla fångarna.

Jag tror ju att det finns en hel del personer här, som anse att man inte inför offentligheten skall berätta om erfarenheter som man gjort i ett fängelse. Men det är nu ändå på det sättet, att det i fängelserna i Sverige såväl som i andra länder finns och har funnits de hederligaste och bästa människor, som ingalunda kunna anses vara i besittning av några skavanker, vare sig moraliska eller andra. Jag tror därför inte alls att det behöver genera riksdagen att få höra verkligheten skildras om hur det faktiskt står till innanför murarna. Ty det är riksdagen som stiftar lagar, och riksdagen bör då tillgodogöra sig den erfarenhet, som finns att få på de områden på vilka lagar stiftas. Och kan jag med det lilla jag sagt bidra till att för framtiden hjälpa motionärerna att vinna gehör för de verkligt humanitära och riktiga synpunkter, som de gjort sig till tolk för, anser jag mig inte ha talat förgäves.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Linnér: Herr talman! Herr Sandler pekade på en ömtålig punkt, då han ställde den frågan till kammaren: Är det verkligen meningen att riksdagen skall binda sig för alla de uttalanden i åtskilliga verkställighetsfrågor, som utskottet har gjort?

För min del har jag inte tolkat innebörden av utskottets utlåtande på det sättet. Jag har trott att utskottet med sina uttalanden i åtskilliga av de ytterst vanskliga frågor angående verkställigheten, som utskottet tagit upp till diskussion, endast velat belysa dessa frågor på ett mera konkret sätt och i ett sammanhang lägga fram de olika meningar, som från olika representanter ha framförts. Men utskottet har icke definitivt velat taga ställning till dessa frågor. Något annat vore också efter min uppfattning ganska orimligt från utskottets sida, då utskottet och i själva verket även motionärerna äro ense om att utredning i dessa frågor bör äga rum.

Vad utskottet har velat är allenast, såsom utskottets talesman här uttryckligen angav, att framhålla det sätt, på vilket utredningen skulle ske. Valet står endast mellan det sätt för utredningen, som motionärerna påyrkat, och det sätt, som utskottet föreslagit.

Med denna min tolkning av utskottets utlåtande ser jag icke något hinder att ansluta mig till utskottets hemställan.

Herr Holmström: Herr talman! Första lagutskottet har starkt framhållit betydelsen av att fängsvårdspersonalens utbildnings- och rekryteringsfråga ägnas uppmärksamhet. Utskottet har ansett önskvärt, att detta spörsmål blir föremål för utredning i ett vidare sammanhang, varvid hänsyn även bör tagas till de uppgifter, som komma att åvila fängsvårdspersonalen vid tillämpning av ett reformerat straff- och skyddsåtgärdssystem.

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Häremot finnes naturligen intet att invända. Det är självklart att fångvårdspersonalen bör vara väl skolad för sin lika grannliga som betydelsefulla uppgift. Men vad man däremot måste reagera mot är socialstyrelsens i yttrandet till utskottet gjorda uttalande om rekryteringen av den lägre fångvårdspersonalen. Efter att ha framhållit att rekryteringen och utbildningen av personalen vid fångvårdsanstalterna spelar en avgörande roll, när det gäller en reform av straffverkställigheten i de väckta motionernas syfte, uttalar socialstyrelsen följande: »Det bör icke längre få förekomma, att före detta stamanställda militärer utan någon särskild utbildning skola vinna anställning som fångkonstaplar.»

Om man läser fortsättningen får man den uppfattningen, att socialstyrelsen synes anse att f. d. underbefäl vid krigsmakten skulle vara särskilt olämpliga för anställning inom fångvården. Erfarenheten har emellertid, enligt vad jag inhämtat, lärt något annat. Det bör därjämte uppmärksammas, att det avgående underbefälets civilanställningsfråga numera fordrar en alldeles särskild uppmärksamhet med hänsyn till de ökade underbefälskadrar, som bli en följd av årets försvarsbeslut. Detta innebär nämligen för underbefälets del en proportionell försämring av underbefälets möjligheter till framtida utkomst inom militärtjänsten. Antalet underofficersbeställningar har nämligen ökat förhållandevis mindre än antalet underbefäl. Och detta måste medföra ökat behov av civilanställningsåtgärder.

Socialstyrelsens inställning till underbefälets fortsatta placering inom fångvården är märklig, allra helst som krigsmaktens underbefäl numera och än mera i fortsättningen får en god utbildning under den militära anställningstiden. För att bereda underbefäl möjligheter till civilanställning har man inom försvaret gjort åtskilligt under det senaste årtiondet, icke minst i utbildningsavseende. Man har därvid också ordnat särskilda utbildningskurser. Jag kan som exempel nämna underbefälets poliskurser, vilka ge samma kompetens som konstapelsklassen i statens polisskola. Dessa kurser ha allmänt erkänts såsom utmärkta. På samma sätt skulle man kunna ordna kurser för underbefäl, som vilja söka anställning inom fångvården. Det skulle ge garanti för att man icke toge ut andra för dylik anställning än sådana, som besutte lämplighet därför.

Det är möjligt att det hittillsvarande rekryteringssättet i vad det gäller f. d. underbefäl till fångvårdstjänst icke givit helt tillfredsställande resultat. Men det beror främst på fångvårdsmyndigheterna. Rekryteringen är nämligen icke centralt ordnad. Och detta skapar knappast goda rekryteringsmöjligheter. Jag vet också — av egen erfarenhet, då jag haft uppdrag såsom civilanställningssakkunnig och därför intresserar mig för saken — att man gjort försök att få rekryteringssystemet omlagt i syfte att civilanställningsbyrån skulle få medverka till en god rekrytering. Men det har icke lett till resultat. Man har från fångvårdsmyndigheternas sida velat sköta denna sak utan intim samverkan med civilanställningsorganen. Och dock är det så, att vi sedan den 11 september 1936 ha ett kungl. cirkulär angående beredande av civilanställning hos statliga myndigheter åt visst militärmanskapskap. Detta cirkulär *ålägger* civila myndigheter att anmäla behov av ny personal till försvarsväsendets centrala civilanställningsbyrå. Denna biträder med urvalet av lämpliga sökande. Man har emellertid inom fångvården uraktlåtit att följa föreskriften i fråga. Måhända är detta i viss mån anledningen till att det har kunnat klagas på personalrekryteringen från militärmanskapskapets led. I överensstämmelse med sin instruktion äro nämligen civilanställningsorganen mycket noggranna, när de rekommendera underbefäl till civilanställning. Sker ej så, kommer hela systemet i misskredit.

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Jag vill framhålla att det finns möjligheter att ordna denna personalrekrytering praktiskt taget omedelbart på tillfredsställande sätt genom att följa givna föreskrifter och gå vidare i fråga om civilanställningsorganens utnyttjande. Det finns emellertid icke skäl att, såsom socialstyrelsen gjort, diskvalificera krigsmaktens underbefäl såsom rekryteringskälla för fängvårdspersonalen. Sakerligen fyller denna rekryteringskälla sin uppgift, om den rätt utnyttjas. Krigsmaktens underbefäl böra allra minst ställas på undantag, när det gäller tillsättande av civila anställningar i statens tjänst, ty det hämmar en god underbefälsrekrytering vid försvaret. Och det är av stor vikt att denna rekrytering blir den bästa möjliga, för att utbildningen i det militära skall bli god. En förlängd utbildningstid för våra värnpliktiga måste kräva att de handledas av duktigt fast anställt underbefäl.

Herr talman! Jag har endast velat göra detta uttalande.

Herr **Sandler**: Herr talman! Det är i anledning av herr Linnér's yttrande jag åter tar till orda. Jag kan tyvärr inte läsa detta utskottsutlåtande som han har gjort det. Utöver det som påpekades av den förste ärade talaren i denna debatt om de icke tidsbestämda straffarterna, finns det också på andra ställen i detta utskottsutlåtande uttalanden, som jag anser vara mycket positivt hållna. Då utskottet talar om sammanhanget mellan vissa straffrättsliga spörsmål och den av motionärerna väckta frågan, så använder utskottet det expressiva uttrycket att det är »tydligt» att det sammanhanget finns och måste iakttagas. Och på sidan 22, där det är fråga om arbetsgemensamhet, står det att man emellertid måste »göra den reservationen, att placeringen i arbetsgemensamhet ej får ske i den formen, att han» — d. v. s. vederbörande fänge — »i realiteten kommer att vistas i gemensamhet även under fritid». Det förefaller mig vara ovanligt positiva uttalanden, som man här gör även i vissa detaljfrågor. Jag kan tyvärr därför som sagt inte läsa detta utlåtande på samma sätt som herr Linnér gjort.

Jag tycker nog trots allt det betydelsefulla, som detta utskottsutlåtande innehåller också beträffande motionärernas framställning, att det är att likna vid en omfattande kniptångsrörelse — genom vilken motionärernas yrkande har hamnat i en av de där berömda fickorna — som det är den moderna strategiens högsta mål att företaga. Redan har en av medmotionärerna givit sig in i den fickan. Jag är tills vidare inte benägen för kapitulation, utan jag skulle föredraga en utbrytning ur fickan. Jag tror att den blir obekväm för saken.

Herr **Linnér** erhöi nu ordet för kort genmäle och anförde: Om herr Sandler fortsätter sin läsning från motiveringen till klämman, så torde herr Sandler säkerligen observera, att klämman innefattar att motionerna icke skola föranleda till någon riksdagens åtgärd. Således blir det ingen skrivelse till Kungl. Maj:t. Hela effekten blir ingenting annat än att den beredning, som kommer att fortsätta med utredningen, kan läsa och säkerligen kommer att läsa detta utlåtande med intresse. Och den kan då också fästa det avseende vid uttalandena, som beredningen finner vara lämpligt.

Herr **Branting**: Herr talman! Jag har för min del svårt att förstå den motställning, som här på sina håll konstrueras upp mellan utskottet och motionärerna. Man liksom framställer saken så — i synnerhet gjorde herr Linderot det, men även andra ha spelat på samma strängar — att å ena sidan har man utskottet med dess jurister, som äro oförmögna att anlägga mänskliga synpunkter på dessa spörsmål, å andra sidan har man de humanitärt kännande,

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

varma människovännerna, som kräva en eftersyn av hur det bör gå till inom fängelsemurarna.

Jag tycker att denna uppläggning är något demagogisk och även felaktig. Jag tror verkligen att det i utskottet finns åtskilliga representanter för de synpunkter, som kommit till uttryck i motionen, fränsett min egen ringhet — jag är ju själv en av motionärerna och har även behandlat denna sak i utskottet — och jag vågar göra gällande, att jag inte står alldeles främmande för de humanitära synpunkterna i juridiska frågor.

Jag begärde egentligen ordet därför att åtskilliga talare, i varje fall herrar Sandler och Engberg, låtit förstå att deras motstånd mot utskottsutlåtandet delvis var beroende på deras farhåga för att härmed hela denna viktiga fråga skulle skjutas på framtiden, ad infinitum. Det är en uppfattning som jag på intet sätt kan dela. Jag tror tvärtom att man kan vara förvissad om, att denna sak kommer att tagas upp till behandling av strafflagberedningen *mycket snart*, ja, kanske till och med *detta år!* I utskottsutlåtandet heter det också, att departementschefen har för avsikt att uppdraga åt beredningen att »såsom närmaste utredningsuppgift» till behandling upptaga diverse frågor, bl. a. den om straffverkställigheten vid frihetsstraff. Enligt vad jag har förspott från strafflagberedningens ordförande, är det också hans avsikt att dessa frågor om möjligt skola upptagas till behandling redan innevarande år. Här är sålunda *icke* fråga om något slags begravning av hela saken!

Jag kan i detta sammanhang kanske också få säga ett ord beträffande strafflagberedningen. Man har i debatten kunnat förmärka en viss misstro mot denna institution, och dess lämplighet att handha detta uppdrag har ifrågasatts. Då inställer sig frågan: hur är egentligen strafflagberedningen sammansatt? Strafflagberedningen har haft olika uppgifter under olika tider och har då bestått av en ordförande, som varit herr Schlyter, och därjämte särskilt adjungerade ledamöter. I denna stund och beträffande denna fråga — straffverkställigheten — består, om jag inte är felaktigt underrättad, strafflagberedningen endast och allenast av dess ordförande herr Schlyter; i övrigt torde det bero på herr justitieministerns förordnande, vilken sammansättning beredningen kommer att få. Utskottet har härutinnan yttrat, att det är att förvänta, att beredningen kommer att få tillfälle till samråd med »representanter för social erfarenhet och annan sakkunskap på de verksamhetsområden som beröras av utredningen». Detta är, såvitt jag förstår, allt man för närvarande vet beträffande strafflagberedningens sammansättning vid behandlingen av nu föreliggande fråga.

Jag kan inte underlåta att till slut göra den observationen att herr Schlyter, som ju står i en central ställning vid behandlingen av detta spörsmål, under debatten har iakttagit tystnad. Jag fattar detta så, att han kanske kännit sig så engagerad i saken, att han icke har velat ge någon egen mening till känna; han har i stället velat lyssna till och rätta sig efter de olika synpunkter, som här kommit till uttryck. Jag kan inte anse det annat än riktigt att meddela, att under utskottsbehandlingen iakttog herr Schlyter alldeles samma passiva uppträdande. Han påverkade sålunda *icke* utskottet i dess ställningstagande. Det är därför icke riktigt, när vissa talare här ha velat se detta utlåtande såsom ett av herr Schlyter dikterat aktstycke, för att han på detta sätt skulle kunna få fram just vad han ville ha genomfört. Detta utlåtande är resultatet av första lagutskottets ingående överläggningar i ämnet, och herr Schlyter har som sagt därvidlag fungerat såsom en mycket passiv ordförande, som på intet sätt har velat låta sina egna meningar påverka utskottets ståndpunktstagande.

Jag har ansett det riktigt och rättvist att meddela detta förhållande, och

Ang. straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
jag förmenar att vid frågans fortsatta behandling strafflagberedningens ordförande kommer att vara lika lyhörd för de synpunkter på detta spörsmål, som kommit till uttryck i motionen och under denna debatt. Man torde därför med fullt förtroende kunna överlämna utredningen till strafflagberedningen.

Herr **Sandler**: Herr talman! Jag har naturligtvis ingalunda förbisett att utskottet slutar med ett avslagsyrkande, men jag tror att herr Linnér alldeles underskattar betydelsen av vad ett utskott säger vid avstyrkandet av en motion. Herr Linnér har naturligtvis liksom jag många gånger upplevat, att en sådan avslagsmotivering sedermera har kunnat spela en stor roll.

Herr **Linderot**: Herr talman! Jag vill endast upplysa herr Branting om att jag icke på något sätt har förutsatt bristande subjektiv vilja att befrämja framåtskridande och humanitet från vare sig herr Brantings eller någon annan utskottsledamots sida. Jag har endast polemiserat mot det rent objektiva resultat till vilket utskottet kommit. Jag tror verkligen att den humanitet, som utskottet gärna velat befordra, skulle ha befordrats bättre, om man hade gått på motionärernas linje. Det är endast på den punkten jag har dragit upp en skillnad mellan utskott och motionärer och icke i fråga om den subjektiva vilja och strävan, som besjälar olika människor, att befrämja det goda.

Jag har velat säga detta för att intet missförstånd skall råda på denna punkt.

Herr **Linnér**: Herr talman! Endast några ord med anledning av herr Sandler's genmäle!

Jag tror att vi äro överens därom, att motiveringen till ett *avslagsyrkande* icke på samma sätt som motiveringen till en *skrivelse* kan utgöra direktiv för en blivande utredning.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr **Engberg** begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 61, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifallas de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

*Förslag till
lantarbets-
tidslag.*

Genom en den 5 juni 1942 dagtecknad proposition, nr 360, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lantarbetstidslag.

I förevarande lagförslag var 4 § 1 mom. så lydande:

Till arbete, som avses i 1 § första stycket under 1), må arbetsgivare icke använda arbetare under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för arbetsvecka

under januari, februari och december 41 timmar,
under mars, oktober och november 46 timmar samt
under tiden april—september 54 timmar.

Från vad sålunda stadgats skola gälla följande undantag:

a) För varje brukningsdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), användas till arbete under januari, februari och december högst 47 timmar för arbetsvecka samt under mars, oktober och november högst 52 timmar för arbetsvecka.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.

b) För arbetare, som huvudsakligen användes till djurskötsel (*djurskötare*), samt för arbetare, som under minst en vecka ersätter djurskötare, må arbetstiden icke överstiga för dygn nio timmar och för två arbetsveckor i följd 108 timmar.

För att ersätta djurskötare under kortare tid än en vecka må annan arbetare användas till djurskötsel utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka, dock att den sammanlagda arbetstiden icke må överstiga 54 timmar för arbetsvecka.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 282 av herr *Mannerskantz* m. fl. och nr 283 av herr *Löfvander* och herr *Elofsson, Gustaf*.

I motionen I: 282 hade yrkats, att riksdagen måtte besluta, att 4 § 1 mom. i lagen skulle erhålla följande lydelse:

4 §.

1 mom. Till arbete, som — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag)
— — — samt för arbetsvecka
under januari och december 41 timmar,
under februari och november 46 timmar,
under mars och oktober 50 timmar samt
under tiden april—september 54 timmar.

Från vad sålunda stadgats skola gälla följande undantag:

a) För varje brukningsdel må arbetstiden för en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*),

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

utgöra för två arbetsveckor i följd under januari och december högst 94 timmar, under februari, mars, oktober och november 102 timmar och under tiden april—september 108 timmar samt för dygn högst 10 timmar.

Vad nu sagts — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — timmar för arbetsvecka.

I motionen I: 283 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att åt 4 § 1 mom. a) lantarbetstidslagen skulle givas följande lydelse:

För varje brukningsdel må arbetstiden för en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (arbetare med blandat arbete), utgöra för dygn högst 10 timmar samt för två arbetsveckor i följd under januari, februari och december högst 94 timmar, under mars, oktober och november högst 104 timmar och under tiden april—september högst 108 timmar.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till lantarbetstidslag; samt

B. att motionerna I: 282 och I: 283 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt.

Reservation hade avgivits av herrar *Tamm, Löfvander, Wistrand, Hallagård* och *von Seth*, vilka ansett, att utskottet bort, med tillstyrkande av motionen I: 283, hemställa, att 4 § 1 mom. lantarbetstidslagen måtte erhålla följande lydelse:

4 §.

1 mom. Till arbete, — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — följande undantag:

a) För varje brukningsdel må arbetstiden för en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), utgöra för dygn högst 10 timmar samt för två arbetsveckor i följd under januari, februari och december högst 94 timmar, under mars, oktober och november högst 104 timmar och under tiden april—september högst 108 timmar.

Vad nu sagts — — — (lika med Kungl. Maj:ts förslag) — — — timmar för arbetsvecka.

Herr Löfvander: Herr talman! De av kammarens ledamöter som inte äro insatta i vad denna fråga innebär, som vi nu skola besluta om, kunna ju lätt få den uppfattningen, att det är en stor fråga. Men så är ingalunda fallet. Reservanternas viktigaste anmärkning mot lagförslaget är att man bryter mot en sedan lång tid tillbaka godtagen princip.

Ändringsförslaget innebär, att arbetstiden för arbetare med blandat arbete, vilken förut beräknats för en tvåveckorsperiod, nu i stället skall beräknas för en enveckasperiod. Visserligen sysslar inte lagstiftningen med arbetarnas fritid, men då här ifrågavarande arbetare enligt såväl kollektivavtal som praxis erhålla vissa fridagar, som utöva inflytande på arbetstiden, måste vid fast-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

ställande av arbetstiden hänsyn tagas jämväl till fridagarnas fördelning. Enligt såväl kollektivavtal som praxis erhålla arbetare med blandat arbete en fridag varannan vecka. Varje arbetsperiod omfattar alltså 13 arbetsdagar och 1 fridag. Om arbetstiden anvisas för tvåveckorsperiod, kan tiden fördelas på de 13 arbetsdagarna. Om arbetstiden däremot anvisas för veckoperiod, blir följden, att man i en vecka, då fridag infaller, får avstå från den arbetstid som belöper på fridagen, eller också får man på arbetsdagarna i en dylik vecka uttaga längre arbetstid än på arbetsdagarna i en vecka utan fridag. Det första alternativet innebär att man under exempelvis december eller februari i en vecka kan taga ut de medgivna 47 timmarna, medan man påföljande vecka, om fridag då anvisas på en söckendag, kan taga ut blott 40 timmar. Anvisandet av arbetstid för vecka innebär i realiteten att en del av den medgivna arbetstiden icke kan uttagas.

Både arbetare och arbetsgivare ha varit ense om att det för arbetare med blandat arbete, alltså sådana arbetare, som sysselsättas dels med djurskötsel och dels med egentligt jordbruksarbete, fordras en längre arbetstid under vinterhalvåret. Detta har också departementschefen utgått ifrån i propositionen.

Under de första tre åren efter lantarbetstidslagens införande fanns ingen bestämmelse om arbetstidens beräkning för en period av två veckor. Arbetsrådet beviljade emellertid utan undantag alla ansökningar från såväl arbetare som arbetsgivare om dispens i sådana fall. Otaliga sådana ansökningar beviljades. Under de sista tre åren, som lagen varit giltig, har man haft en dylik bestämmelse om en tvåveckorsperiod för dessa arbetare med blandat arbete. Det är därför anmärkningsvärt att man nu skall frångå denna praxis, som i praktiken har visat sig motsvara behovet.

Jag vill understryka att reservanternas förslag icke innebär någon utökad arbetstid för arbetarna. Man endast vill att den arbetstid, som lagen bestämmer, skall beräknas för en tvåveckorsperiod i stället för en enveckasperiod, och man vill ha möjlighet att ta ut denna arbetstid och fördela den jämnt under de 13 arbetsdagarna.

Arbetsrådet saknar bärande skäl för sitt ändringsförslag. Man endast framhåller, att man finner det vara lämpligare med en enveckasperiod än med en tvåveckorsperiod. Det är även anmärkningsvärt att man, samtidigt som man gör detta uttalande i sitt förslag angående ett förnyande av lagen, inför i butiksstängningslagen, när det således gäller arbetstiden för butiksanställda, en bestämmelse om två veckorsperiod för vissa arbetare. Jag har intresserat mig för denna fråga, ända sedan vi fingo lantarbetstidslagen, och jag har följt frågans behandling i alla instanser. Jag har konstaterat att lantarbetareförbundets ledning har dikterat förslaget. Jag har hört uttalanden om detta från arbetsrådet, och jag har fått bekräftelse därpå inom utskottet. Lantarbetareförbundet har framlagt ett förslag, och därför följer man detta. Man reflekterar inte över vilka följder som kunna uppstå vid tillämpningen i det praktiska livet. Reservanterna anse, att det skall finnas reella skäl för att man skall göra en lagändring sådan som denna. Den föreslagna lagändringen skapar inga förmåner för arbetarna, det kunna vi vara förvisade om, och reservanternas förslag skapar ingen försämring för arbetarna. Det är emellertid tydligt och klart att denna ändring kommer att verka irriterande på parterna ute i landet när den skall tillämpas.

Jag har visserligen ingen fullmakt att tala å folkpartiets vägnar eller å dess representanters i andra lagutskottet vägnar, men jag har rätt att säga, att folkpartiets båda representanter i utskottet voro på reservanternas sida. Att de inte fått sina namn under reservationen, måste bero på ett misstag.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Jag kan, herr talman, inte underlåta att reagera mot denna lagändring, som jag anser vara fullkomligt obefogad. Jag yrkar därför bifall till den av herr Tamm m. fl. avgivna reservationen, vilken innebär att man beräknar arbetstiden för en tvåveckorsperiod i stället för en enveckasperiod, såsom propositionen och lagutskottet föreslagit.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Jag är alldeles ense med herr Löfvander i fråga om det spörsmål han här berört. Den motion jag har väckt i denna fråga innefattar nämligen även detta spörsmål. Jag har dessutom föreslagit någon utökning av arbetstiden under de månader, då, enligt vad erfarenheten åtminstone på en hel del håll givit vid handen, det visat sig att den nuvarande arbetstiden inte är tillräcklig.

När man läser detta utskottsutlåtande, kan man inte underlåta att förvåna sig över den djärvhet utskottet visat, när det vågat uttala följande mening: »Enligt utskottets mening saknas emellertid skäl för att nu frångå den ståndpunkt i detta hänseende, som statsmakterna intogo för tre år sedan vid antagande av den gällande lantarbetstidslagen.» Jag försäkrar utskottets ordförande att jag aldrig skulle ha vågat mig på att sätta mitt namn under detta uttalande. Det tyder nästan på att andra lagutskottet inte lagt märke till vad som inträffat under de tre gångna åren. Bland annat har det ju utbrutit ett krig här i världen, som har medfört att en mycket stor del av den manliga ungdomen måst inkallas till militärtjänst, och bland dem utgöres en mycket stor del av de arbetare som bruka jorden. Det har blivit en betydande knapphet på arbetare just för livsmedelsproduktion. Dessutom ha vi ju blivit avspärrade från tillförseln från utlandet, vilket gör att vi inte kunna ersätta en minskad inhemsk produktion genom import från utlandet. Dessa händelser om några måtte väl vara av sådan vikt, att de motivera ett ändrat ståndpunkts-tagande. Detta uttalande är emellertid den enda motivering som utskottet har kostat på den del av min motion, som rör utsträckning av arbetstiden.

Jag har föreslagit en utökning av arbetstiden under de månader, under vilka man hittills på många håll praktiserat att icke arbeta mer än fem dagar per vecka. På många håll arbetar man inte på lördagarna under vissa månader. Det är en mycket stor olägenhet att ha för korta arbetspass, ty jordbruket är redan förut handikappat i förhållande till andra verksamhetsområden i landet, därigenom att det alltid uppstår en mycket stor procent spilltid genom förflyttningarna till arbetsplatsen och genom förberedande arbeten, som inte innebära någon effektiv produktion. Ju kortare arbetspasset är, desto större procent utgör denna spilltid. Det gör att man på många håll inte anser att det är någon idé att arbeta med så korta arbetspass som t. ex. tre timmar eller dylikt, utan då hellre delar upp arbetet på fem dagar. Det har visat sig att man under februari, mars och oktober mycket väl kan göra detta utan att dagsljus- och övriga förhållanden lägga något som helst hinder i vägen.

I den motion, jag har avgivit, har jag försökt att framlägga resultaten av den lag som nu gällt i sex år. Man kan naturligtvis inte säga, att dessa resultat enbart äro föranledda av den arbetstidslag vi ha fått på jordbrukets område, utan det är naturligtvis även andra omständigheter som bidragit därtill, bland annat det pågående kriget och dess följder. Om man betraktar det svenska jordbruket för närvarande och jämför det med vad det var för en sex, sju år sedan, kan endast den okunnige eller oerfarne undgå att se att en hel del saker i fråga om den tekniska driften försämrats vid ett flertal av våra jordbruk. Många arbeten kunna underlåtas utan att resultaten visa sig omedelbart. Det skulle under en mycket lång stund kunna räknas upp just så-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

dana arbeten, som äro nyttiga och nödvändiga på längre sikt, men som man kan låta bli att utföra för dagen för att i stället få de absolut nödvändiga löpande arbetena gjorda.

Jag har, när jag framlagt mitt förslag, särskilt tänkt på att under månaderna februari och mars hålla skogsdrivningarna på som bäst. Det har visat sig att svårigheterna att få ved huggen, och även annat virke, äro ganska stora, dock icke så stora som när det gäller att få fram virket till vägarna. Om man nu skall byta ut arbetstiden och få längre arbetstid på hösten, vartill man ju hänvisat tidigare, minskas ju ytterligare den tid, som man under dessa två månader så innerligt väl behöver just för att kunna fullgöra de avverkningsålägganden som äro stadgade.

Jag vill säga herrarna, att ofantligt många gårdar ha verkligt stora svårigheter att få arbetena gjorda, och detta svåra läge kompliceras än mer av att det inte går att få ytterligare arbetskraft. Skälen härtill äro många och ha kanske berörts vid andra tillfällen, varför jag inte behöver trötta med att uppepa dem. Beredskapsinkallelserna utgöra en av orsakerna. Dragningskraften till andra näraliggande yrken, som t. ex. torvupptagning, är en annan orsak. Detta gör att en stor mängd jordbrukare tycka att det är orimligt att man inte skall kunna få arbeta några timmar mera i veckan under de månader, då arbetstiden är så kort, att vinterdagarna inte kunna utnyttjas till fullo.

Oktober är åtminstone i södra Sverige årets mest arbetsbetungade månad. Om arbetena då bli försenade och försummade, kan det inte fränkommas, att det får mycket stora följder i produktionssänkande riktning.

Man säger att det är oskäligt att lantarbetarna skola ha längre arbetstid än den i åttatimmarslagen stipulerade för alla andra, eller de flesta andra yrken. Därpå kan man svara, att arbetsområdena inte äro fullt jämförbara. Jag kan förstå att det skall vara pressande att stå i en industri vid en maskin dag ut och dag in i tio, tolv timmar, såsom man kanske gjorde förr i världen. Det är därför befogat att ha en begränsning. Likaså är det klart att man inte heller kan tänka sig att arbeta hur länge som helst, även när det gäller ett så pass friskt arbete som jordbruksarbetet. Jag har ju heller inte, såvitt jag kan förstå, yrkat några härresande saker. I fråga om jordbruket bortfaller emellertid en av orsakerna till arbetstidsbegränsningen, nämligen att arbetet skulle vara skadligt för hälsan o. s. v. Detta moment gör sig åtminstone inte lika starkt gällande vid jordbruksarbete i allmänhet som man kan säga att det gör vid industriarbete, och den saken tycker jag inte man skall nonchalera. Till detta kommer ju, att arbetarna även få tillfälle att förtjäna något mera, om de ha rättighet att arbeta något längre tid. Det blir ungefär 50 kronor om året mera, om man räknar med att de arbeta ungefär 50 timmar mera och ha omkring 1 krona i timmen.

Man har vidare anfört, att det finns möjligheter att söka dispens, men att dessa inte utnyttjats så mycket. Gentemot detta vill jag säga, att det aldrig kan tänkas att det skall utbildas någon praxis, som leder till att det blir stora mängder dispensansökningar på detta område. Folk i jordbrukarkretsar drar sig i allmänhet rätt mycket för att skriva till de höga myndigheterna i Stockholm. Dessutom kan man inte anse att det finns någon anledning att göra det på *en* gård, när man inte gör det på en annan gård. Det kan givetvis alltid uppstå konflikter när det inte är samma arbetstid i samma trakt. Om däremot lagen åstadkom likhet för alla, är jag säker på att den blev tillämpad i mycket stor utsträckning.

Jag tror således att när man nu skall fastställa lagen för en tid av ytterligare tre år, bör man räkna med att de nuvarande förhållandena, således kriget, avspärrningen och nödvändigheten att producera, komma att kvarstå.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Skulle så inte bli fallet, har man tur. Försiktigheten bjuder emellertid att man räknar med att de kvarstå. Tiderna äro sådana nu, mina herrar, att det svenska folket inte kan räkna med att klara sig igenom den rådande krisen, om inte krafterna spännas mera än som kanske tidigare varit nödvändigt. Jag tror att det är en verklighetsbetonad blick på läget, när man säger att en av våra chanser att genomlida denna kris är att det arbetas mera och att det produceras mera. Särskilt när det gäller livsmedel måste det vara uppenbart för var man, att en ökad produktion är av mycket stor betydelse.

Det yrkande som återfinnes i motionen innebär, att arbetstiden under januari och december skall vara densamma som för närvarande eller 41 timmar. Under februari har arbetstiden förut omfattat 41 timmar, vilket nu föreslås höjt till 46 timmar eller detsamma som för november. Under mars och oktober skulle arbetstiden utsträckas till 50 timmar mot tidigare 46. För sommarhalvåret skulle gälla detsamma som förut.

Jag ber att få hemställa om bifall till detta yrkande liksom även till den del av motionens yrkande som, ehuru applicerat på den arbetstid jag har föreslagit, eljest sammanfaller med det yrkande som herr Löfvander har framställt.

Jag ber således att få yrka bifall till motionen nr 282 i första kammaren.

Herr Norman: Herr talman! Herr Mannerskantz' resonemang skulle kanske ha större tyngd, om det här gällde en kristidslagstiftning. Men så är ju inte fallet, utan det rör sig här om en förlängning i stort sett av en förut gällande allmängiltig lag.

Allt detta, som herr Mannerskantz framhåller har inträffat och som skulle göra plattformen för lagutskottets ståndpunkt mycket svag, vill jag minnas att man har observerat i ett annat sammanhang. Vi ha ju gett Kungl. Maj:t mycket vidsträckta fullmakter att under en kristid sätta ur kraft en hel del av vår sociala lagstiftning. Om jag inte alldeles missminner mig, har bland annat lantarbetstidslagen i några fall blivit satt ur kraft på grund av krisförhållandena.

När utskottet framhåller, att inga särskilda skäl för dess del motivera att frångå det beslut, som fattades för tre år sedan, mena vi därmed att den diskussion, som herr Mannerskantz här tagit upp, slutfördes den gången. Vi diskuterade då igenom hela detta problem, och riksdagen kom till en bestämd ståndpunkt. Lagen har sedermera varit föremål för en översyn av arbetsrådet, som har haft att övervaka tillämpningen. Dessa sakkunniga ha icke vid sin utredning funnit anledning att aktualisera det spörsmål, som herr Mannerskantz talade om, nämligen arbetstidens förlängning i allmänhet under vissa månader. Det är från den utgångspunkten andra lagutskottet har varit djärvt nog att intaga den ståndpunkt, som vi ha gjort, och jag tror att samtliga representanter inom utskottet voro ganska eniga i det fallet.

Vad så beträffar den detaljfråga, som herr Löfvander, och även herr Mannerskantz, talat om, framhöll ju herr Löfvander, att det egentligen inte var någon stor fråga. Det visade sig under de första åren av lantarbetstidslagens tillämpning ett behov att kunna utöka arbetstiden för en begränsad del av de arbetare, som syssla med s. k. blandat arbete — det gäller ju en arbetare på varje bruksdel — för att djurskötseln skulle kunna ordnas på ett lämpligt sätt. Under arbetstidslagens första år fick man, som herr Löfvander sade, klara detta dispensvägen. Men vid förlängningen 1939 voro intresseparterna eniga om att denna möjlighet skulle inskrivas i lagen, och från riksdagens sida gjordes heller ingen invändning. Då medgavs rätt att utan dispensansökan under vinterhalvåret utöka arbetstiden för dessa arbetare med blandat ar-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

bete intill 12 timmar under en tvåveckorsperiod. Nu ha motionärerna påyrkat, att tillämpningen av tvåveckorsperioden skulle utsträckas även till sommarhalvåret. Arbetsrådet har i sitt förslag bibehållit ökningen med högst 12 timmar för dessa arbetare, men har i stället föreslagit perioder om en vecka. Ökningen av arbetstiden under vinterhalvåret blir alltså enligt arbetsrådets förslag 6 timmar per vecka.

Inom utskottet övervägdes denna fråga rätt mycket. Herr Löfvander är, som kammarens ledamöter ha sig väl bekant, en klok och resonabel man, och när han i utskottet talade för sin motion, tyckte vi att det låg rätt mycket i hans synpunkter. Vi utgingo från att arbetstiden för de egentliga djurskötarna skall slås ut på en tvåveckorsperiod, och vi funno då att det låg mycket i tanken att göra på samma sätt när det gäller dem som ha blandat arbete och som ju också ha att sköta djuren. Vi voro nog inte någon gång inställda på att tillstyrka motionen i dess helhet, ty det föreföll oss inte finnas någon anledning att tillämpa en sådan tvåveckorsperiod även under sommarhalvåret. Men vi reflekterade verkligen på att bibehålla den gamla bestämmelsen, som finnes i nu gällande lag.

Nu framhöll herr Löfvander att denna omläggning av periodlängden är ett önskemål, som gjorts gällande av lantarbetareförbundet, och att det är detta som utskottets majoritet har fallit till föga för. Det är klart att vi haft all anledning att beakta, hur den ena intresseparten ser på denna fråga. Men jag tror mig kunna säga, att det inte uteslutande var detta som bestämde vårt ståndpunktstagande. Vi ha i stället utgått från att arbetsrådet ganska ingående har diskuterat denna sak för att komma fram till den lämpligaste bestämmelsen. När då arbetsrådets majoritet, bestående av tre opartiska ledamöter och arbetarepartens representanter i arbetsrådet, har kommit till det resultat, som här föreligger i den kungl. propositionen, kan det knappast vara anledning för riksdagen att göra någon ändring. Vi kommo till den slutsatsen, att vad man önskar tillgodose med den utökade arbetstiden för dessa arbetare, nämligen att djuren skötas om, kan vinnas genom denna ökning med 6 timmar i veckan. Ökningen behöves inte för den sakens skull slås ut på tvåveckorsperioder. Sedan blir det, efter vad jag kan förstå, närmast ett organisationsproblem för arbetsgivaren att ordna arbetet så, att han kan taga ut arbetskraften på sätt, som är honom medgivet och som han har behov av. Genomföres den föreslagna bestämmelsen om enveckasperiod och arbetsgivaren vill uttaga hela den tillåtna arbetstiden — detta är ju inte nödvändigt, utan lagen stadgar att ytterligare arbetstid får uttagas med högst så och så många timmar — får han organisera arbetet så, att det blir olika timantal i de två veckorna, om han också vill ha ut arbete för den fridag, som herr Löfvander talade om att dessa arbetare äro tillerkända varannan vecka. Men något svårare problem förstår jag inte att detta kan vara. Med denna bestämmelse tillgodoses behovet av utökad arbetstid vid djurskötseln i sådana fall, där kreatursbesättningen inte är så stor, att man behöver anställa speciella djurskötare.

Då nu herr Löfvander själv har erkänt, att detta egentligen inte är någon stor fråga, och då andra kammaren har godkänt utskottets utlåtande, förefaller det mig inte vara någon större anledning för första kammaren att intaga en annan ståndpunkt.

Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Strand: Herr talman! I anledning av herr Mannerskantz' yttrande vill jag först understryka vad utskottets ärade ordförande redan anført, nämligen att den nu ifrågasatta lagen är avsedd för normala förhållanden och att krisförhållandena på såväl försörjningens som arbetsmarknadens område skola motverkas

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

genom de s. k. beredskapslagarna. De ha, under de år som gått, inte direkt varit i tillämpning, men för lantbrukets del har det i alla fall funnits möjlighet till dispens från arbetstidslagens bestämmelser. Det kan väl till lantbrukarnas heder sägas, att det givna tillståndet inte i någon särskilt stor utsträckning tagits i anspråk. Möjligheterna att uttaga övertid ha varit ganska stora, men de ha inte utnyttjats, och tydligen inte behövt utnyttjas. Även under besvärliga förhållanden har man uppenbarligen kunnat ordna arbetet på ett sådant sätt att arbetstidslagens bestämmelser i huvudsak ha kunnat följas.

I fråga om de undantag från den vanliga arbetstiden, som finnas angivna i lagens 4 §, är det naturligtvis, såsom herr Löfvander har anfört, vissa skäl som tala för den i reservationen framförda ståndpunkten. Lantarbetarna ha emellertid genom sin organisation framfört skäl för att arbetstiden skulle regleras per vecka, och deras synpunkter ha tydligen varit övervägande, då arbetsrådet tagit ståndpunkt till frågan. Det är nämligen inte bara arbetarnas representanter i arbetsrådet, utan också de tre opartiska ledamöterna, som förenat sig om det förslag, som nu återfinnes i propositionen och som innebär att arbetstiden skall regleras per vecka.

Man har, tydligen för att delvis tillmötesgå de synpunkter som herr Mannerskantz har framfört, något utökat arbetstiden under månaderna mars, oktober och november, nämligen från tidigare högst medgivna 51 timmar per vecka till 52 timmar. När det har gällt att avväga de av de olika parterna framförda skälen, har man tydligen fäst vikt vid att lantbrukarna kunna klara sig under den brådaste tiden, nämligen sommarmånaderna, med 54 timmars arbetsvecka utan förskjutning på en tvåveckorsperiod, och det måste då också under den mindre bråda tiden, oktober, november och mars månader, vara möjligt för dem att klara sig med enveckasperiod, om arbetstiden utsträcktes till 52 timmar.

Kvar stå då själva vintermånaderna, nämligen december, januari och februari. Då den ordinarie arbetstiden för vanligt lantarbete är inskränkt till 41 timmar per vecka, men för de här ifrågavarande arbetarna, som alltså ha blandat arbete, till 47 timmar per vecka, har man tydligen utgått från att det skulle finnas möjlighet att under denna tid på året, då annat lantarbete är av relativt mindre omfattning, klara även det blandade arbetet med en utökning av arbetstiden till 47 timmar.

Lantarbetareförbundets krav på att arbetstiden skall regleras per vecka överensstämmer ju med den allmänna strävan att reglera arbetstiden per dag och per vecka samt medgiva längre regleringsperioder endast för sådana fall, där det är alldeles oundgängligt. På detta område har man tydligen inte ansett tvåveckorsperioden nödvändig, utan funnit sig kunna föreslå en reglering av arbetstiden per vecka. Så vitt jag har kunnat finna, ha inte heller lantbrukarnas egna representanter i utskottet kunnat framföra sådana synpunkter, som skulle kunna ge anledning till att frångå Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber därför, herr talman, att för min del få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Utskottets ordförande hänvisade till att lantarbetstidslagen inte behöver skrivas så, att den passar för de nu rådande krisförhållandena, eftersom Kungl. Maj:t har fullmakt att försätta lagen ur kraft för viss tid och ge dispens, något som ju också har skett. Men denna beredskapslagstiftning verkar inte alls på samma sätt som en allmän lag. Om Kungl. Maj:t har dispenserat lagen under viss tid, kommer detta inte att leda till någon enhetlig tillämpning i praktiken. Ty sedan man har haft en arbetstidslag några år, är man rätt känslig för förhållandena de olika gårdarna emellan. Det råder ju nu, jag höll på att säga, nästan slagsmål om arbetskraften.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

När man då inte kan vara säker på att alla skola vara med om att öka ut arbetstiden, är det ingen som vågar sig på att göra det. Det är stor skillnad om lagen vore skriven så, att det bleve allmän praxis att arbeta så och så många timmar. Av den anledningen får man inte ut samma arbetseffekt, om Kungl. Maj:t dispenserar lagen under någon viss tid.

Sedan försöker utskottets ordförande försvara utskottets handlingssätt med att ledamöterna äro alldeles eniga. Till det säger jag endast, att mitt klander drabbar samtliga ledamöter av andra lagutskottet. Jag anser att de inte ha sett klart på denna sak och inte ha insett vad som fordras under denna tid.

Herr Strand invände att man tydligen har kunnat ordna arbetena tillfredsställande utan att uttaga all den tid som är tillåten. Man vill spara övertiden, tills det är absolut nödvändiga arbeten, och mycket av övertiden uttages ju i synnerhet under skördetiden. Härmed förhåller det sig så, att jordbrukarna i allmänhet låta bli sådana arbeten, som inte äro nödvändiga. De ta inte ut övertid för att göra sådant, som är nyttigt på lång sikt, men som inte behöves för dagen. Om de däremot hade ytterligare dessa 50 timmar om året, skulle den tiden användas till sådana arbeten, som förhindra en fortskridande standardförsämring. Säkert skulle ingen av kammarens ledamöter, om han vore jordbrukare, vilja taga ut övertid för att rensa en dikeskant eller för att laga en åkerväg eller någonting annat i den stilen, som på lång sikt förhindrar en sänkning av den allmänna standardnivån. Övertiden uttages således endast i samband med sådana nödvändiga arbeten som sådd och skörd.

Det är på det viset man måste betrakta denna fråga.

Herr Löfvander: Herr talman! Herr Strand menade, att när arbetsgivarna kunde klara sig med veckoindelning under sommarhalvåret, borde det kunna gå också under vinterhalvåret. Anledningen till tvåveckorsperioden under vintern är ju den korta arbetstiden då. Härtill kommer att man under sommaren inte har så stort behov för djurskötseln av dessa arbetare med blandat arbete. Kreaturen gå då i de flesta fall ute på bete, och man behöver därför inte anlita lika många kreatursskötare som under vintern.

Herr Mannerskantz berörde en mycket intressant fråga i sitt anförande. Han sade, att om man såg sig omkring på det svenska jordbruket, kunde man konstatera en standardförsämring. Ja, jag tror för min del att varje erfaren och med vaken blick utrustad jordbrukare ser och förstår detta. Anledningarna äro naturligtvis flera. Det är svåra tider, och det är brist på arbetare på grund av de stora militärinkallelserna. Men man kan inte komma ifrån att lantarbetstidslagen har haft sin del i denna försämring av jordbruket. I de fall, där inte bonden själv kan utfylla den arbetstid, som bortfallit genom arbetstidslagen, måste arbetena eftersättas. Och när ett arbete vid jordbruket eftersättes, det må vara nästan vilket som helst, skola verkningarna härav så småningom komma att visa sig. Vid de stora jordbruken är det givetvis lättare att komma till rätta med svårigheterna, därför att man där har mera omfattande maskinella resurser och bättre kan rationalisera arbetet.

Nu tror jag inte det är skäl att där fördjupa sig i denna sak. Men då frågan har kommit på tal, kunde jag inte underlåta att understryka att det finns anledning till farhågor. Det svenska jordbruket går verkligen tillbaka i dessa tider.

Herr Strand svarade herr Mannerskantz därmed, att det finns möjligheter att uttaga övertid. Ja, det är riktigt. Man har rätt att uttaga 200 övertidstimmar. Men denna tid kostar mycket pengar, och om arbetena inte äro absolut nödvändiga, drar man sig för kostnaderna. Detta går betydligt lättare för sig inom industrien, men det är inte lika enkelt i jordbruket. När vi en gång få normala

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

tider igen, blir det tillfälle att bedöma i vad mån lantarbetstidslagen bidrager till den försämring av jordbruket, som man kan konstatera.

Ingen har velat yrka på att lagen skall slopas. Det skulle göra de nuvarande förhållandena ännu sämre. Man måste ju se till, att jordbrukets arbetare åtminstone inte ha det avsevärt sämre än industriens arbetare. Vi måste komma dithän, att jordbrukets arbetare bli likställda med arbetarna inom industrien. Vi äro på god väg, det kan inte förnekas. I de avtal, som göras upp för varje år, kan man konstatera goda framsteg. Det reses inte heller alltför stort motstånd från arbetsgivarehåll. Jag har haft tillfälle att kontrollera detta, eftersom jag varit med om förhandlingarna under åtta år. Vi äro klart medvetna om att man måste se till att lantarbetarna få en sådan standard, att de vilja hålla sig kvar vid jordbruket, så att det inte blir som när man i dessa tider vänder sig till arbetsförmedlingen för att få folk. Det är sannerligen inte någon fullgod arbetskraft, man där anvisar i dessa dagar. Det är bedrövligt att konstatera detta. Den fullgoda arbetskraften söker sig till annat arbete än jordbruksarbete. Jag säger inte detta som kritik, utan endast som ett konstaterande.

Herr Norman: Herr talman! Jag kan naturligtvis inte ta upp någon diskussion med herr Löfvander och herr Mannerskantz om standardförsämringen på jordbrukets område. Jag vill endast göra en liten reflexion med anledning av vad som här har påpekats.

Herr Mannerskantz framhöll, att om arbetstidslagen sättes ur kraft genom ett regeringsbeslut, blir det ändå ungefär samma arbetstider som förut, därför att det råder konkurrens mellan olika gårdar, så att den ene jordbrukaren, om han vill behålla sin arbetskraft, inte vågar uttaga längre arbetstid än den andre, trots att lagen ger rättighet att öka arbetstiden. Men jag undrar om man inte, när vi diskutera standardförsämringen, också måste tänka på just detta, som herr Löfvander nyss var inne på, att det även kan ha sin betydelse för upprätthållandet av jordbrukets standard, att arbetsförhållandena inom jordbruket äro ungefär jämställda med industriens. Annars kanske det blir ännu svårare att få arbetskraft. Man kanske inte heller får den kvalificerade arbetskraft, som man önskar och behöver, om inte regleringen av arbetstiden håller jämna steg — så långt detta är möjligt — med utvecklingen inom andra näringsgrenar.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr *Löfvander*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr *Mannerskantz*, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen I: 282.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Löfvander* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 48, röstar

Ja;

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Löfvander* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 47.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 50, i anledning av väckt motion angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor.

Om lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 46, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Nilsson, Bror*, och herr *Aronsson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om snabb utredning samt framläggande av förslag angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 46 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr *Nilsson, Bror*: Herr talman! Då jag är den ene av motionärerna i den föreliggande frågan skall jag be att få säga endast några få ord.

Min medmotionär herr *Aronsson* och jag ha hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om snabb utredning samt framläggande av förslag angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor. Denna motion har ju länge legat under andra lagutskottets behandling, och man hade därför kunnat vänta sig att densamma hade sänts på remiss till åtskilliga håll. Det hade särskilt varit av intresse att se, huru landets kvinnoorganisationer skulle ha ställt sig till en sådan fråga. Detta har emellertid inte blivit gjort.

När man granskar de skäl, som av utskottet anföras till stöd för avslagsyrkandet, visa de sig ganska lätta. Det anføres att också andra kategorier än änkor finnas, som råka i beträngd belägenhet. Vidare åberopar man reglerna om fri rättegång. Man anför att en del institutioner här och var i landet hålla sig med sociala kuratorer. Slutligen talas det om socialvårdskommittén. — När man läser denna uppräknings, synes det mig, att utskottet kunde nästan ha fortsatt med att tala om att vi under långa tider vid våra gudstjänster i de allmänna kyrkobönerna ha bett för änkor och faderlösa. Ty den reella innebörden av de skäl, som här anförts, kan vara densamma, nämligen de fromma önskningsarnas. Jag hör visserligen inte till dem, som förneka värdet av sådana, allra minst av de förböner, som hållas, men mitt sociala samvete är

Om lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor. (Forts.)
inte till freds med detta. Jag har i levande livet sett för många fall av änkor i beträngt läge, för att jag inte skulle använda det tillfälle, som bjödes mig i riksdagen, att framlägga denna sak till riksdagens bedömande. Vi ha många olika former att hjälpa människor i beträngt läge. När t. ex. en man, som bedriver affärsrörelse, gör sin tjänst för fosterlandets försvar, ge vi honom nu näringsbidrag för att åtminstone i någon mån täcka den förlust han lider genom detta. Jag skulle kunna anföra mångtaliga exempel på denna omvårdnad, som samhället ger beträngda människor. Men är det någon av kammarens ärade ledamöter, som kan stiga upp och omvittna, vad samhället gör för en änka med minderåriga barn? Jag kan inte finna att det göres något. En sådan änka fullgör väl ändå också en tjänst åt samhället, när hon fortfar att fostra upp dessa små barn. Man kan alltså på denna fråga lägga även befolkningspolitiska synpunkter, och det synes mig, som om dessa skulle vara rätt vägande.

Samhället lämnar alltså en änka med minderåriga barn utan något annat stöd än det fattigvården ger. Jag är inte till freds med detta. Det kunde tänkas åtskilliga vägar, på vilka man skulle kunna komma henne till hjälp. Som vi ha sagt i motionen, tränger hon visserligen mest till stöd och hjälp i form av råd, men hon behöver också hjälp i mera materiell form. Det finns fall, där ett litet handtag skulle kunna rädda henne och den rörelse, som mannen bedrev. Jag har sett sådana fall i levande livet, som särskilt upprört mig. En änka ärver en rörelse, ett lantbruk eller någonting annat. Detta är dåligt; det finns många gäldenärer, som ha intresse i gården eller affären. När mannen går bort, veta de, att änkan inte har samma talang att sköta företaget som mannen, och då bli rädda för att det skall gå omkull. Hon kan inte reda sig, mena de, och så tränga de på för att få ut sina tillgodohavanden. Man kan tänka sig den situation, vari änkan då befinner sig. Till sorgen och bekymren kommer, att dessa påträngande gäldenärer söka få ut sitt tillgodohavande, medan tid är. Man skulle kunna tänka sig en lagstiftning, som i en sådan situation gäve änkan det skydd, som ett moratorium skulle kunna innebära.

Jag är alldeles övertygad om att herrarna allesammans, när ni dra er till minnes era erfarenheter i livet, skola finna, att en nybliven änka med minderåriga barn har det mycket svårt och att den enda trösten man har är, att släktkärleken ännu är så levande bland vårt folk, att släkten i allmänhet tar hand om denna beklagandsvärda varelse. Särskilt är detta fallet bland lantbefolkningen. Jag har funnit, att denna släktkänsla många gånger icke är så levande i städerna, och där har släkten väl också begränsade möjligheter att inskrida. Många gånger har emellertid den beklagandsvärda änkan med små barn icke någon släkt eller i alla händelser icke någon släkt, som i någon vidare utsträckning kan ekonomiskt bistå henne. Då står hon där med sina barn och kanske med tomma händer. Jag har sett många exempel på duktiga, beundransvärda kvinnor, som klarat upp en sådan situation, men jag har också sett dem, som stupat på uppgiften, och det gör inte gott att tänka på människor i denna belägenhet utan möjlighet till något som helst stöd från samhällets sida.

Jag hade verkligen väntat mig en annan utgång i andra lagutskottet av behandlingen av denna motion, och jag har nu, herr talman, ingenting annat att göra än att be att få yrka bifall till den av mig väckta motionen.

Herr Norman: Herr talman! Det är inte fråga om att det inte är mycket behjärtansvärda synpunkter, som ha framförts i motionen och som herr Nilsson här har anfört. Detta har utskottet varit fullt på det klara med, men vi funno

Om lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor. (Forts.)

nog önskemålen väl snävt begränsade. Det förefaller oss svårt att för detta begränsade klientel ha en särskild lagstiftning av social karaktär. Yrkandet gäller ju inte änkor i allmänhet, utan endast de nyblivna ankorna, som alldeles säkert ha stort behov av olika stöd- och hjälpåtgärder just i den stund, då sorgen drabbar dem som hårdast. Men denna begränsning är väl ändå litet för snäv, mena vi. En av utskottsledamöterna, jag tror det var en av våra damer, ville till och med framhålla, att änklungen är i större behov av hjälp, därför att han är mera tafatt än änkan i en sådan situation, och det kan ju ligga någonting i det också.

Vi ha pekat på de utvecklingsmöjligheter, som man här tycker sig skönja, och jag tror, att det i detta läge är lämpligast att avvakta, vad utvecklingen för med sig, både när det gäller mera allmängiltig lagstiftning och när det gäller kommunala initiativ och dylikt, särskilt i fråga om rådgivningsverksamheten, som jag tror är speciellt betydelsefull för detta klientel.

I det läge, som detta spörsmål nu måste befinna sig i, har utskottet inte kunnat komma till någon annan ståndpunkt än att för närvarande avstyrka en utredning, som skulle syfta till lagstiftningsåtgärder just på detta speciella område. Vi erkänna givetvis de behjärtansvärda synpunkter, som ligga bakom motionärernas initiativ. — Låt oss kalla dem för fromma önskingar; de kunna ha sitt värde de också. Och om nu utskottet har stannat vid de fromma önskingarna, få väl motionärerna också finna sig i att åtminstone för tillfället stanna där.

Jag hemställer om bifall till utskottets utlåtande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; samt

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddsympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare bifölls vad deputerade i detta memorial hemställt.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 478, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter;

nr 479, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr

591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada;

nr 480, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt;

nr 481, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion; samt

nr 482, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 483, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetsstadslag;

nr 486, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; samt

nr 487, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddsympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 484, till Konungen i anledning av konstitutionsutskottets memorial med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppslagets fullgörande.

Anmäldes och bordlades andra lagutskottets memorial:

nr 46, angående ersättning åt hovrättsassessorn H. Zetterberg, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor; och nr 47, angående ersättning åt hovrättsassessorn O. A. Bergholtz, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.13 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 11 juli.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skri-
selse, nr 477, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med
förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.

Anmälades och godkändes sammansatta stats- och första lagutskottets för-
slag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 488, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorgani-
sation av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 489, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag
om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i äm-
net väckt motion.

På framställning av herr talmannen beslöts att de på föredragningslistan
upptagna, endast en gång bordlagda ärendena skulle redan vid detta samman-
träde företagas till avgörande.

Föredrogos andra lagutskottets memorial:

nr 46, angående ersättning åt hovrättsassessorn H. Zetterberg, vilken inom
andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor; och

nr 47, angående ersättning åt hovrättsassessorn O. A. Bergholtz, vilken inom
andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor.

Vad utskottet i dessa memorial hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. *Förslag till
arbetstidslag
för detaljhan-
deln m. m.*

Genom en den 5 juni 1942 dagtecknad proposition, nr 349, vilken hänvisats
till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t före-
slagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1. arbetstidslag för detaljhandeln,
2. lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om
arbetstidens begränsning samt
3. butikstängningslag.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft fjorton
i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen motio-
nerna

*Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)
inom första kammaren:*

nr 295 av herr *Lindström* m. fl.,
» 296 » » *Wagnsson* m. fl.,
» 297 » » *Holmström*,
» 298 » » *Holmström* m. fl.,
» 299 » » *Holmström* m. fl. och
» 300 » » *Nordenson* samt

inom andra kammaren:

nr 431 av herr *Åqvist*,
» 434 » » *Hallén*,
» 435 » » *Nilsson* i Göteborg m. fl.,
» 436 » » *Lindén* m. fl.,
» 438 » » *Henriksson* m. fl.,
» 439 » » *Henriksson* m. fl.,
» 440 » » *Henriksson* m. fl. och
» 441 » » andre vice talmannen *Österström* m. fl.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till

1) arbetstidslag för detaljhandeln;

2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning;

B. att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till butikstängningslag icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga under punkten infört förslag till butikstängningslag;

C. att motionerna I: 300 och II: 439 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt;

D. att motionerna I: 297, I: 298, I: 299, II: 431, II: 438, II: 440 och II: 441 måtte anses besvarade genom vad utskottet under B. hemställt;

E. att motionerna I: 295, I: 296, II: 435 och II: 436, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under B. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionen II: 434, i den mån den icke kunde anses beaktad genom vad utskottet i det föregående anført, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

I Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag till arbetstidslag för detaljhandeln voro 4 och 8 §§ av följande lydelse:

4 §.

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden må ej något dygn överstiga 10 timmar.

Å arbetsställe, där i regel icke användas flera än en arbetstagare, må dock, därest den i första stycket stadgade begränsningen av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under högst två av veckans dygn utsträckas till 11 timmar.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Beträffande arbetstagare å försäljningsställe, som i regel hålles öppet såväl söckendag som sön- och helgdag, skall i stället för vad i första och andra styckena stadgas gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 10 timmar och för två veckor i följd 96 timmar.

8 §.

För arbete å övertid är arbetsgivare pliktig att utgiva särskild ersättning. Sådan ersättning må utbytas mot ledighet å ordinarie arbetstid, såframt arbetsgivare och arbetstagare äro ense därom.

Vill arbetstagare fordra särskild ersättning för arbete å övertid, skall han dels inom två månader från det att arbetet utförts eller inom den kortare tid, som genom kollektivavtal må vara bestämd, underrätta arbetsgivaren om sitt anspråk, dels ock inom ett år från tiden för arbetets utförande anhängiggöra sin talan. Underlåtes det, vare arbetstagaren sin rätt förlustig.

Beträffande detta lagförslag hade reservation avgivits av herrar *Tamm* och *Wistrand* samt fröken *Andersson*, vilka anförde:

»Företagen i detaljhandeln förorsakas betydande svårigheter av att för fastställandet av arbetstidens längd en så kort period som en vecka sättes som norm. Icke minst under nuvarande förhållanden bliva dessa svårigheter påtagliga, i synnerhet för säsonghandeln. Behovet av en smidigare lagstiftning i detta avseende kan enligt vår mening förenas med de anställdas skäliga krav på skyddsbestämmelser i fråga om arbetstiden, om denna fixeras på det sätt som en enhällig kommittéutredning föreslagit, då den första arbetstidslagstiftningen för detaljhandeln år 1939 vidtogs, eller att den ordinarie arbetstiden fastställes till 48 timmar i veckan i genomsnitt för varje åttaveckorsperiod.

Med hänsyn härtill få vi förorda en ändring av Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt samt hemställa, att 4 § i arbetstidslagen för detaljhandeln måtte erhålla följande lydelse:

Arbetsgivare må icke använda arbetstagare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan, räknat i genomsnitt för en period av 8 veckor. Arbetstiden må ej något dygn överstiga 10 timmar.

Å arbetsställe, där i regel icke användas flera än en arbetstagare, må dock, därest den i första stycket stadgade begränsningen av arbetstiden för åttaveckorsperiod icke därigenom överskrides, arbetstiden under högst två av varje veckas dygn utsträckas till 11 timmar.

Bestämmelser angående ersättning för övertidsarbete synas — i detta fall som i allmänhet i gällande arbetslagstiftning — vara av beskaffenhet att böra avgöras genom överenskommelse mellan parterna och icke påfordra reglering genom lagbestämmelser. På grund härav få vi föreslå, att 8 § i förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln utgår samt däremot svarande ändring beträffande paragrafnumreringen vidtages.»

Rörande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Norman**: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 49 får jag hemställa, att detsamma må företagas till avgörande punktvis samt vardera av punkterna A 1) och B) på det sätt, att först föredrages det i vederbörande punkt tillstyrkta lagförslaget paragrafvis med slutbestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter utskottets hemställan föredrages; att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår över-

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)
läggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Vad herr Norman sålunda hemställt bifölls.

Punkten A 1.

Det av utskottet tillstyrkta förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln.

1 §.

Denna paragraf lydde:

Denna lag äger tillämpning å rörelse, som avser detaljhandel och i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet eller som drives å rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning, för såvitt i rörelsen arbetstagare användes för arbetsgivares räkning till arbete av annat slag än i andra stycket under a) — g) avses.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande;

b) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider;

c) arbete såsom handelsresande eller platsförsäljare;

d) arbete, som bedrives av staten;

e) husligt arbete;

f) sådant arbete i samband med hotell-, restaurang- eller kaférörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande, under förutsättning att arbetstagaren uteslutande sysselsättes med nämnda arbete eller endast undantagsvis deltagar i arbete, å vilket lagen äger tillämpning; samt

g) arbete, varå sjöarbetstidslagen äger tillämpning.

Herr Wistrand: Herr talman! Jag vill först göra en deklaration. Det har varit oerhört svårt att behandla ett så viktigt ärende som detta, när man haft så kort tid på sig som fallet varit genom att propositionen kommit så sent. Detta är nu en klagovisa, som man får höra mycket allmänt i olika sammanhang men som jag tror inte nog ofta kan upprepas. I själva verket har riksdagen måst förlängas i fjorton dagar i huvudsak för att möjliggöra för andra lagutskottet att i forcerat tempo behandla detta ärende. Det har inte kunnat ske förr än i juli månad. Det synes, som om det borde ha varit möjligt att tidigare bringa detta ärende inför riksdagen. Men detta om detta.

Vid utskottsutlåtandet angående arbetstiden för detaljhandeln föreligger en reservation, som rör två punkter, vilka jag för korthetens skull skall be att redan nu få behandla i ett sammanhang. Skiljaktigheterna mellan reservationen och utskottsmajoritetens utlåtande röra 4 § och 8 §. I 4 § har utskottet på förslag av departementschefen fastställt arbetstiden till maximalt 48 timmar för varje vecka. Det är en normering, som är särskilt svår att genomföra i detaljhandeln med dess växlande arbetstider, och i själva verket gör sig kravet mycket starkt gällande att få en möjlighet att förskjuta arbetstiden alltefter behovet, med längre arbetstid vissa veckor, då arbetsmängden kräver det, och kortare andra veckor. Alldeles särskilt gör sig detta behov påmint inom säsonghandeln. Och svårigheterna ha ju sedan föregående lag antogs

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

icke minskats, utan tvärtom accentuerats genom de extra uppgifter, som i dessa tider äro lagda på handelskåren genom ransoneringen och vad därmed sammanhänger och som förorsaka mycket arbete, som är koncentrerat till vissa tidpunkter.

Därför synes det oss reservanter, som om det vore befogat att man tilläte en större smidighet i fråga om arbetstidens förläggning. Vår reservation innebär sålunda icke en utökning av arbetstiden genomsnittligt, utan endast att arbetstiden skulle kunna fördelas på ett annat sätt. När man då sökte en lämplig period, på vilken den skulle fördelas, har man, mycket naturligt, stannat vid den period, som fanns fastslagen i det kommittéförslag, vilket låg till grund för den första lagstiftningen i ärendet år 1939. Ärendet hade förberetts av en kommitté, i vilken alla olika intressen voro representerade, och denna kommitté hade enhälligt kommit till ett resultat, som innebar att arbetstiden borde av arbetsgivaren kunna förläggas så, att den för en period av åtta veckor motsvarade i genomsnitt 48 timmar i veckan. Nu förefaller det mig, när tiderna ha blivit svårare och inte lättare och när därför behovet av en smidig tillämpning av lagen är större och inte mindre än tidigare, som om det vore befogat att man åter toge upp den tanke, som denna kommitté då gav uttryck för, och fastställde en förläggning av arbetstiden till i genomsnitt åtta veckor. Det var den ena saken.

Den andra saken är av mer principiell innebörd. Det står i 8 § att för arbete på övertid är arbetsgivare pliktig att utgiva särskild ersättning. Denna bestämmelse är, om inte alldeles, så i alla fall så gott som utan motstycke inom svensk arbetstidslagstiftning. Man har inom den svenska arbetstidslagstiftningen ansett det vara angeläget att lämna fältet öppet för parterna att själva träffa överenskommelser i alla de ämnen, som äro ägnade att regleras genom kollektivavtal och dit naturligtvis i första rummet lönefrågor och vad därmed hänger samman måste räknas. Den allmänna arbetstidslagen, arbetstidslagen för lantbruket o. s. v. innehålla inga bestämmelser i detta hänseende. Det var nog enligt min uppfattning ett skönhetsfel att en sådan bestämmelse kom in i lagstiftningen för handeln. Anledningen till att den infördes var, att — enligt vad som gjordes gällande — förhållandena inom handeln beträffande organisationsväsendet och vad därmed ägde samband vid denna tidpunkt voro så utvecklade, att det vore fara värt att man skulle förlora all kontroll på övertidsuttagningen, därest man inte finge en bestämmelse om att det principiellt skulle utgå ersättning för övertiden — låt vara att det också finns rättighet att byta denna övertid mot ledighet vid annan tidpunkt, vilket emellertid är en annan historia.

Jag tror dock, att denna synpunkt inte med samma skäl kan göras gällande nu som då lagen kom till. Under dessa tre år har det försiggått ett mycket intensivt organisationsarbete på ömse sidor inom detaljhandeln, och kollektivavtalen reglera naturligtvis också, hur övertidsersättningen skall utgå. Det förefaller mig därför som om tidpunkten nu vore inne att även i denna lag införa samma regler, som gälla i den övriga arbetstidslagstiftningen. Detta krav har en principiell grund. Jag tror nämligen att ett lands sociala lagstiftning i allmänhet icke mår väl av att i den ena lagen tillämpas en princip, i den andra en annan och i den tredje lagen en tredje princip. Just bristen på systematik och översyn minskar många gånger respekten för en lagstiftning. Jag kan inte se att några intressen skulle skadas av att man i den här förevarande lagstiftningen tillämpade samma bestämmelser i detta avseende som i annan arbetstidslagstiftning.

Herr talman! När vi komma till föredragningen av de särskilda paragraferna, kommer jag att yrka bifall till reservationen beträffande 4 § och 8 §.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Herr **Holmström**: Herr talman! Jag har i detta ärende avlämnat tre motioner. Utskottet har icke funnit anledning tillstyrka dem. Jag kan endast beklaga detta. Jag inser ju det hopplösa i att försöka driva saken, så som den här ligger till.

Jag vill dock konstatera, att det ingalunda är några lösa hugskott, som äro framförda i dessa motioner. När det t. ex. gäller centraliseringen av tillståndsbeviljandet ha de år 1941 tillkallade sakkunniga för utredning av detta ärende *enhälligt* föreslagit just vad som är framfört i motionerna. Bland dessa sakkunniga funnos representanter för alla i frågan berörda parter. Då vi motionärer ha framfört detta krav, ha vi således ansett oss stå på säker grund.

Som sagt, herr talman, anser jag det hopplöst att nu i kammaren driva denna sak. Jag anholder endast att få uttala mitt beklagande av att utskottet icke beaktat våra önskemål.

Herr **andre vice talmannen**: Herr talman! Jag vill liksom herr Wistrand beklaga att detta ärende kommit fram så sent och fått behandlas under så forcerade förhållanden. Det är enligt min uppfattning rätt många punkter i det föreliggande förslaget, som skulle behöva diskuterats och ventilerats på ett helt annat sätt än som nu medges, när riksdagens ledamöter äro i uppbrotsstämning och längta hem till roten. De bli då, som vi alla veta, alltför benägna att acceptera ett föreliggande förslag och inte särdeles angelägna att på allvar så tränga in i sakerna, som önskligt skulle vara.

Jag är också i likhet med herr Holmström övertygad om att det inte tjänar mycket till att slåss, men jag vill ändå säga ett par ord om några sidor av denna sak.

Jag tar då först 11 § i de allmänna bestämmelserna i butiksstängningslagen. Kungl. Maj:t och även utskottet har föreslagit att länsstyrelsen skall vara den myndighet, som prövar framställningarna om medgivande till öppethållande eller försäljning utom vanlig arbetstid. De sakkunniga hade *enhälligt* föreslagit, att denna prövning skulle förläggas till arbetsrådet. Utskottet förklarar att vid övervägande av de skäl, som tala för den ena ståndpunkten och den andra, har utskottet funnit sig böra tillmäta de skäl avgörande vikt, som andragits för att den nuvarande ordningen i princip bör bibehållas. Men vilka dessa skäl äro, säges inte annat än i en punkt, där det heter i utskottsutlåtandet: »Särskilt vill utskottet framhålla, att vid en överflyttning av befogenheterna i dessa hänseenden å en central myndighet hänsyn i tillbörlig utsträckning ofta icke skulle kunna tagas till de lokala synpunkterna på hithörande frågor.»

Man frågar sig vad det är för lokala synpunkter, som kunna vara så viktiga i detta sammanhang. Motiveringen för förslaget att prövningen skulle förläggas till arbetsrådet var framför allt den, att man ville ha en enhetlig tillämpning. Genom att man lägger prövningen hos länsstyrelserna blir resultatet, att där det finns en välvillig länsstyrelse, beviljas sådana ansökningar över en kam, där det finns hårdhänt länsstyrelse, avslås de. Ett sådant tillstånd kan inte vara det riktiga. Det bör vara en något så när enhetlig tillämpning av bestämmelserna, om det syfte, som lagen vill uppnå, i verkligheten också skall kunna uppnås. Jag kan inte tro att den speciella lokalkänedom, som en länsstyrelse kan tänkas ha till skillnad från arbetsrådet, skulle vara av så stor betydelse, att man i denna punkt skulle behöva frångå ett *enhälligt* sakkunnigbetänkande. Även en länsstyrelse har ett rätt stort område att behärska, och det är inte säkert att länsstyrelsen t. ex. i Örebro känner till de lokala synpunkter, som kunna motivera att det upprättas en kiosk uppe i Kopparberg eller nere i Askersund, kanske inte ens i Örebro.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Jag tycker att det skäl, som utskottet anför som alldeles särskilt värtaligt, inte är av den kvalitet att det kan motivera den ståndpunkt utskottet kommit fram till. Och ännu mindre borde väl då de andra skälen, som inte ha nämnts men som utskottet säger sig ha tagit hänsyn till, vara vägande.

I fråga om kioskerna, som jag ju är särskilt intresserad av, har jag den uppfattningen att redan propositionen givit större förmåner åt kioskhandeln än som kan vara rimligt och tillbörligt, och utskottet har ytterligare utökat dessa förmåner. Utskottet föreslår utöver försäljningen av frukt, som regeringen har lagt till, att även fikon, dadlar och russin upptagas bland de i punkterna 1), 2) och 6) tillåtna varorna, och beträffande kexen säger utskottet: »Då enligt utskottets mening skäl tala för att även kex bör få säljas från ifrågavarande försäljningsställen, vill utskottet vidare förordna en utvidgning av sortimentet härutinnan.» Jag anser visserligen att i många fall ömmande omständigheter kunna motivera att en kioskrättighet beviljas. Men å andra sidan bör man inte i det avseendet låta det goda hjärtat fara i väg med förståndet. Det finns många som anse att kioskerna äro en landsplåga — jag delar nu inte riktigt den uppfattningen, men den bör ändå framhållas som en ståndpunkt, som motväger de sentimentala hänsyn man ofta tar, när man behandlar frågor av denna beskaffenhet, i det man hänvisar till att de människor, som sitta i dessa kiosker, ofta äro vanföra, som inte ha stora möjligheter att på annat sätt dra sig fram. Detta kan i många fall vara riktigt. Men å andra sidan får man ta hänsyn till vad effekten blir, om denna handelsverksamhet får breda ut sig i alltför hög grad. Jag anser för min del att betänkliga följder kunna uppstå genom en obehörig expansion av kioskhandeln. I detta fall befarar jag att kioskerna komma att etablera sig som små specceributiker, med påföljd att särskilt den mindre handeln, som är förlagd till mera fasta lokaler och förbunden med åtskilligt större omkostnader, kommer att få sitta emellan. Det är alltså en högre form av handel, som utbytes mot en lägre form, och jag vill i det fallet även hävda att verkningarna, om man går för långt i fråga om medgivanden, vilket jag anser att utskottet gjort, komma att motverka lagens sociala syfte.

Till slut vill jag också peka på bestämmelsen om arbetsrådets rekrytering. Det är föreslaget att en ledamot skulle tillsättas av landsorganisationen och en av arbetsgivareföreningen. I fråga om den sistnämnde har i en motion föreslagits, att i stället Sveriges köpmannaförbund skulle tillsätta denne representant. Utskottet säger att det finns vissa skäl som tala för detta, men å andra sidan menar utskottet att balansen kräver, att när landsorganisationen tillsätter den ene representanten, skulle arbetsgivareföreningen tillsätta den andre. Jag tycker inte att detta resonemang är riktigt. Utskottet uttalar också förhoppningen, att arbetsgivarorganisationen och andra organisationer inom branschen skola stå i kontakt med varandra, när denne representant utses. Jag är inte säker på att så kommer att bli förhållandet. Det finns någonting som heter Handelsn arbetsgivarorganisation, som är ansluten till den stora arbetsgivareföreningen, men det är en mycket obetydlig organisation inom handeln. Den omfattar huvudsakligast järnhandlare och en del sådana speciella affärsmän, men däremot i ytterst obetydlig, omens i någon grad småhandeln, vars intressen det här framför allt är fråga om. Den stora köpmannasammanslutningen har 20.000 medlemmar, under det att den Handelsn arbetsgivarorganisation, som i detta fall antagligen kommer att få utse en representant, inte har mer än 2.000 medlemmar.

Jag tror att den lösning man kommit till är olycklig och att den kommer att åstadkomma åtskilligt besvär, åtskilligt missnöje och åtskilliga konflikter just inom det område det här gäller. Jag vill därför djupt beklaga det ståndpunktstagande, som utskottet i detta fall har kommit till.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Herr Norman: Herr talman! Det är ganska naturligt att en hel del olika meningar göra sig gällande rörande en lagstiftning sådan som den förevarande, där så många olika intressen äro representerade och där alla ha rätt från sin utgångspunkt sett. Här ha vi arbetstagarintresset, arbetsgivarintresset och allmänhetens intresse samt i fråga om butikstängningslagen också de olika specialaffärernas och deras sammanslutningars intressen.

Det rådde ju mycket olika meningar om hur såväl arbetstidslagen som butikstängningslagen skulle utformas, när de första gången antogos. Det är ungefär samma problem som nu återigen ha dykt upp i sakkunnigas utlåtande, i yttranden, i motioner och även här i debatten. Jag tror dock att jag kan konstatera, att det finns mindre motsättningar nu än första gången. Man har i ganska många avseenden kommit till en gemensam ståndpunkt.

Vad arbetstidslagen beträffar, diskuterade vi förut samma fråga, som nu har tagits upp av herr Wistrand, nämligen huruvida arbetstiden skall beräknas per vecka eller slås ut på en längre tid. Förra gången förelåg, som herr Wistrand redan påpekat, ett enhälligt sakkunnigutlåtande beträffande önskemålet om utslagning på åtta veckor. Affärsintresset eller arbetsgivarintresset ville nog gå ännu längre, och samma önskemål har framkommit i motioner, där man önskat en möjlighet till utslagning på trettonveckorsperioder.

Det är ju klart att skäl finnas som tala för en sådan anordning. Utskottet har inte varit okänsligt för dessa skäl, men vi ha liksom herr Wistrand kunnat stödja oss på en något så när enhällig mening inom sakkunniga. Arbetsutredningen var enhällig i sin uppfattning att det var lämpligt med åttaveckorsperioder. De sakkunniga, som ha berett den nu föreliggande lagen, ha visserligen inte varit alldeles enhälliga, men jag vill minnas att endast köpmannaförbundets representant anmält en avvikande mening — i övrigt ha de sakkunniga förordat den bestämmelse, som nu finns i propositionen.

Utskottet har kunnat godtaga denna, emedan vi ansett att det finns möjligheter att med tillämpning av andra bestämmelser i lagen i de särskilda fallen tillmötesgå det berättigade intresse, som här kan föreligga, särskilt beträffande vissa säsongföreteelser inom branschen. I 5 § ges arbetsrådet rätt att bestämma om arbetstiden på ett annat sätt än vad som är stadgat i 4 §. Det fordras då visserligen ett dispensförfarande, men det har ordnats på detta sätt under lagens giltighetstid, och jag tror att det finns stora möjligheter att utan så värst stora besvärligheter ordna det i behövliga fall på samma sätt även framgent.

Därtill kommer bestämmelsen om övertid ersättning. Därvidlag diskuterade man förra gången ganska mycket möjligheten att utbyta kontant ersättning mot ledighet vid en annan tidpunkt. Utskottet skrev då litet försiktigt om denna sak. Nu ha de sakkunniga enhälligt förordat, och departementschefen har upptagit förslaget, att det efter överenskommelse skall finnas en generell möjlighet att göra detta utbyte. Utskottet har därför kommit till den uppfattningen, att där det finns ett behov av att fördela arbetstiden på en längre tidrymd än en vecka, så kan det ordnas med användning av rätten till allmän övertid, varefter det genom överenskommelse kan ske ett utbyte mot ledighet i motsvarande utsträckning. Det finns alltså möjlighet till en önskad ändring av bestämmelsen utan att det på något sätt kommer i konflikt med lagen. Visserligen blir det måhända litet större besvärligheter, än om den längre tidsperioden vore fastställd i lagen, men jag tror i alla fall att det kan gå att ganska smidigt ordna saken.

I fråga om den principiella invändning, som herr Wistrand här gjorde beträffande stadgandet i 8 § om att övertid ersättning skall utgå, har ju riksdagen en gång gjort denna avvikelse från den vanliga principiella ståndpunkten.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Skälet var då, såsom herr Wistrand också anförde, att det befanns vara behövt att tillgodose denna arbetstagargrupp genom en särskild bestämmelse i lagen, emedan den i många fall inte hade en tillräckligt fast organisation för att kunna tillvarata sina berättigade intressen. Det är mycket möjligt att här skett en utveckling, som inte gör detta skäl så starkt bärande nu som vid föregående tillfälle, men jag tror nog att det finns där ändå. Och när man, som sagt, redan en gång har gjort denna avvikelse bör det inte vara så oöverkomligt att allt fortfarande bibehålla bestämmelsen. Utskottets majoritet har i varje fall ansett den lämplig och behövt allt fortfarande.

Beträffande butikstängningslagen har det också gjort sig gällande olika meningar, som kommit fram i motioner och även här i debatten. Det är kanske då skäl att konstatera, att utskottet efter sitt övervägande har kommit fram till en enhällig ståndpunkt beträffande det förslag, som utskottet förordar. Det är klart att alla ledamöter i utskottet inte varit lika belåtna med detta resultat. Jag vill för min del erkänna att jag inom utskottet har haft ganska stora sympatier för den centralisering av tillståndsgivandet, som de sakkunniga enhälligt förordat. I denna sakkunnigutredning samarbetade representanter för alla olika intressen, som göra sig gällande i detta sammanhang, och då man där hade kommit till en enig mening hade det kanske legat närmast till hands att såväl Kungl. Maj:t som riksdagen intagit samma ståndpunkt. Hade det inom utskottet funnits resonans för att vi skulle följa de sakkunniga över lag i alla olika punkter, hade jag säkerligen icke endast velat förorda, utan också mera direkt arbeta även för denna centralisering av tillståndsgivandet. Nu har utskottet ansett att det funnits goda skäl för de avvikelser från sakkunnigförslaget, som departementschefen anslutit sig till, och även goda skäl för vissa önskemål, som framburits i olika motioner. Under sådana förhållanden har det inte varit någon svårighet för mig att övervinna min sympati för denna centralisering, ty jag finner mycket goda skäl också tala för en decentralisering av tillståndsgivandet.

Utskottet har emellertid inte så mycket gått in på dessa skäl — det har herr Åkerberg rätt i. På sid. 58 och 59 i propositionen sammanfattas emellertid de skäl, som tala mot sakkunnigförslaget om centralisering. Flertalet av de myndigheter och sammanslutningar, som yttrat sig över sakkunnigförslaget, ha gått emot centralisering, och deras skäl härför sammanfattas här. Jag skall inte trötta med att referera samtliga dessa skäl, men jag vill påpeka att det där konstateras att de divergenser i fråga om tillämpningen, som kunna förefinnas, ha sin naturliga förklaring, då varje fall måste bedömas med hänsyn till bland annat hälsovårds-, ordnings-, säkerhets- eller liknande lokalbetonade synpunkter. Den viktigaste synpunkten, som inte är omnämnd i detta sammanhang, men som kanske kommer längre fram, är emellertid allmänhetens intresse.

En butikstängningslag har ju sitt berättigande ur olika synpunkter. Innan vi hade en arbetstidslag, var den helt säkert mycket behövt ur sociala synpunkter därigenom, att den då indirekt kom att bli arbetstidsreglerande. När vi nu ha fått en laglig reglering av arbetstiden, föreligger inte i samma utsträckning *dessa* skäl för att ha en särskild butikstängningslag. Man kan också diskutera och enligt min mening även framföra goda skäl för den synpunkten att en särskild butikstängningslag egentligen är obehövt, när vi nu ha arbetstidslagen. Då har man nämligen redan genom arbetstidslagen tillgodosett de sociala önskemålen, och sedan kan det ju med hänsyn till allmänhetens och företagarnas intressen finnas skäl som tala för att öppethållandet får ordnas så, som det bäst lämpar sig. Det tillkommer emellertid i detta sammanhang en synpunkt, som man inte får förbise, nämligen behovet av konkurrensreglerande bestämmelser. För att det inte skall bli en alltför stor vildflora på detta område

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

är enligt min uppfattning en butikstängningslag fortfarande behövlig. Men bestämmelserna borde då strängt taget vara allmängiltiga. Härtill kommer emellertid hänsynen till allmänhetens intresse. Jag har vid handläggningen av detta ärende bedömt de önskemål, som framkommit beträffande möjligheterna till ett öppethållande utöver den vanliga affärstiden, uteslutande ur allmänhetens intresse. Det är, tror jag, en viktig utgångspunkt, när man skall bedöma frågan. Men man får givetvis också ta hänsyn till hur det verkar för de olika parterna. Enligt en direkt bestämmelse i lagen stadgas det ju, att man vid en sådan där extra tillståndsgivning skall ta hänsyn till alla olika intressen, således även till de olägenheter som ett medgivande till ett längre öppethållande kan medföra för den affärsverksamhet som är bunden av bestämmelsen om den vanliga affärstiden. Det bör enligt min uppfattning i varje särskilt fall bli en individuell prövning med hänsynstagande till alla dessa olika omständigheter. Detta talar också i sin mån för att en decentralisering av tillståndsgivandet har sitt stora värde.

Om man uteslutande skulle ta hänsyn till allmänhetens behov och intressen, borde nog kioskhandeln och med den jämställd rörelse få ett varusortiment sig förelagt, som uteslutande omfattade s. k. fritidsvaror, impulsvaror eller vad de nu kallas. På den punkten har emellertid departementschefen gjort en avvikelse, i det att han medgivit försäljning under den utökade tiden även av produkter av svensk frukt. Det kan ju inte vara något särskilt allmänhetens behov att springa till kiosken eller specialaffären efter klockan 7 för att köpa produkter av svensk frukt. Efter vad jag kan förstå, innebär denna utökning av varusortimentet främst ett hänsynstagande till försörjningsförhållandena överhuvud taget i dessa tider, framför allt då till odlarnas intresse samt till behovet av att den svenska frukten i alla dess former får så stora avsättningsmöjligheter som kunna givas. Utskottet har godtagit departementschefens skäl och därmed också propositionens förslag på denna punkt, vilket gjort att utskottet nödgats avstyrka de motioner, som i och för sig ha mycket som tala för sig och som gå ut på att denna utvidgning av varusortimentet inte skulle vara önskvärd i detta sammanhang.

Vad så beträffar den utökning av varusortimentet, som utskottet har förordat, omfattar den ju just utpräglade fritidsvaror. Vi ha velat klara upp en meningsskiljaktighet som har gjort sig gällande och som också framkommit vid utredningen av dessa spörsmål.

Vi ha då först och främst frågan om nötterna. Det har diskuterats, huruvida nötter äro färsk frukt eller icke. Departementschefen har intagit den ståndpunkten, att de måste räknas dit. Nötter äro, menar han, visserligen torra frukter, men de äro inte på något sätt behandlade så att de, när de säljas, befinna sig i annat tillstånd än när de skördas på växtplatsen. Vi ha därför från utskottets sida inte ansett det nödvändigt att här särskilt säga något om nötterna.

Beträffande några andra varuslag, som efter den allmänna uppfattningen förefalla att vara av precis likartad beskaffenhet, har det emellertid förekommit meningsskiljaktigheter. Det har diskuterats och t. o. m. varit föremål för domstols prövning, huruvida man har rätt att föra fikon och dadlar, då bestämmelserna endast tala om färsk frukt. I fråga om dadlarna har ansetts att de äro att hänföra till begreppet färsk frukt, trots att de ligga förpackade, äro ganska torra och ha en sockerlag omkring sig. Det lär nämligen vara så, att denna frukt trots detta saluföres sådan den plockats på växtplatsen, och den förändring, som dadlarna undergå sedermera, sker genom att sockerlag avsätter sig från frukten själv.

Man tycker kanske att det är precis samma förhållande med fikonen, men i fråga om denna frukt har vederbörande domstol efter en noggrann och nära nog vetenskaplig undersökning om hur fikonen behandlas, kommit till den

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

uppfattningen att de icke äro att anse såsom färsk frukt. Utskottet har emellertid ansett, och jag tror att det är en riktig uppfattning, att de båda varorna, fikon och dadlar, äro så likartade, att de böra jämsställas. De äro också av sådan natur, att det kan göra sig ett behov gällande hos allmänheten när som helst att förfriska sig med dessa varuslag. För att för framtiden undvika all tveksamhet ha vi förordat att dessa båda varor hänföras till det varusortiment, som de olika affärer, som skola kunna få möjlighet till längre öppethållande, få föra.

Russinen ha kommit med, därför att enligt utskottets mening även dessa äro av precis samma karaktär som de båda andra nyss nämnda varuslagen.

Att vi tagit med kex sammanhänger med två omständigheter. Kex ingår ofta såsom en ingrediens i olika konfektyrer som ju skola få säljas. Vi ha inom utskottet tänkt, att det kanske skulle kunna bli diskussion om och kanske föremål för prövning av domstol, huruvida en kioskinnehavare hade rätt att sälja en viss konfektyr där huvudingrediensen är kex. Närmast för att komma från en sådan tveksamhet, som rätt beträffande fikon och dadlar, ha vi ansett det vara lämpligt att också kex medtages. Härtill kommer att kex är en typisk fritidsvara som allmänheten har behov av att förfriska sig med. Ur hälsosynpunkt är det naturligtvis betydligt bättre att de kunder, som vilja ha litet förfriskningar, när de inte ha möjlighet att skaffa sig dem i affärer med vanlig affärstid, köpa kex än sötsaker och snask. Jag tror att det finns goda skäl som tala för att även kex kommer med i varusortimentet.

Det är givet att en utökning av varusortimentet på detta sätt har sina tråkiga återverkningar i konkurrenshänseende för den vanliga detaljhandeln, som får följa de strängare bestämmelserna i butikstängningslagen. Utskottet har noga beaktat även denna synpunkt, men man har härvid — för övrigt helt riktigt anser jag — inte kunnat undgå att väga de olika synpunkterna mot varandra. Efter denna skälighetsprövning har utskottet kommit fram till ett, såsom vi anse, väl avvägt förslag. Att inte alla kunna bli belåtna är bara helt naturligt. När vi beaktat konkurrenssynpunkten, ha vi emellertid räknat med att om kioskerna och fruktaffärerna nu inte skulle få detta utökade varusortiment, ligger det nära till hands att de, i stället för att begränsa sig till det lilla varuområde, som de då skulle få, söka mer och mer utvidga sin verksamhet genom att förlägga den till vanlig affärstid. Då bli de ju konkurrenter på ett helt annat sätt till den övriga detaljhandeln. Jag tror därför att det ur konkurrenssynpunkt kan väga ungefär jämnt hur man här gör. Jag har en ganska bestämd uppfattning att den utökning, som utskottet här förordat, icke kan föranleda så stora svårigheter för den vanliga detaljhandeln som framhållits i motionerna, framför allt med tanke på att om dessa nya varuslag inte skulle tas med i det utökade varusortimentet, skulle, som sagt, den vanliga detaljhandeln riskera att få större konkurrens fastän begränsad till den vanliga affärstiden. Jag tror nog att detaljhandeln i så fall hellre tar den lilla konkurrens, som kan bli följden av varusortimentets utökning, och jag anser att utskottets förslag är motiverat med hänsyn till det plus som här talar för detsamma med tanke på allmänhetens intresse.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till 1 § i utskottets förslag.

Herr Forslund: Herr talman! Endast några få ord.

Jag vill först göra ett påpekande rörande reservanternas yrkande om justering av bestämmelserna i 4 §, varvid man åberopar den sakkunnigutredning, som förelåg år 1939 och där det föreslogs en åttaveckorsperiod för beräkning av arbetstiden. Jag vill påminna om att i den proposition, som förelades 1939

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

års riksdag, angavs det enligt min mening fullt bärande skäl för att frångå de sakkunnigas förslag på denna punkt, och dessa skäl äro alltjämt till finnandes. Det anfördes då, vilket jag anser gäller även i dag, att några så säregna förhållanden icke existera inom affärsvärlden, att man för den skull bör göra ett så betydande undantag från den allmänna regeln om arbetstidens bestämmande per vecka. I den nu föreslagna lagen har det ju också tydligt angivits vilka möjligheter som förefinnas för att vid behov kunna uttaga längre arbetstid, nämligen dels sådan övertid, om vilken affärsinnehavaren själv kan bestämma, och dels sådan förlängning av arbetstiden som kan medges av arbetsrådet. Därtill förelåg år 1939 en mycket viktig omständighet som jag tror alltjämt föreligger, nämligen att det på frivillighetens väg hade slutits kollektivavtal, i vilka detta stadgande om vad vi kunna kalla för förskjuten arbetstid icke ingick. Köpmännens garantiförening hade då slutit ett avtal som saknade denna bestämmelse. Dessutom får man inte förbise, att om man skulle gå på reservanternas linje, erfordras det att det i lagen infördes ett stadgande om skyldighet för affärsinnehavare att journalföra all arbetstid i stället för såsom nu blott den uttagna övertiden.

Jag ber att få erinra herr Wistrand om att han och hans medreservanter glömt de sakkunnigas mycket viktiga förslag i fråga om kontrollen av arbetstiden. De sakkunniga påyrkade nämligen enligt 9 § i det då framlagda förslaget, att all arbetstid skulle antecknas i särskild journal så att tillsynsmyndigheten skulle kunna kontrollera arbetstiden. Med en period på åtta veckor för arbetstidens beräkning anser jag att det helt enkelt skulle vara nödvändigt att ett sådant stadgande infördes i lagen. Reservanterna ha emellertid inte upptagit något dylikt stadgande.

För övrigt är det väl, herr talman, inte meningen att vi nu skola tvista så mycket om dessa ting, utan vad som här anföres får väl mera betraktas såsom deklARATIONER från ömse sidor.

I fråga om butikstängningslagen vill jag förklara, att det nog i vissa avseenden är fullt sakliga skäl som ligga bakom herr Åkerbergs inställning. Även jag hade från början rätt stora sympatier för det förslag som framställdes av de sakkunniga om tillståndsgivningens centralisering, men jag har under ärendets behandling kommit till den uppfattningen att man kanske skulle vidga fältet för den centrala instansens inflytande väl långt, om man toge upp till centralt avgörande alltför små frågor. Jag skulle vilja rekommendera att man för framtiden ytterligare övervägde denna sak och undersökte, huruvida man inte skulle kunna gå parterna till mötes ett gott stycke och möjligen få fram de allra viktigaste frågorna till central behandling. Jag kan inte komma ifrån, att vi ha en viss skyldighet gentemot de verkliga intressenterna på denna punkt att på något sätt söka komma fram till en utväg som tillmötesgår dem, då de ju nu efter mycket övervägande kommit fram till en enig linje.

I fråga om kioskerna delar jag också herr Åkerbergs uppfattning att vi böra gå fram med en viss försiktighet, så att vi icke bli alltför generösa gentemot dem. Utan att införa alltför hindrande bestämmelser böra vi i alla fall iakttaga en viss försiktighet, så att vi icke bygga upp en affärsrörelse på alltför lösa grunder, vilket kioskhandeln lätt kan komma att bli.

Beträffande arbetsrådets sammansättning har utskottet sökt att ge anvisning på en samordning mellan de olika intressenterna. Då utskottet inte kunnat tillmötesgå affärsfolkets önskemål på denna punkt, beror detta på att man bestämt önskar tillämpa samma principer beträffande representationen såväl i fråga om arbetstidslagen som butikstängningslagen.

Jag har, herr talman, velat göra dessa påpekanden. Samtidigt vill jag för-

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

klara att vi inom utskottet noga övervägt åtskilliga av de synpunkter, som framförts i motionerna, utan att dock till slut ha kunnat komma till annat resultat än vi gjort.

Jag ber, herr talman, att för min del få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Carlsson, Olof*.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag har i en motion sammanfört vissa synpunkter på frågan om fortsatt giltighet av arbetstidslagen för detaljhandeln, och jag skall be att här få beröra några av dessa.

Jag kommer då först till frågan om tidsbegränsningen och huruvida den skall gälla per vecka eller för en längre period. Herr Wistrand har redan framhållit de synpunkter som varit ledande för reservanterna, och jag kan i stort sett instämma i vad han därvid anfört. Jag skall endast gentemot herr Forslund understryka, att han kanske något underskattar de svårigheter, under vilka handeln arbetar. Jag vill återkalla i minnet att när gällande lag tillkom år 1939, skedde detta under för handeln mycket besvärande omständigheter. Vi veta alla vilka bekymmer handeln för närvarande har, inte minst genom ransonereringen. Överhuvud taget måste man säga, att denna lag har varit ganska betungande för handeln, och den erfarenhet, som har vunnits, tror jag väl skulle kunna motivera vissa uppmjukningar. Det är nämligen ett faktum att handeln har andra arbetsförhållanden än industrien. Den är vida mer säsongbetonad, och det finns därför starka skäl för att här tillämpa en större elasticitet. Jag vill erinra om, vad som redan har framhållits, att den första arbetstidsutredningen enhälligt förordade att tidsbegränsningen skulle gälla för åtta veckor. Även i det senaste sakkunnigutlåtandet har handelsns representant starkt understrukt önskemålet av en sådan bestämmelse. Det förefaller mig, att när nu handeln verkligen har så pass stora svårigheter och så säregna förhållanden råda, borde det finnas goda skäl att vidtaga en uppmjukning av bestämmelserna.

De övriga punkterna i min motion gälla frågan om övertidersättning och raster. I båda dessa punkter är, kan man säga, handeln föremål för en undantagslagstiftning. Bestämmelser i sådan riktning ha vi ju icke i andra arbetstidslagar. Det framhölls visserligen här att man hade infört dessa bestämmelser, därför att förhållandena på detta område voro sådana, att det fanns skäl att ingripa ur rent sociala synpunkter. Detta underströks särskilt av herr Norman, men han erkände samtidigt att förhållandena härvidlag ha ändrats. Både arbetsgivar- och arbetarorganisationerna ha tillvuxit i styrka och betydelse, och samarbetet mellan dessa organisationer har väsentligt stadgats. Det finns således grundad anledning att förmoda att dessa frågor skola kunna lösas på ett fullt tillfredsställande sätt genom förhandlingar mellan parterna. Herr Norman säger emellertid nu, att när man en gång infört denna bestämmelse och gjort ett avsteg från sin tidigare princip, finns det inte någon särskild anledning att gå tillbaka till den gamla ordningen. Det förefaller mig att förhållandet är det motsatta. Har man ansett sig av vissa skäl böra göra ett avsteg från principen att icke blanda sig i lönefrågorna och regleringen av arbetstiden i detalj och sedan de skäl som en gång ha förebragts för detta, nämligen de sociala synpunkterna, numera ha bortfallit, finns det enligt min mening all anledning att nu återgå till den princip som man hittills i huvudsak, och efter min uppfattning med rätta, har tillämpat, d. v. s. att från statsmakternas sida undvika inblandning på denna punkt.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Jag anser att det sålunda finns mycket starka skäl för att man nu skulle vidtaga den uppmjukningen att låta bestämmelserna i dessa två punkter utgå, och jag tror att det hade varit lyckligare för framtiden, att de avsteg från den tidigare principen, som här ha gjorts, nu undanröjts.

I frågans nuvarande läge skall jag emellertid, herr talman, inskränka mig till att yrka bifall till den av herr Tamm m. fl. avgivna reservationen.

Herr Norman: Herr talman! Jag glömde att säga något om en sak, som jag anser vara av sådan vikt att den bör påpekas, för att det inte skall verka nonchalant emot ett i sig självt berättigat önskemål.

Herr Åkerberg framhöll, att om man nu inte kunde tillmötesgå önskemålet om en centralisering av tillståndsgivningen, borde man i alla fall ha beaktat ett berättigat intresse från köpmannahåll att få medinflytande, när det hos arbetsrådet gäller handläggning av ärenden, som röra butikstängningslagen.

Det är ju så, att arbetsrådet även skall ha ett visst inflytande, när det gäller att bedöma tillämpningen av lagen, och det har från köpmannahåll starkt understrukits att det är önskvärt att deras representant där skulle få medinflytande. Hade det blivit en centralisering med den sammansättning av arbetsrådet, som de sakkunniga förordat, hade ju detta önskemål i sig självt blivit tillgodosett. Men nu stadgas det, att intresseparternas representanter skola tillsättas efter förslag av dels landsorganisationen och dels arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd. Det är enligt min mening ett mycket berättigat önskemål, som köpmannaförbundets talesmän ha framfört, att denna stora sammanslutning inom detaljhandels område, vilken har att brottas med dessa problem i fråga om butikstängning och dylikt och om tillämpningen överhuvud taget av butikstängningslagen, skulle få öva sitt inflytande vid bedömandet inom arbetsrådet av de spörsmål, som komma dit och som röra detta område.

Vi ha haft mycket stora sympatier härför inom utskottet, men vi ha icke kunnat finna någon lämplig konstruktion i lagen, som skulle medge det. Då skulle man ju ha gått ifrån arbetstagarrepresentationen också och försökt få fram en representation för ett mera allmänt intresse. Detta har visat sig svårt. Och med den kongruens, som man velat ha, när det gäller sammansättningen av arbetsrådet vid behandlingen av arbetstidslagsfrågor och butikstängningslagsfrågor, ha vi icke kunnat komma till någon annan bestämmelse i lagen än propositionen upptar och som av utskottet har förordats. Men i motiveringen ha vi understrukit önskvärdheten av att den förslagsställande organisationen, när det gäller sådana här frågor, står i kontakt med detaljhandels organisation, Sveriges köpmannaförbund, och tar tillbörlig hänsyn till dess önskemål, när det skall föreslås representanter.

Jag har velat understryka denna förväntan, ja, jag vill nära nog säga denna förutsättning, som utskottet här har tänkt sig, när det har godtagit de bestämmelser som stå i lagen, att förslagsställarna, när det gäller dessa ärenden, stå i kontakt med köpmannaintresset och icke bara stå i kontakt, utan även ta tillbörlig hänsyn till dettas önskemål. Då tror jag att denna sak i praktiken skall kunna ordnas så, att de, som ha den egentliga sakkännedomen på detta område och ha särskilda intressen att bevaka, indirekt skola få göra sitt inflytande gällande.

Jag har velat säga detta, och jag tror att jag också kan säga, att om nu riksdagen godtar utskottets förslag, så understrykes just denna synpunkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, godkändes den nu föredragna paragrafen.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

2 och 3 §§.

Godkändes.

4 §.

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den beträffande denna paragraf avgivna reservationen.

Herr **Norman**: Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den ändrade lydelse, som förordats i den av herr Tamm m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

5—7 §§.

Godkändes.

8 §.

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag yrkar avslag på denna paragraf.

Herr **Norman**: Herr talman! Jag yrkar bifall till paragrafen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter gjordes propositioner, först på godkännande av samt vidare på avslag å den nu ifrågavarande paragrafen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Aterstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A 1.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslaget.

Punkten A 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten B.

Det av utskottet framlagda förslaget till butikstängningslag.

1—10 §§.

Godkändes.

11 §.

Herr **andre vice talmannen**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr **Norman**: Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln m. m. (Forts.)

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare på paragrafens godkännande med den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Återstående delar av ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten B.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut med avseende å lagförslaget.

Punkterna C—F.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anmälades andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 485, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att andra kammaren beträffande utskottets utlåtande nr 49 fattade samma beslut som första kammaren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.14 på dagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 16 juli.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Justerades protokollen för den 8, 9, 10 och 11 innevarande månad samt för denna dag.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 11.02 f. m.

In fidem
Eric Carlén.
